

#11 (51), 2019 część 7
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#11 (51), 2019 part 7
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ ВОЕННЫЕ НАУКИ

Сорокоумов Г. В., Мелешко О. М., Петренко В. М. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВОГНЕВОГО УРАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ САМОХІДНОЇ АРТИЛЕРІЇ.....	4
Гайда П. І., Столяренко М. П., Щенякін О. В. ПОЛІГОННІ ВИПРОБУВАННЯ ПІДРИВНИКІВ. ОЦІНЮВАННЯ НАДІЙНОСТІ СПРАЦЮВАННЯ ПІДРИВНИКІВ НЕКОНТАКТНОЇ ДІЇ.....	8

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Жумаев Р. Г. THE CONTRIBUTION OF AHMAD DONISH TO DIPLOMATIC RELATIONS	13
Masharipov I. B. THE ROLE OF THE MIDDLE SOCIAL CLASS IN CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL DEVELOPMENT.....	16
Rashidov R.R. ANALYSIS OF SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN AFGHANISTAN IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY AND THE PROBLEMS OF STATEHOOD.....	18
Кудрявцев И. В. ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫХ УЧЕНИЯХ.....	22
Жумаев Т. ПОЛИТИКА СОЦИАЛИЗАЦИИ КОРЕЙЦЕВ (КОРЕЙСКОЙ НАЦИИ) В УЗБЕКИСТАНЕ.....	27
Мусаев М. Т. ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНОЙ И МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И УСТОЙЧИВОСТИ	30

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Татарчук Д. РОЛЬ КОНЦЕПТУ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ	33

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Anishchenko V. O., Togochynskiy O.M., Yermak Oleksii V. PRIVATE PENITENTIARY INSTITUTIONS: PRO ET CONTRA.....	38
Бернадієн В. А. ХАРАКТЕРИСТИКА СТЯГНЕНЬ, ЩО НАКЛАДАЮТЬСЯ ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРИВ.....	42
Duliba Ye. V., Ilkiv O.V. PECULIARITIES OF THE FISCAL POLICY OF THE COUNTRY AGAINST THE BACKGROUND OF ACQUISITION AND ENFORCEMENT OF THE TITLE TO LAND IN UKRAINE	47
Нажимов М.К. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФУНКЦИИ	53
Нестеренко О. М. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ	56
Рагимов Т.С. ПРАВО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ОХРАНЫ РЕЗУЛЬТАТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.	61
Сманалиев К.М., Сыдыкова З.Д. БЫТЬ ИЛИ НЕ БЫТЬ ИНСТИТУТУ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ.....	66
Шабанов М. Х. К ПРОБЛЕМЕ ПРАВА НАРОДОВ НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	70
Батырбаев Б. С., Рыспаева Г. С. СВОЙСТВЕННЫЕ ПРИЗНАКИ КЛАССИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ АНГЛИЙСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В СУДАХ С УЧАСТИЕМ ПРИСЯЖНЫХ ЗАСЕДАТЕЛЕЙ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	72

ВОЕННЫЕ НАУКИ

Sorokoumov H.V.

*Candidate of Military Science,
Senior Researcher,*

*Associate Professor, Department of Military
Training, Sumy State University*

Meleshko O.M.

*Senior Researcher at the research department
of the Research Center, Sumy*

Petrenko V.M.

*Senior Lecturer in the Department of Military Training,
Sumy State University*

WAYS TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF FIRE DAMAGE UNITS OF SELF-PROPELLED ARTILLERY

Сорокоумов Геннадій Венедиктович

*кандидат військових наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри військової підготовки,
Сумський державний університет*

Мелешко Олександр Миколайович

*старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
науково-дослідного центру,
м. Суми*

Петренко Валентин Миколайович

*старший викладач кафедри військової підготовки,
Сумський державний університет*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВОГНЕВОГО УРАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ САМОХІДНОЇ АРТИЛЕРІЇ

Summary. Effectiveness of fire damage of units of self-propelled guns, mortars and MLRS with fire of artillery units is investigated and perspective ways of its increase are investigated. The peculiarity of hitting self-propelled artillery units is their limited time in position and the ability to leave the position and leave the firing zone after the first shells have fallen. The effectiveness of the target will depend on the time during which the target will be in the firing zone. One of the ways to increase the effectiveness of fire damage to units of self-propelled artillery is to reduce the reaction time of the reconnaissance fire system. The conclusions and recommendations obtained also apply to other highly maneuverable goals.

Анотація. Досліджується ефективність вогневого ураження підрозділів самохідних гармат, мінометів та РСЗВ вогнем артилерійських підрозділів та перспективні шляхи її підвищення. Особливістю ураження підрозділів самохідної артилерії є обмежений час їх знаходження на позиції і спроможність залишити позицію і вийти із зони обстрілу після падіння перших снарядів. Від часу, на протязі якого ціль буде знаходитися в зоні обстрілу, буде залежати ефективність її ураження. Одним із напрямків підвищення ефективності вогневого ураження підрозділів самохідної артилерії є зменшення часу реакції розвідувально-вогневої системи. Отримані висновки і рекомендації в значній мірі відносяться і до інших високоманеврених цілей.

Keywords: *highly maneuverable objects, self-propelled artillery unit on firing position, a platoon of self-propelled armored howitzers, a platoon of self-propelled armored mortars, platoon of combat vehicles of rocket launcher systems, effectiveness of fire damage, efficiency of fire damage, reaction time of the reconnaissance fire system*

Ключові слова: *високоманеврені об'єкти, підрозділ самохідної артилерії на вогневій позиції, взвод самохідних броньованих гаубиць, взвод самохідних броньованих мінометів, взвод бойових машин реактивних систем залпового вогню, ефективність вогневого ураження, оперативність вогневого ураження, час реакції розвідувально-вогневої системи.*

Вступ

Постановка проблеми. Як свідчить аналіз збройних конфліктів останніх років, в основу сучасних способів ведення бою покладені мобільні дії військ, які характеризуються швидким

пересуванням частин і підрозділів до початку та під час ведення бойових дій, намаганням сторін постійно упереджувати противника в нанесенні раптових ударів, забезпечуючи при цьому вихід з під ударів противника.

Основу сухопутного угруповання армій провідних у військовому відношенні країн складають високоманеврені об'єкти (пускові установки; батареї, взводи, секції самохідних гармат, мінометів та реактивних систем залпового вогню (РСЗВ); самохідні зенітно-ракетні установки; вертольоти на посадкових майданчиках та ін.). Особливістю вогневого ураження їх вогнем артилерії є те, що в момент виявлення цих об'єктів засобами розвідки вони можуть бути нерухомими, але в ході підготовки вогню по ним або з падінням перших снарядів в районі цілі здатні в короткі терміни (2...3 хв.) залишити позицію [1].

Боротьба з артилерією противника є одним із першочергових завдань артилерійських підрозділів, від ефективності вогневого ураження артилерійських, мінометних та реактивних підрозділів противника багато в чому залежить успіх загальновійськового бою, втрати своїх військ.

В даній статті в якості високоманеврених цілей розглянемо підрозділи самохідних гармат, мінометів і БМ РСЗВ на вогневих позиціях, які в подальшому будемо іменувати «підрозділи самохідної артилерії».

Відомо, що ефективність вогневого ураження цілі залежить від багатьох факторів, основними з яких є:

точність підготовки установок для стрільби;

- характеристики розсіювання снарядів;
- кількість артилерії, яка залучається до виконання вогневого завдання;
- характеристики уражаючої дії боєприпасів;
- розміри цілі.

Величина збитків, які наносяться підрозділу самохідної артилерії на вогневій позиції (ВП) залежить від того, велась стрільба по цілі чи по пустому місцю, скільки часу залишається від моменту падіння перших снарядів до виходу цілі із зони обстрілу. Тому до зазначених вище додаються деякі інші чинники, які впливають на ефективність вогневого ураження, а саме:

своєчасність виявлення цілі;

очікуваний час перебування цілі на позиції з моменту її виявлення і до залишення позиції;

швидкострільність гармат, які залучаються до ураження цілі.

Досвід ведення бойових дій в збройних конфліктах сучасності показує, що актуальність даного питання в першу чергу обумовлена:

зменшенням щільності артилерії через розосередженість артилерійських підрозділів, а отже і неможливістю залучення необхідної кількості артилерії для ураження цілі;

обмеженістю в часі ведення вогню по цілі через велику імовірність викриття вогневих позицій противником і нанесення удару у відповідь.

Мета статті полягає у розкритті можливих шляхів підвищення ефективності вогневого ураження підрозділів самохідної артилерії. Отримані висновки і рекомендації в значній мірі

відносяться і до інших високоманеврених цілей, які зазначені вище.

Основна частина

Основними факторами, що впливають на ефективність вогневого ураження високоманевреної цілі є: точність вогню по цілі, могутність боєприпасів, витрата боєприпасів на ціль, оперативність вогневого ураження. Що стосується перших трьох факторів, то їх вплив і складові достатньо розкриті в [2,3].

В даній статті буде розглянута оперативність вогневого ураження підрозділів самохідної артилерії.

Оперативністю вогневого ураження - це здатність артилерійського підрозділу здійснювати вогневий вплив по цілі за той час, на протязі якого ціль знаходиться в зоні ураження.

Кількісно оперативність оцінимо співвідношенням часових витрат розвідувально-вогневої системи на вирішення завдання ураження високоманевреної цілі з фіксованою витратою боєприпасів (T_{BV}^{PBC}), з імовірним часом перебування цілі на позиції після її виявлення засобами розвідки.

Розвідувально-вогнева система (PBC) це взаємозв'язані між собою системою управління засоби (підрозділи) вогневого ураження та засоби (підрозділи) артилерійської розвідки. Часові витрати розвідувально-вогневої системи T_{BV}^{PBC} складаються з:

часу реакції розвідувально-вогневої системи ($t_{реакц}^{PBC}$) – часових витрат засобів розвідки, органів управління всіх ланок, вогневих підрозділів на послідовне вирішення наступних завдань: виявлення цілі і визначення її параметрів; прийняття рішення на ураження цілі; доведення вогневого завдання до підрозділу; розрахунку установок для стрільби; доведення установок до вогневих засобів і їх наведення в ціль;

часу ведення вогню по цілі ($t_{вгн}$), який дорівнює сумарному часу безпосереднього ведення біглого вогню фіксованою витратою снарядів на гармату із максимальним темпом і часу польоту снаряда на визначену дальність стрільби.

$$T_{BV}^{PBC} = t_{реакц}^{PBC} + t_{вгн} \quad (1)$$

Очевидно, що загальний час реакції PBC буде залежати як від часу здійснення кожної з операцій, так і від кількості ланок управління, які задіяні в цьому процесі.

Як свідчить аналіз тактики бойового застосування артилерії армій розвинених у військовому відношенні країн, підрозділи самохідної артилерії негайно змінюють позицію в межах району ВП після виконання вогневого завдання (закінчення стрільби), незалежно від того ведеться по ним вогонь чи ні. Загальний час їх перебування на ВП буде складатися з часу розгортання у бойовий порядок, часу на виконання вогневого завдання та часу на залишення вогневої позиції. Час перебування цих цілей на позиції після їх виявлення засобами розвідки величина

випадкова, розподілена за законом рівної ймовірності у межах від t_{min} до t_{max} , буде залежати від тактико-технічних характеристик зразків озброєння, часу виконання ними вогневого завдання, умов місцевості, пори року, часу доби та ін., а також від того, в який момент ціль була виявлена. За допомогою засобів оптичної (ОР) та повітряної розвідки (ПР) ціль може бути виявлена в будь який момент своєї діяльності - зайняття позиції, підготовки до ведення та ведення вогню, залишення позиції. Підрозділами радіолокаційної (РЛР) та звукової розвідки (ЗР) ціль може бути виявлена тільки під час ведення вогню.

Вогневе ураження підрозділу самохідної артилерії на ВП здійснюється одним коротким вогневим нальотом швидким вогнем з фіксованою витратою снарядів на гармату. До стрільби залучається не менше дивізіону, стрільба ведеться як по неспостереженій цілі, вогневе ураження, як правило, здійснюється негайно після виявлення цілі.

На основі аналізу тактико-технічних характеристик сучасних самохідних гармат, мінометів і РСЗВ (і в першу чергу їх маневрених характеристик), тактики дій підрозділів, на озброєнні яких вони знаходяться, всі підрозділи самохідної артилерії умовно поділимо на 4 групи:

1 група: взводи самохідних броньованих гаубиць типу М-109 А6, 2С19М2, АS90, PLZ 05 та їм подібних;

2 група: взводи самохідних броньованих гаубиць типу PzH 2000, 2A35 та їм подібних;

3 група: взводи БМ РСЗВ типу «Торнадо-Г» та їм подібних;

4 група: взводи самохідних броньованих мінометів типу М1129 та їм подібних.

Для кожної з груп експертним методом був визначений час t_{min} і t_{max} , на протязі якого підрозділ самохідної артилерії противника буде знаходитись на ВП після його виявлення тими або іншими засобами розвідки (таблиця 1).

Таблиця 1

Очікуваний час перебування підрозділу самохідної артилерії на ВП з моменту його виявлення засобами розвідки

Підрозділ самохідної артилерії	Час знаходження підрозділу на ВП хв.			
	ОР, ПР		РЛР, ЗР	
	t_{min}	t_{max}	t_{min}	t_{max}
1 група	4	8	2	5
2 група	2	4	1	2,5
3 група	3	7	2,5	4
4 група	4	10	3	6

При визначенні ступеня ураження підрозділів самохідної артилерії необхідно враховувати ймовірність того, що усі снаряди, призначені для ураження цілі, витрачені до того моменту, поки ціль залишила займану позицію (вийшла із зони обстрілу). Ефективність ураження визначається за формулою [1]:

$$M[a]^* = M[a] \cdot P_c \quad (2)$$

де: $M[a]^*$ – математичне очікування відносної кількості уражених окремих цілей, які входять до складу групової цілі (з урахуванням того, що ціль може залишити вогневу позицію на протязі вогневого нальоту по ній);

$M[a]$ – математичне очікування відносної кількості уражених окремих цілей, які входять до

складу групової цілі (за умови, що ціль не залишила вогневу позицію на протязі вогневого нальоту по ній); буде залежати від точності стрільби, кількості залучаємих вогневих засобів і боєприпасів, могутності боєприпасів, розмірів цілі;

P_c – ймовірність своєчасного вогню по цілі (ймовірність того, що ціль не залишила займану позицію до закінчення вогневого нальоту по ній); залежить від ймовірності виявлення цілі за час її знаходження на позиції та ймовірності своєчасного виявлення цілі.

Ймовірність своєчасного вогню по цілі визначається: за умови що $T_{BY}^{PBC} \leq t_{min}$ за формулою (3), за умови що $t_{BY}^{PBC} \leq t_{max}$ за формулою (4) [1].

$$P_c = 1 - \frac{1}{AT} \left(e^{AT_{BY}^{PBC}} - 1 \right) \ln \frac{1 - e^{-At_{max}}}{1 - e^{-At_{min}}} \quad (3)$$

$$P_c = \frac{1}{T} \left[\left(t_{BY}^{PBC} \leq t_{max} \right) \left(\frac{1}{A} \left(e^{AT_{BY}^{PBC}} - 1 \right) \ln \frac{1 - e^{-At_{max}}}{1 - e^{-AT_{BY}^{PBC}}} \right) \right] \quad (4)$$

де: Λ – інтенсивність розвідки, тобто середня кількість виявлень цілі за одиницю часу (висока інтенсивність $\Lambda \geq 0,5$; середня інтенсивність $\Lambda \leq 0,5$, низька інтенсивність $\Lambda \leq 0,05$);

$T = t_{max} - t_{min}$ – різниця між максимальним та мінімальним часом перебування цілі на позиції

(після її виявлення тим або іншим засобом розвідки);

T_{BY}^{PBC} – часові витрати розвідувально-вогневої системи на вирішення завдання ураження високومانевреної цілі.

Очевидно, якщо прийняти t_{max} , t_{min} , Λ незмінними для певної цілі, вогонь по цілі буде

своєчасним в тому разі, якщо T_{BV}^{PBC} не буде перевищувати якогось допустимого значення. В протилежному випадку виконання вогневого завдання буде малоефективним, або взагалі недоцільним.

Виходячи з того, що час ведення вогню по цілі $t_{вгн}$ буде залежати від швидкострільності гармати, призначеної кількості снарядів, польотного часу можна стверджувати, що своєчасність вогню по цілі буде залежати від часу реакції розвідувально-вогневої системи $t_{реакц}^{PBC}$, який не повинен перевищувати деякого допустимого значення.

Визначимо $M[a]^*$ і P_c при ураженні взводів самохідних гармат, мінометів та РСЗВ підрозділами 152 мм СГ 2С19, виявлення яких здійснювалось як засобами оптичної та повітряної розвідки, так і засобами радіолокаційної та звукової розвідки. Розрахунки проведемо для двох варіантів: час реакції розвідувально-вогневої системи $t_{реакц}^{PBC}$ складає 1,5 і 0,5 хвилин. Заходи підготовки

стрільби виконані з дотриманням існуючих вимог повної підготовки установок для стрільби.

Умови, які враховувалися при проведенні розрахунків:

- Стрільба снарядами ОФ-45 на найвигідніших зарядах, ведеться на дальностях у відповідності з тактичними нормативами;
- Кількість залучаємих підрозділів і витрата снарядів у відповідності до існуючих керівних документів;
- Серединні помилки визначення установок в межах 0,7...0,9% дальності, 0-03...0-05 в напрямку;
- Розвідка ведеться з середньою інтенсивністю ($\Lambda=0,5$);

Час ведення вогню по цілі визначається з урахуванням як витрати снарядів і швидкострільності гармат (7 пострілів за хвилину), так і польотного часу снаряду до цілі у відповідності до дальності стрільби.

Результати розрахунків наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Ефективність та своєчасність ураження підрозділу самохідної артилерії на ВП

Підрозділ самохідної артилерії	Д стр	Кількість залуч. адн	Ціль виявлена за допомогою					
			ОР, ПР			РЛР, ЗР		
			$M[a]^*$	P_c	$t_{реакц}^{PBC}$	$M[a]^*$	P_c	$t_{реакц}^{PBC}$
1 група	12000	2	0,22	0,7	1,5	0,05	0,16	1,5
			0,27	0,84	0,5	0,12	0,41	0,5
2 група	14000	2	0,00	0,02	1,5	0,00	0	1,5
			0,06	0,23	0,5	0,00	0	0,5
3 група	14000	2	0,21	0,55	1,5	0,01	0,03	1,5
			0,28	0,75	0,5	0,13	0,31	0,5
4 група	8000	1	0,12	0,8	1,5	0,09	0,49	1,5
			0,14	0,9	0,5	0,12	0,7	0,5

Висновок

Результати аналізу даних, які наведені в таблиці 2 показують, що одним із шляхів підвищення ефективності вогневого ураження самохідних артилерійських та мінометних підрозділів, підрозділів РСЗВ противника є зменшення часу реакції розвідувально-вогневої системи $t_{реакц}^{PBC}$ до 0,5...1 хвилини. Це можливо досягти:

- глибокою інтеграцією засобів розвідки і ураження в розвідувально-вогневу систему;
- автоматизацією процесів збору, обробки і передачі розвідувальних даних;
- автоматизацією процесів підготовки даних для прийняття рішення, формування і доведення вогневих завдань до виконавців;
- зменшенням кількості ланок управління в системі;
- зменшенням часу наведення вогневих засобів в ціль.

Важливим є забезпечення своєчасного виявлення і відстеження артилерійських підрозділів противника на маршрутах і в момент розгортання на позиціях. Це можливо вирішити шляхом широкого застосування безпілотних розвідувальних літальних апаратів.

Окрім того, підвищення ефективності вогневого ураження підрозділів самохідної артилерії можливе шляхом підвищення точності визначення установок для стрільби і уражаючої дії боеприпасів у звичайному спорядженні, підвищення швидкострільності гармат.

Як свідчать результати наведені в таблиці 2, застосування боеприпасів у звичайному спорядженні для ураження підрозділів самохідної артилерії, які озброєні артилерійськими системами 2 групи недоцільне. Очевидно, що в цьому випадку доцільним є застосування високоточних боеприпасів.

Список літератури

1. Барковский А.Ф. Основы оценки эффективности и выработки рекомендаций по поражению целей огнем артиллерии [учебник]. - С.-Пб.: МВАУ, 2000. 309 с.
2. Волобуев В.И. Подготовка стрельбы и управления огнем артиллерии [учебник]. - М., Воениздат, 1987. - 376с.
3. Аверьянов А.И. Теоретические основы управления огнем наземной артиллерии. [учебник]. - Л., изд-во ВАА им. Калинина, 1978. - 454 с.

Gaida P.I.

*Candidate of Military Science,
Senior Researcher, Associate Professor,
Department of Military Training, Sumy State University*

Stoliarenko N.P.

*Leading Researcher at the research department
of the Scientific Center of rocket troops and artillery, Sumy*

Schenyakin O.V.

*Senior Researcher at the research department of the Scientific
Center of rocket troops and artillery, Sumy*

DEGREE TEST OF BREAKERS. ASSESSMENT OF THE RELIABILITY OF CONTROLLING FACTORS OF NON-CONTACT ACTION.

Гайда Павло Іванович

*кандидат військових наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри військової підготовки,
Сумський державний університет*

Столяренко Микола Петрович

*провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу
Науково-дослідного центру РВіА, м. Суми*

Щенякін Олег Володимирович

*старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
Науково-дослідного центру РВіА, м. Суми*

ПОЛІГОННІ ВИПРОБУВАННЯ ПІДРИВНИКІВ. ОЦІНЮВАННЯ НАДІЙНОСТІ СПРАЦЮВАННЯ ПІДРИВНИКІВ НЕКОНТАКТНОЇ ДІЇ

Summary. The types of demolition tests of blasters, the concept of firing field of demolition tests are considered. The features of polygon tests of noncontact blasters are outlined. The methodological apparatus and algorithm of estimation of reliability of operation and determination of limit of heights of breaks of bursts of noncontact action are offered.

Анотація. Розглядаються види полігонних випробувань підричників, поняття стрільбового поля полігонних випробувань. Викладені особливості полігонних випробувань підричників неконтактної дії. Пропонується методичний апарат та алгоритм оцінювання надійності спрацювання та визначення межі висот розривів підричників неконтактної дії.

Keywords: *artillery ammunition, blasting, blasting tests, firing field, directress, shot, blasting failure, gap height, firing reliability.*

Ключові слова: *артилерійські боєприпаси, підричник, випробування підричників, стрільбове поле, директриса, постріл, безвідмовність підричника, висота розривів, надійність спрацювання.*

Постановка проблеми, аналіз досліджень та публікацій. Одним із основних напрямків сучасного розвитку артилерійського озброєння є розроблення нових артилерійських боєприпасів або модернізація існуючих за рахунок оснащення їх новими перспективними типами підричників.

Сучасні артилерійські системи, міномети та РСЗВ комплектуються снарядами (мінами) основного та спеціального призначення, які оснащені різноманітними зразками підричників (трубок). Це пояснюється не тільки використанням для вирішення вогневих завдань снарядів різного призначення та різних калібрів, але й іншими причинами. По-перше: з мобілізаційних та економічних міркувань на озброєнні продовжують залишатися до повної витрати або утилізації застарілі зразки підричників, виробництво яких вже припинено. По-друге: зі створенням нових зразків артилерійських систем з підвищеною балістикою та підвищенням вимог до підричників (трубок)

виникає необхідність розроблення нових або модернізація деяких застарілих зразків підричників.

Кожний дослідний або модернізований зразок підричника підлягає випробуванням, які проводяться за відповідними програмами та методиками на відповідних полігонах. Проте, як показує аналіз публікацій, на сьогодні недостатньо досліджені питання щодо вимог, які слід враховувати при розробленні методик випробувань підричників, оптимізації необхідної кількості снарядів для їх випробування, а також умов та порядку проведення випробувань підричників до артилерійських боєприпасів.

Мета статті полягає у розкритті механізму та особливостей випробувань підричників до артилерійських боєприпасів з перевірки відповідності їх бойових, технічних та експлуатаційних характеристик вимогам технічних завдань (ТЗ), які необхідно враховувати при

розробленні програм та методик випробувань даних дослідних зразків, а також визначення необхідної мінімальної кількості снарядів для випробування підричників неконтактної дії.

Викладення основного матеріалу

Ефективність виконання завдань стрільби артилерії значною мірою залежить від своєчасності та повноти підриву снаряда на визначеній умовами стрільби ділянці траєкторії (висоті над ціллю) або після зустрічі його з ціллю, що визначається типом підричника (трубки) та надійністю його дії (спрацювання).

До підричника, як до важливого, найбільш складного елемента боєприпасів, висуваються підвищені вимоги з безпеки, безвідмовності та своєчасності спрацювання біля цілі. Перевірка зазначених характеристик підричників здійснюється як у лабораторних умовах, так і шляхом полігонних випробувань в умовах, максимально наближених до реальної експлуатації.

При проведенні випробувань комплексно оцінюються функціонування елементів підричника та їх взаємодія, а також видаються рекомендації щодо можливості прийняття зразка на озброєння та доцільності його промислового виробництва.

Полігонні випробування підричників є складовою випробувань, які визначенні кресленнями та технічними умовами (ТУ) на них і є визначальними для оцінювання їх придатності до зберігання та бойового застосування.

Метою полігонних випробувань підричників є перевірка відповідності їх характеристик тактико-технічним вимогам у реальних умовах. При випробуваннях перевіряється надійність дії біля цілі, а для підричників, які підлягають довгостроковому зберіганню – здатність виконувати функції впродовж всього терміну експлуатації.

Полігонні випробування підричників умовно можна поділити на дві групи [1,2] :

- випробування на безпеку;
- випробування на безвідмовність.

Випробування на безпеку проводяться з метою перевірки підричників у службовому поводженні при пострілі та на ділянці траєкторії в межах дальності, що забезпечує безпеку для своїх військ у разі підриву снаряда (міни), і включають в себе такі види випробувань [2,3]:

- випробування на міцність деталей;
- випробування на надійність ізоляції капсулів та стійкості їх під час пострілу;
- випробування надійності контрзапобіжників;
- випробування на безпеку при гальмуванні в каналі ствола гармати (міномета);
- випробування на безпеку при стрільбі в складних погодних умовах (дощ, сніг, тощо).

Для кожного типу підричників види випробувань на безвідмовність визначаються кресленнями та ТУ на даний зразок [2,3]. Вони включають в себе такі основні види випробувань:

- визначення дальності (граничних меж) взведення;

- випробування на безвідмовність стрільбою по місцевості;

- випробування на чутливість та швидкість спрацювання (дії);

- випробування на безвідмовність та час дії сповільнювачів;

- випробування на безвідмовність та час горіння самоліквідаторів;

- випробування підричників неконтактної дії на безвідмовність, час дії та розсіювання часу дії.

Випробування підричників проводяться стрільбою осколково-фугасними снарядами (мінами) із гармати (міномета) згідно з таблицями стрільби.

Стрільба здійснюється на стрільбовому полі на дальності відповідно до умов випробувань за загальними правилами з темпом, який забезпечує засічку кожного розриву (падіння) боєприпасів, при цьому один-два постріли служать для прицілювання [1,3].

Стрільбове поле, яке обладнане директрисами, є основним елементом при проведенні полігонних випробувань [2,4].

При його обладнанні геодезичним шляхом визначається основна директриса – спеціально позначений на місцевості основний напрямок стрільби, а також неширока смуга місцевості біля нього. На ній від вогневої позиції через 1000 м встановлюються стовпи висотою 6 м, а через 100 м – висотою 4 м.

Паралельно основній директрисі через кожні 200 м геодезичним шляхом визначають допоміжні директриси зі стовпами 2 м, що встановлюються через 100 м.

Довжина обладнання директриси вибирається з умови точного падіння боєприпасів під час стрільби на максимальну дальність.

Для проведення полігонних випробувань підричників підбирають гармати (міномети) першої категорії, кількість пострілів з яких не перевищує 25% їх повної живучості (за виключенням випробувань з перевірки безпеки підричників при гальмуванні снаряда (міни) у каналі ствола) [1,2].

Випробування підричників неконтактної дії на безвідмовність, час дії та розсіювання часу дії проводяться стрільбою на мінімальну, середню та максимальну дальності ($X_{\min}$, $X_{\text{ср}}$, $X_{\max}$) з дотриманням нижчезазначених умов та порядку:

- підричник бойовий на 3-х установках (максимально допустимі та середня);

- снаряд в бойовому спорядженні одного вагового знаку;

- металеві заряди повинні бути повні та зменшені, з мінімальними коливаннями температури;

- запобіжні ковпачки знімаються не раніше ніж за 1 годину до стрільби;

- середня швидкість вітру не повинна перевищувати 10 м/с (пориви до 15 м/с);

- ціна поділки хронометрів не більше ніж 0,01 с.

Визначення координат розривів (по дальності та висоті) та розрахунок їх ймовірних відхилень проводяться за формулами [2,5]:

$$B_{pd} = 0,6745 \sqrt{\frac{\sum (x_i - x_{cp})^2}{n-1}} \quad (1)$$

$$B_{pv} = 0,6745 \sqrt{\frac{\sum (h_i - h_{cp})^2}{n-1}}$$

де B_{pd} , B_{pv} - ймовірне відхилення по дальності та висоті, відповідно;

X_i , X_{i+1} - дальність розриву наступного і попереднього пострілів, відповідно;

H_i , H_{i+1} - висота розриву наступного і попереднього пострілів, відповідно;

n - число зчитувальних пострілів.

Середній час спрацювання визначається за формулою:

$$t_{cp} = \frac{\sum t_i}{n} \quad (2)$$

де t_i – час спрацювання i -го підричника;

n - число зчитувальних пострілів.

Для визначення ймовірного середнього відхилення застосовується формула :

$$B_t = 0,6745 \sqrt{\frac{\sum (t_i - t_{cp})^2}{n-1}} \quad (3)$$

Критерієм якості підричників є ймовірне відхилення часу дії:

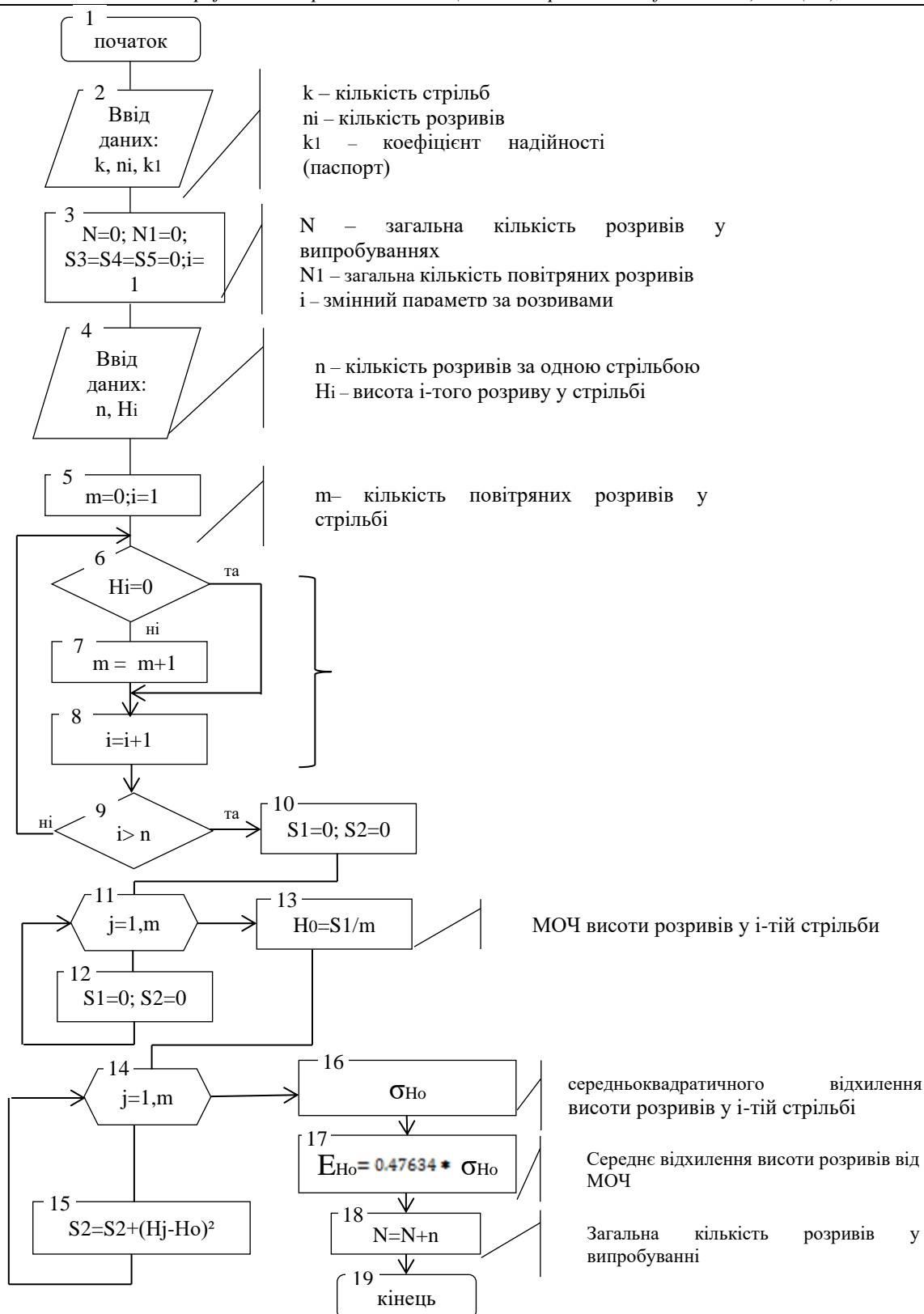
$$r_t = \frac{B_t}{t_{cp}} \quad (4)$$

Особливостями випробувань підричників неконтактної дії є перевірки [2]:

- надійності неконтактної дії;
- межі висот розривів при всіх умовах застосування;
- часу дії механізму постійного та перемінного дальнього зведення;
- дії механізму перемикання чутливості.

Для проведення випробувань підричників неконтактної дії на стрільбовому полі готується рівний майданчик з відповідним (відомим) коефіцієнтом відображення. На ньому встановлюються віхи висотою 10...12 м з поперечними перекладинами, які закріплюються через 2 м для забезпечення зручного спостереження за підривом снарядів. Реєстрація проводиться за допомогою вимірювального комплексу з використанням сучасної швидкодіючої відео- та фотоапаратури [2,7]. Для визначення координат та висот розривів здійснюється топографічна прив'язка місцевості.

Кількість пострілів, які необхідні у партії (групі) при випробуваннях підричників, визначає Замовник, але зважаючи на жорсткі вимоги під час прийомки підричників та враховуючи те, що новий зразок досить дорогий (особливо новітні «інтелектуальні» підричників), пропонується при випробуванні підричників неконтактної дії застосовувати методичний апарат і алгоритм оцінювання їх надійності спрацювання та визначення межі висот розривів (рис. 1).

вираховування кількості повітряних розривів

Рис.1. Алгоритм розрахунку (оцінювання) надійності спрацювання та визначення межі висот розривів підричників неконтактної дії

Даний апарат і алгоритм дозволяє за результатами оцінювання надійності спрацювання та визначення межі висот розривів встановити мінімальну кількість снарядів (мін) при проведенні стрільб під час полігонних випробувань

підричників неконтактної дії і полягає в наступному:

1. На початковому етапі встановлюється кількість стрільб, які необхідно провести під час випробувань підричників, а також коефіцієнт

надійності спрацювання підричника, який вказується у технічних умов на дослідний зразок або в паспорті на підричник, що модернізується.

2. Після кожного пострілу визначається висота розриву, а за серією пострілів – загальне число розривів.

3. За кожною стрільбою обчислюється кількість повітряних розривів, математичне очікування висоти повітряних розривів (МОЧ), середньоквадратичне відхилення висоти розривів від МОЧ, а також середнє відхилення висоти розривів від МОЧ.

4. Після проведення всіх необхідних стрільб визначається загальна кількість розривів та число повітряних розривів.

5. Проводяться розрахунки:

- дійсного коефіцієнту надійності, отриманого в результаті випробувань;
- середньої висоти розривів;
- середньоквадратичного відхилення висоти розривів снарядів від МОЧ висоти розривів;
- середнього відхилення висоти розриву снаряду від МОЧ висоти розривів;
- відхилення коефіцієнта надійності спрацювання від паспортної величини у процентах (%).

У разі позитивного значення відхилення коефіцієнта надійності спрацювання від даних паспортної величини або технічних умов, можна вважати, що підричник неконтактної дії випробування на надійність спрацювання витримав, а кількість витрачених при цьому снарядів є оптимальною.

Висновок. Таким чином, запропонований методичний підхід та алгоритм дозволяє проводити

оцінювання надійності спрацювання та розрахунки межі висот розривів підричників неконтактної дії, оптимізувати витрату боєприпасів для проведення стрільб при полігонних випробуваннях підричників, а також сприяє якості та конкретизації розроблення програм і методик випробувань дослідних зразків підричників артилерійських боєприпасів.

Список літератури

1. ГОСТ В 15.210-78 Испытания опытных образцов изделия. Основные положения, - М.: издательство стандартов. 1978. - 21с.

2. Полигонные испытания взрывателей. – Пенза: издательство ПАИИ, 1998, 307с.

3. Желудок И.С., Годунов А.И. Заводской инструментальный контроль, маркировка и контрольные испытания элементов боеприпасов.- Пенза: ВАИУ, 1988. - 187с.

4. И.Ф. Равдин. Внешняя баллистика: учебное пособие.- Л., изд-во Военная артиллерийская академия им. Калинина, 1956. – 291 с.

5. Аверьянов А.И. Теоретические основы управления огнем наземной артиллерии. Учебник. – Л., изд-во Военная артиллерийская академия им. Калинина, 1978. – 454 с.

6. Голубинский Ю.М., Юзбашев Н.Н. Основы устройства артиллерийских боеприпасов. - Пенза: издательство ПАИИ, 2004. - 214 с.

7. Логинов С.М. Методы обработки видео- и фотоизображений неконтактного разрыва артиллерийских боеприпасов для определения его эпицентра и высоты срабатывания. – Тула, издательство Известия ТулГУ. Технические науки, 2017, вып.11. Ч. 3.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 94(5)

Жумаев Р. Г.

Бухарский государственный университет

THE CONTRIBUTION OF AHMAD DONISH TO DIPLOMATIC RELATIONS

Аннотация. В статье «Вклад Ахмада Дониша в дипломатические отношения» рассказывается о вкладе просветителя Ахмада Дониша в дипломатические отношения Бухары и России и о его поездках в Россию в качестве члена посольства. В статье также представлены теоретические и практические взгляды Ахмада Дониша на дипломатическую практику эмирата, выбор послов и организацию их работы.

Annotation. The article is about the contribution of the enlightener Ahmad Donish to the diplomatic relations of Bukhara and Russia and his travels to Russia as a member of embassy. The theoretical and practical views of Ahmad Donish on the diplomatic practice of Emirate, the selection of ambassadors and the organization of their work are also presented in the article.

Ключевые слова: дипломатия, эмир, император, посол, глава посольства, секретарь, переговоры, политическая элита, кадровая политика

Keywords: diplomacy, emir, emperor, ambassador, the head of embassy, secretary, negotiations, political elite, the policy of cadres

History shows that the states located in the territory of Central Asia have established commercial, cultural and diplomatic relations with neighbouring and foreign countries for many centuries in the national interests based on unanimity and bilateral co-operation. The civilization of Central Asia made an enormous contribution to the education and development of international relations and international law. Without the achievements of this period of Renaissance it is impossible to imagine the theory of international relations and direction of contemporary development of international law. Realizing these historical processes we understand that present day requires studying economic and diplomatic relations in our history. The modern view of history which is forming in our republic is directed to fair and truthful coverage of our history.

The history of diplomatic relations of Bukhara Emirate in the second half of the XIX century differed from others with its multifacetedness and uniqueness of sociopolitical processes. Studying the history of diplomatic relations of the Emirate with neighboring states particularly with Russia from this point of view is considered to be a separate object of research. The truthful, fair and unique manuscripts written by our ancestor historians and diplomatic correspondence

between two countries are of enormous importance.

A great contribution and place of Ahmad Donish in the history of diplomatic relations between Bukhara and Russia are widely studied in the period which is being studied. The enlightener not only participated in diplomatic relations and was a member of Embassy, but also he expressed his invaluable progressive scientific ideas in this field. His that were related to the diplomatic practice of Emirate, to the selection of Ambassadors and organization of their work, to the process of training Ambassadors serve as theoretical basis for international relations of the present day.

It is necessary to underline the fact that Ahmad Donish has been among the Ambassadors of Bukhara Emirate for three times-in 1857, 1869 and 1873–74. He has been in Russia and during these trips he has written a special brochure [2] about his impressions of Sait Petersburg and Moscow. The first visit of Ahmad Donish to St. Peterburg lasted from November 9, 1857 to January 12, 1858. At that time the delegation of Bukhara Emirate had to deliver the notice about the victory of Emir Nasrulla over Kitab, Shahrisabz and Uratapa, offer condolences on the demise of Nicholas I and hand in the letter of congratulation on the occasion that Alexander II was throned.

The delegation had to negotiate on the development of commercial relations between Bukhara and Russia and the creation of favourable condition for Bukharian merchants. This delegation consisted of 40 people at the head of which was Mullojon ibn Ashurjon [7]. 30-year-old Ahmad Donish carry out the responsibilities of a mirza, the secretary. Besides this the Emir of Bukhara charged him to study the life and the system of state administration of Russia. After some time Ahmad Donish wrote the following: I was charged with the following: to study the internal order of this state, to pay attention to the governmental establishments and report to the Emir. Because we hear about the affairs in the neighbouring countries through merchants and travellers" [2].

In Petersburg Ahmad Donish met with ministers and higher officials of the state (political elite) and negotiated with them, saw the sights and visited historical places. Upon arrival in Bukhara Ahmad Donish wrote a thorough report about what he had seen in Russia. He gave a deep analytical information about the structure of the state apparatus and its positive features. But reformatory ideas of the enlightener were in vain. The propaganda of positive features of developed European countries did not yield under the system of governmental administration

of that time. In spite of this the scholar continued his reformatory ideas and filled the content of his works with them. As a result his democratic ideas served as an ideological basis and the source of Dajadidism movement and the Enlightenment that formed later.

In 1869 under the circumstances Emir Muzaffar sent the Ambassador to Petersburg again. The mission of the ambassadors was to negotiate on the returning of Tashkent, Samarkand and Jizzakh, the cities conquered by Russia. Ahmad Donish was chosen as a secretary of this embassy this time also. According to Afzal Pirmastiya, during the reign of Emir Muzaffar Ahmad Donish was sent to Russia as a plenipotentiary representative, because he was the highest official of his time.

Some documents, books and newspapers from Russian archival fund prove this. For example, in the archival documents related to the first trip of the enlightener to Petersburg there is information about about his name, surname and position of Ahmad Donish. The surnames of the members of Emir's Embassy are listed there and among them there is a name of Ahmad Donish "a secretary of the Embassy Mir Ahmad Mirzo Mir-Nasirov". It is possible that he was known as Mir Ahmad in Bukhara and among Russian officials. Ahmad Donish wrote about his own name in his work "Navodir ul vaqoe" as following: "I am from Bukhara and I am the son of Nosir Ahmad who was the descendant of Abu Bakr" [1]. In many

cases Ahmad Donish simply called himself as Mir Ahmad. His friends, his students and particularly a poet Hayrat (1878–1902) did not deny this. In 1869 Ahmad Donish arrived in Petersburg as secretary of the Embassy. The head of the Ambassadors was Abdulkosimbiy, the relative of Emir. He had no idea about diplomatic rules. Among the members of the Embassy there was Said Abdul Fattoh, a son of Emir. On this occasion there was written the following message in the Russian press. "On the 18th (October, 1896) Abdul Fattoh, the third son of Bukharian Emir (they call him here Turajon) arrived in Orenburg. His old grandfather – the father of his mother, a secretary and several Bukharians accompanied him". We may suppose that this secretary was Ahmad Donish.

In his book "*Puteshestvie v Bukharu russkoi missii v 1870 godu*" Russian general, diplomat and the connoisseur of the eastern military affairs L. F. Kostenko writes the following about Ahmad Donish: On the 7th of June 1870 emir (emir Muzaffar-R. J) sent to Russian mission, under the supervision of colonel Nosovich, his trusted man whose name was Mir Ahmad (Ahmad Donish-R. J) who was the secretary with the Embassy of Abdulfatohhon, the last stood out with his insight and intellect, he was the son of "ordinary people"[4].

Ahmad Donish conducted negotiations with Russian officials on behalf of emir and paid attention to some factors that contradict our national traditions. Mir Ahmad brought a response letter to the letter of Russian agency, that had been sent to kushbegi, and that was passed to emir subsequently. Emir agreed to the conditions of Russian government in 8 directions.

Owing to his diplomatic talent as a result of the negotiations, Ahmad Donish could persuade the members of the mission not to ride on the horse in holy places of Bukhara. This proves that the enlightener respected the traditions of Bukharian people. Together with this the enlightener conducted negotiations on the military and political situation of Emirate and on the modernization of this oblast and presented several programs: *firstly*, the establishment of friendly and cooperative relations, *secondly*, to rise the degree and qualifications of the army, *thirdly*, sending Russian military personnel for training Bukharians to cast metal, to produce modern weaponry and for the exchange of military experience with soldiers and commanders [4]. Ahmad Donish presented these proposals to emir as well [3]. In 1896–1870 Ahmad Donish became popular among Russian intelligentsia as a clever and brilliant Bukharian.

At the end of 1873 Ahmad Donish travelled to Russia with the members of Bukharian Embassy for the third time. In January-March, 1874 he was in Saint Petersburg and returned. The members of emir's embassy arrived in Russia with gifts on the occasion of the wedding of Maria, the daughter of Alexander II and prince Alfred. Another purpose of their visit was to congratulate on the occasion of the victory of Russian Army over Khivan Khanate. The head of the delegation was Abdukadir Dodhoh and Ahmad Donish was his deputy. The ambassadors, the members of the delegation arrived in Saint Petersburg on January 6, 1874 and stayed in this city until February of that year and met with the Emperor Alexander II. In February and March of 1874 the ideas that praise the degree of Mir Ahmad's knowledge as a connoisseur of politics were published in newspapers «Golos» and «Novoye vremya» [6]. Besides this the political scientists and enlighteners of that time gave the work of Ahmad Donish a high and independent grade. Ahmad Donish conducted correspondence on scientific matters with Kozimbek, the employee of the Ministry of Foreign Affairs and they had common views on many issues. It is necessary to say that Ahmad Donish made a very good impression on the political leaders and political elite of Russian with his sociopolitical, philosophical and scientific views. The administration of Bukharian Emirate was surprised at seeing the respect of the workers of Russian administrative apparatus towards Ahmad Donish. Delightedly in his memoirs "*Posolstvo Abdukodira i opisaniye torjestvennikh ruskikh prazdnikov*".

As it was said above the enlightener presented his theoretical and practical conclusions about diplomatic practice of Emirate, about the organization of their work. Writing about a person who would be chosen as an Ambassador he underlined that «let the person who has a power of the word and the conscious mind be selected as an Ambassador». If the padishah wishes to send the ambassador to a foreign country, that ambassador must have a sharp tongue, bright mind, soft docile character and fluent speech. At the same time he must say each word pertinently. He must understand religion and the culture of the place he is going as an

Ambassador. Because the ambassadors are like the tongue of the king who is sending them. On hearing the softness of speech the hearts will be softer [1]. «... From this point of view, political views of Ahmad Donish are characterized with a great number of critical ideas referring to the leading personnel of Bukharian Emirate. This critique prevents the problems that may occur in future. In his works the enlightener openly wrote his critical ideas. Including, the head of the Embassy (Abdulkosimbiy-R. J) was mentally deficient and old. His throat dried up when he talked, he was always drunk as he took narcotics a lot and he was always busy with himself. He walked along the edge

of the road and he did not care about other people. If someone asked him a question he would say» «Go and ask the prince». And prince in his turn replied

«Grandfather knows, go to him». But is somebody brought something as a present the ambassador would say: «It is for me [2]», but the prince would say that it was for him no matter whom the presents were addressed to. Others would have arguments over having at least some part of the present.

Despite the fact that Ahmad Donish had explained to ambassadors the rules of diplomacy on how to behave in front of the ruler, they did not follow them and as a result they could not achieve good results. «Indeed, if at that time the Ambassador had spoken sensibly, the ruler would have issued the order about returning some oblasts, which he had appropriated from us. Even if he had been silent in the honour that the prince himself was there, the minister would not have refused the return of some oblasts. Or we could acquire the signed and confirmed

agreement on Friendship for 100» [3]. Here we can quote the views of the great scholar Nizom ul Mulk, the supporter of justice and integrity who had been a vizier for 30 years: «In case if there is hostility and disagreement between the rulers the

ambassadors will come and work according to the order, but they (rulers) will never be angry with them and they will never refuse them kindness. ore... The ambassador must be the person who had served to rulers, who can lead conversations bravely, the one who has a broad world outlook and good memory, the one who is wise and handsome. Internal world and reflection of the ambassador is the proof of the ruler's intellect» [5].

Summing up the diplomatic relations of Bukhara and Russia, we consider that Ahmad Donish made an invaluable contribution to the development of these relations. It is important to underline that it would be expedient to analyze diplomatic relations of Bukharian Emirate in the last century not only from the point of view, but also from the point of view of the social atmosphere of that time. Owing to the conducted external policy, the Emirate did not fall under the influence of the Russian Empire completely. The following factors served as a basis for us to come to this conclusion:

– **firstly**, Ahmad Donish could skillfully and openly express his ideas to the Russian Emperor and to the authoritative state officials. He also stood out among other administrative personnel of the emir with his intelligence and wit;

– **secondly**, in spite of dissensions among the local population and aggravation of internal conflicts between khanates Bukharian Emirate paid a special attention to the diplomatic relations with Russia.

– **thirdly**, the enlightener said that if emir had appointed those people about the quality of whose he wrote, it would have been possible to sign an agreement on peace with Russia for 50 or 100 years. As a result the external policy of the Emirate with Russia and other states had a great significance;

– **fourthly**, diplomatic practice of Emirate, the views of Ahmad Donish on the selection of Ambassadors and the organization of their work serve as theoretical basis for international relations of the present day;

Summing up the above written facts we can say that Ahmad Donish has achieved certain results in embassy. For example, he conducted negotiations on free commerce of Bukharian merchants in the territory of Russia, on decreasing the amount of duties, on the pilgrimage of Bukharian people to Haj through the territory of Russia, on providing the safety of caravans, on the distribution of water between Samarkand and Bukhara in equal amounts and about other social economic and military-political matters beneficial to the country. The theory of diplomatic relations and the views in the sphere of external policy, personnel policy, tolerance, creativity admired by Ahmad Donish found its reflection in enormous success achieved by the Republic of Uzbekistan.

Literature

1. Axmad Donish. Navodir ul-vaqoe. (Redkosti proisshestvie) – T.: “Nauka”, 1964. – S. 33. 2.
2. Axmad Donish. Puteshestvie iz Buxari v Peterburg. Stalinabad, Izbrannoe, 1960. – S. 61. 3.
3. Axmad Donish. “Risola” ili kratkaya istoriya mangitskix gosudarey”. (na uzbekskom yazke). Pervod, predislovie i primechaniya K. Yo’ldoshev. – T.: Izdatelstvo “O’zbekiston Milliy entsiklopediyasi”, 2014. – S. 126.
4. Kostenko L. F. Puteshestvie v Buxaru russkoy missii v 1870 godu. S marshrutom ot Tashkenta do Buxara. S. Peterburg: Bortievskogo, 1871. – S. 72. 5.
5. Nizam al-mulk. Siasat-name. «Siyaru-l-muluk». (na uzbekskom yazke). Izdatelstvo “Yangi asr avlodi”, – T.: 2008 g. – S. 94–97. 6.
6. Haqqul Ibrohim. Taqdir va tafakkur: Esselar va adabiy-tanqidiy maqolalar. – T.: Sharq, 2007. – S. 217. 7.
7. Xodizoda R. Ahmadi Donish. – D.: Maorif, 1967. – S. 36.

Masharipov Ikramjon Batirovich,
Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Tashkent Financial Institute
(Republic of Uzbekistan)

THE ROLE OF THE MIDDLE SOCIAL CLASS IN CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL DEVELOPMENT

Abstract. The article analyzes the tendencies of growing middle social class in developed societies, their role in developing and improving civil society, and the importance of western countries' experience in Uzbekistan. Students will also be informed about the reforms undertaken in Uzbekistan and their results.

Keywords: civil society, upper, middle and lower classes of society, nongovernmental organizations, social unit, social structure, social categorization.

The development of the civil society in the developed countries is of great importance for the development of the middle social class of society. Significant changes have occurred in the class, stratification, structure and interactions of social strata in recent decades: internal classification processes have intensified, the mobility of social units has increased, new stratigraphic groups have been formed. Western societies came in three categories: upper, middle, lower.

An example of analyzing the upper class on the basis of this classification is the US society: in recent decades, there has been a rapid enrichment of the upper strata. From 200,000 to 400,000 people (0.1-0.2% of the US population) are eligible for \$ 10 million. 1 million dollars and owns several million real estate per year. The dollar will be profitable. Approximately 200,000 upper-class representatives earn between 5 and 10 million and another 300,000 to \$ 5 million dollars.

There are approximately 1.5 million NGOs in the United States. NGOs cover all areas of society and represent the interests and needs of the population in such areas as foreign policy, elections, environmental protection, health care, women's rights, economic development, social protection of youth and the elderly¹.

The American approach to civil society is most prominent in this area - the Comparative Nonprofit Sector Project of Johns Hopkins University in Baltimore, Maryland. Based on this project, the activities of NGOs are defined in 12 areas: 1) culture and leisure; 2) education and research; 3) health care; 4) social services; 5) environmental protection; 6) development of local communities; 7) protection of human rights; 8) mediation for philanthropy; 9) international; 10) religious; 11) trade unions, business associations and unions; 12) other directions.

Within the framework of this project, a study was conducted on the structure, volume, problems and results of NGOs in 35 countries (16 developed, 14 developing, 5 transition economies), which resulted in

the following: sector contribution 1.3 trln. or 5.5% of GDP. Nearly 40 million in NGOs the number of people employed (of which 20 million were paid) made up 4.5% of the economically active population in 35 countries².

Currently, the upper class is characterized by a complex internal structure: the fact that it is categorized according to the organizational forms of property; size and area of additional capital; type of professional activity (senior managers, politicians, managers); features of the lifestyle; political purpose and direction; ethnic, territorial, demographic and other features.

Changes in the upper class social structure of postindustrial countries are accompanied by:

The size of this class can only be approximate: it is about 3-4% of the economically active population.

According to the famous historian Arnold Toynbee, modern civilization is a middle-class civilization. The share of the middle class in the structure of developed societies is 60-70%. Different academic schools use different criteria to distinguish the middle class as a social unit. Self-assessment of status and income is often used as a criterion. It is widely believed that two-thirds of Western societies have middle-class incomes, while the poor and the rich are few. Many analysts also argue that the current middle class is a small proprietor of means of production. Such small businesses - the so-called "middle-class" US farmers and the UK's business - make up 10-15%. In the developed world, the so-called "new middle class" or "managers and professionals class" are 20-25%, most of whom are highly educated, mental health professionals, freelancers.

The middle class meets all the essentials for the well-being of society: jobs, consumer goods, medical care, scientific discoveries and more. According to social scientists, the middle class - the class-opponents - also appears to be a factor in softening their differences. From the socio-economic point of view, the middle class has the tendency to reduce conflicts between different professions, urban and rural. In

¹ История НКО в США Блог посольства США в Москве <http://embassy-voices.livejournal.com/19048.html>.

² Санович С. Исследования гражданского общества и НКО в Европе и США (краткий обзор). Материал

подготовлен специально для информационно-аналитического портала "Socpolitika.ru"// http://www.socpolitika.ru/rus/ngo/foreign_experience/document4692_print.shtml.

family relations, the middle class is seen as a factor that promotes the values of traditional families in the creation of equal opportunities for women and men in society. Politically, the middle class is the social backbone of the centrist (centric) movement of traditions, norms, knowledge-bearers, high citizenship, and independent identity³.

The middle class dominance in the societal structure of developed societies provides broad opportunities for sustainable living in society, despite the occasional increase in social and political tension between the lower classes. Such tensions are mitigated as a result of the majority (middle class) being neutral. More importantly, it is the emergence of the middle class as the backbone of civil society, the political basis of democracy and change. At the same time, the social tension is alleviated by the fact that the middle class is under the influence of the upward and downward pressure - the two-story curtain.

One of the most significant changes in the social structures of developed societies is the increase in real incomes of the working population. However, income distribution is based on inequality. The ratio of income between the 20% and the poorest is 12: 1 in the United States, 9: 1 in France, 8: 1 in the UK, 5: 1 in the UK, Sweden, the Netherlands, and 4: 1 in Japan.

The social categorization of the societies of the developed countries is characterized by the following: the emergence of a large number of groups that represent several classes; activation of internal classification; increase in the mobility of structural elements; increasing the standard of living. These processes provide opportunities for sustainable development of many developed countries and further deepening of civil society ideas. The main strategic task of the modern developed countries is to achieve a civic consensus by taking into account and coordinating the interests of different social groups, and ensuring civic solidarity for the integration of society⁴.

In summary, civil society was formed as a logical result and result of many thousands of years of development and improvement of traditional societies.

At the beginning of the 21st century, ideas of civil society and the practice of building such a society have become no longer new to the countries of Asia and Latin America. Civil society has begun to position itself as a necessary "spiritual social resource" for the development of each country.

As a result of Mirziyoev's election as President of Uzbekistan, his new era of reforms based on the idea that government bodies should serve our people, has undergone radical changes in this area over the past three years. The Strategy of Action for the Further Development of the Republic of Uzbekistan identifies

the development of civil society as a key and foremost priority.

In Uzbekistan, more than 200 regulatory and legal acts have been adopted to improve the efficiency of NGOs, and the institutional framework for their further development has been established. Currently, over 9,200 NGOs are the main institutions for the protection of the rights and legitimate interests of individuals and legal entities, democratic values, and the achievement of social, cultural and educational goals.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On Measures to Strengthen the Role of Civil Society Institutions in the Democratic Renewal of the Country" (May 4, 2018) is a legal basis for radical reforms in this area. The Decree notes that there are a number of systemic problems and shortcomings that prevent the active participation of NGOs in the implementation of large-scale reforms in the field of building civil society in the country, enhancing political culture and legal awareness of citizens, meeting their spiritual and other non-material needs has shown:

there are no effective and constructive mechanisms of dialogue between the state and civil society, no systematic analysis of the needs of NGOs, no effective platform for exchange of views on important issues of further development of the state and society;

low level of involvement of non-governmental organizations in the development and implementation of socio-economic development programs and regulations does not allow for the deep study and consideration of the interests of all social groups represented by various NGOs;

excess of bureaucratic requirements and barriers in the legislative norms, which regulate the process of registration of non-governmental non-commercial organizations and their activities, are outdated and do not meet modern requirements;

the material and technical support of NGOs is still unsatisfactory, and government funds to support civil society institutions do not allow for medium-term and long-term large-scale and nationwide projects and programs⁵.

According to this Decree, the Advisory Council for the Development of Civil Society was established under the President of the Republic of Uzbekistan. Its main tasks are:

developing proposals for the formation of a national model of civil society development in the medium and long term, and the formation of a national model;

initiation of fundamental and applied research in the field of civil society development with the participation of scientific and expert groups, organization of systematic study, generalization and

³Гражданское общество: понятие, структура, функции / <http://geum.ru/book/133/532.html>.

⁴Гражданское общество: понятие, структура, функции / <http://geum.ru/book/133/532.html>.

⁵Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Мамлакатни демократик янгилаш жараёнида

фуқаролик жамияти институтларининг ролини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармони (4 май 2018 й.)// <http://press-service.uz/uz/lists/view/1819>.

analysis of public opinion on the state policy on development of civil society and its practical results;

development of indicators that assess the development of civil society, the level of cooperation of civil society institutions with government agencies, as well as their contribution to the socio-economic development of the country;

assistance to civil society institutions in the development of their international cooperation, to study best international practices and to apply this experience in Uzbekistan.

As the analysis shows, to date, civil society building reforms in Uzbekistan have focused on radical changes in this area. As of April 1, 2019, the number of small businesses and micro-firms has reached 289.4 thousand. They have grown by 21.4% over the past year. The middle social class in the country has begun to act as a force for change in society. Also, the importance of the development of NGOs and other civil society institutions has also begun to grow. Reforms in this area have also begun to ensure human rights and freedoms, as well as entrepreneurship and religious freedom in the country. That is why the interest of

foreign experts and public figures in Uzbekistan over the last three years has been growing.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Мамлакатни демократик янгилаш жараёнида фуқаролик жамияти институтларининг ролини тубдан ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги Фармони (4 май 2018 й.)// <http://press-service.uz/uz/lists/view/1819>.
2. Гражданское общество: понятие, структура, функции / <http://geum.ru/book/133/532.html>.
3. История НКО в США Блог посольства США в Москве <http://embassy-voices.livejournal.com/19048.html>.
4. Санович С. Исследования гражданского общества и НКО в Европе и США (краткий обзор). Материал подготовлен специально для информационно-аналитического портала "Socpolitika.ru"// http://www.socpolitika.ru/rus/ngo/foreign_experience/document4692_print.shtml.

Rashidov R.R

Acting Associate Professor

of University of Journalism and Mass Communications, Uzbekistan,

Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences

ANALYSIS OF SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN AFGHANISTAN IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY AND THE PROBLEMS OF STATEHOOD

Abstract. Although the Afghan state, which has been operating for almost half a century since the beginning of the 20th century, has undergone some reforms and transformations in the field of public administration, it still has some problems with governance. Of course, external factors also had a negative effect on this. Although Afghanistan was able to gain independence by opposing the colonial policy of external forces, internal problems in the country had a negative impact on the further development of the Afghan state.

Keywords: internal factors, “durbar-e shakhi”, “Nizomi” and “Mulki”, external factors, independence, administrative-territorial division, province, reforms, religious factor.

The Afghan ruler, Amir Abdurakhman (1880-1901), took some measures to strengthen the Afghan statehood and to eliminate internal factors that adversely affect its development. In particular, he sought to put an end to the disintegration of the country into fragments and small estates by the traditional practice used by previous Afghan rulers, by sending boys to governors in various provinces and large cities of the country. Abdurakhman also realized that the failure to announce a clear successor, as in the days of the previous rulers, would result in massacres among the sons of the ruler, and that only the state and the ordinary people would suffer. Abdurakhman made relevant conclusions after the struggle during the occupation of the Afghan throne, the hard struggle for reunification of the throne and the restraining efforts of

representatives of his dynasty, the former emir of Sherali Khan⁶.

Amir Abdurakhman decided that all his sons would remain in the capital, Kabul, in order to prevent his son from taking the throne, except for the official heir, and urge his sons to take the throne with the support of various Afghan tribal leaders or senior officials and local governors.

In the last years of his reign, Amir Abdurakhman became seriously ill and had difficulty moving. Noting that his death was inevitable, he paved the way for his eldest son Khabibullakhan to participate in government affairs.

Amir Abdurakhman paid special attention to the upbringing of his son Khabibullakhan and entrusted his son, the successor of the throne, to his government from a young age, directing some ministries and agencies. At

⁶ Mannonov A.M., Abdullaev N.A., Rashidov R.R. *Afg'oniston tarixi. O'quv qo'llanma.* – Toshkent: “Barkamol fayz media”, 2018. – B. 141-142.

the same time, the emir wanted Khabibullakhan's practical experience in public administration to be improved. At the same time, Amir Abdurakhman attracted his young sons to state affairs, and also determined their participation in the highest state assembly - "durbar" or "durbar-i shakhi".

It should be noted that the approach of the ruler of Afghanistan Khabibullakhan (1901-1919) to the issue of public administration is more liberal. Khabibullakhan carried out a concrete reform in the field of public administration, which differed in that it was based on the standards of developed Western countries.

Khabibullakhan, in addition to the reforms implemented by his father, Amir Abdurakhman, formed the State Council, known as the "durbar-e shakhi", which will function as supreme power and govern the country. "Durbar-e shakhi" is a distinctive council of nobles who gather under the ruler, consisting of regular members and extended to discuss important state affairs⁷.

Researcher A. Khakimov considers the mechanism of public administration in Afghanistan as complex and confusing, and criticizes the various agencies and departments repeatedly performing the same task and the existing hierarchical system of subordination.

Nevertheless, "Durbar-e shakhi" may be compared to the then existing European Parliament, "Nizami" and "Mulki" institutions established by Amir Abdurakhman, who had been operating quite successfully during the Khabibullakhan era, and the 20th century. At the beginning of the century, the political system in Afghanistan served as the basis for the idea that the principle of separation of power was in some way embodied.

Under Khabibullakhan's rule, there was a movement of intellectuals in the country to convert the constitution into a kind of constitutional monarchy, with the powers of the state governor enshrined in the constitution⁸. Although supporters of the movement have been severely restricted and punished, their actions have played an important role in the future development of Afghanistan.

Understanding the influence of democratic views and movements that began to take shape in Afghanistan, as well as in the rest of the world, Khabibullakhan subsequently divided the existing State Council into two houses - the upper and lower houses. Although this structure can be compared with the modern parliament, it was the only advisory body without a legislative branch.

Understanding the influence of external factors on the development of the Afghan state, Khabibullakhan sought to minimize such negative impacts and pursue an independent policy. In connection with this, Amir

Khabibullakhan sent an official letter on 10 October 1901 to the British property authorities in India to inform him of his reign. In his letter, Khabibullakhan states that his father, Amir Abdurakhman, wants to continue his relationship with the British Empire and his father's desire to "keep friends and enemies away from his friends." In response, then Vice-King of India, Lord Kerzon, invited Khabibullakhan to India to meet in the spring of 1902 to clarify the relationship. In his reply, Lord Kerzon emphasized that the Durand agreement signed with Amir Abdurakhman in 1893 was of a personal nature, that is, only the agreement between the former Emir and the British government, and that the new Amir Khabibullakhan must re-sign this agreement with the British government⁹. With this, the British intended to put some pressure on the new Emir Khabibullakhan, and to yield concessions to the Afghan ruler on certain issues.

However, on October 31, 1901 Khabibullakhan sent a reply stating that his father had no understanding with the British government and that he did not need to sign a new agreement with his British government. Khabibullakhan also rejected the British proposal for the construction of a railway in Afghanistan and the retraining of Afghan troops by British troops¹⁰.

Concerned by this attitude of the Emir of Afghanistan, Lord Kerzon appealed to London to ask for permission to threaten the brutal treatment of Khabibullakhan and to regulate the Afghan emir. However, London has also warned Lord Kerzon not to aggravate the relationship with Khabibullakhan, saying that at the same time, the threat to the Afghan emir would not have any consequences and that it would bring the Afghan ruler closer to Russia.

The victory in the Anglo-Bur War of 1899-1902 and the defeat of Russia in the war of Japan in 1904-1905 enabled the British government to be more active in colonial politics in the East. Therefore, the British government increased its focus on Afghanistan, and in December 1904 sent a mission to Kabul headed by L. Dan, who served as Secretary of Foreign Affairs at the British Government in India.

Further strengthening the provisions of the agreement signed with Amir Abdurakhman in 1880, terminating the relations of the Afghan emir with the eastern Pashtun tribes, agreeing to strengthen British control over Afghanistan's foreign affairs and introducing the conditions created by Lord Cerzon, the Afghan emir was mainly required to sign a bilateral agreement. However, Amir Khabibullakhan did not accept the terms of the English and on the contrary, invited the British to sign a new draft agreement on their terms.

Khabibullakhan's project reflected that the British were not given any advantage in trade with

⁷ Хакимов А.Т. Основные вопросы административной и военной системы Афганистана в начале XX века (По архивным материалам). Автореф. дис. канд. ист. наук. Ташкент. 1990. – С. 12-13.

⁸ Губар М.Г.М. Афганистан на пути истории. – М.: Наука. 1987. – С. 42-46.

⁹ Sykes, P. A History of Afghanistan. Vol. II. – London: Macmillan & Co. Ltd, 1940. – P. 216.

¹⁰ Губар М.Г.М. Афганистан на пути истории. – М.: Наука. 1987. – С. 54.

Afghanistan, and that the British-controlled city of Peshawar was denied a request to move a railway from Afghanistan to Jalalabad and open an English embassy in Kabul. The English mission was able to respond to the emir's demands and the negotiation began. In this case, official London agreed to conclude an agreement on the emir's request, fearing that Khabibullahkhan might seek to establish relations with Russia if the demands of the Afghan emir were ignored, and on March 21, 1905, an Anglo-Afghan agreement was signed.

It is noteworthy that Khabibullah was awarded the title of "Excellency" in this transaction, and the Afghan government welcomed the recognition by the British government of Afghanistan's independence and regarded it as a great achievement for the emir's government.

In 1906, the new Vice-King of India, Lord Minto invited Khabibullahkhan to India. Khabibullahkhan said he could go to India if further bilateral agreements were not raised during the visit. The British accepted the request of Amir Khabibullah, and in December 1906, the Afghan ruler set off for India.

During Khabibullahkhan's visit to India, the British authorities tried to influence him in other ways and traveled the Afghan emir to a number of factories, military camps and museums. These events have made a big impression on the Afghan emir, and he has a softened attitude towards the British, and has come to a positive position, realizing that some reforms are needed in his country. Upon his return, Khabibullahkhan made some changes. In particular, decorated the palace in the style of the European, and made the dressing and eating habits like the European.

However, at the turn of the 20th century, Afghanistan remained a lagging state. Taxes were levied on products, not money. Despite the difficult conditions, Afghanistan has not been isolated from the outside world. A republican movement emerged in Afghanistan. Supporters of the movement were called Young Afghans. They put forward ideas for the development of education, culture, science and technology. They demanded that there be a constitution along with the emirate's authority. They have voiced progressive views on abolition of product taxes, loss of domestic duties, achievement of tribal equality and many others.

After Afghanistan won its third Anglo-Afghan war (May-August 1919), it was time for concrete reforms in statehood to begin a new era in Afghan statehood. The basis of these reforms is in the field of public administration, legislative and judicial reform, and the services of the Afghan enlightened scholar

Mahmud Tarzi (1865-1933), the mentor of King Amanullahkhan (1919-1929)¹¹.

King Amanullahkhan's ability to fight the old bureaucratic system, which still supports the old-fashioned and radical system does not support large-scale reforms, and also has a great influence on state and local government, was limited. Therefore, a special committee for reform under the leadership of King M. Tarzi will be formed and he worked effectively as the founder of a number of state-owned political institutions and structures in independent Afghanistan and contributed greatly to the early democratic reforms¹². At his initiative, Afghanistan has undergone administrative-territorial reform, with the entire country being divided into provinces, and initially the country was divided into five provinces. It is clear that the purpose of this administrative-territorial reform is to regulate relations in the field of public administration, to reorganize the relations and relations between the central and local governments.

Amanullahkhan's vision and approach to further strengthening the foundations of the Afghan state is somewhat admirable, and his aspiration to rule his state based on the constitution established on the basis of democratic states is evident in his commitment to democratic and liberal reforms.

The first constitution of Afghanistan, adopted on May 30, 1923 during the reign of Amanullahkhan, was adopted to make the country one of the leading countries in the world and turn Afghanistan into a constitutional monarchy¹³. Of course, the merit of Amanullahkhan, who has a high level of education, is also invaluable. Because at that time, when the rulers of the monarchy-type world opposed any democratic reforms, including the adoption of the constitution and the loss of some of their powers, it was clear to Amanullahkhan that he was concerned about the future of the country.

In 1926, Amanullahkhan assumed the title of "king", wanting Afghanistan to be on an equal footing with independent states of the world and equal treatment of rulers of the world, particularly European countries. Under this arrangement, it is clear that Amanullahkhan has to demonstrate that he is equal to the leaders of the world's leading nations.

At a time when Islam in the Afghan society has a great influence, a number of western reforms can be considered as a step towards building a democratic state.

According to Ruslan Sikoiev, a leading researcher in the department of the Near and Middle East of the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences, Islamic scholars have traditionally established control over the country's legal system.

¹¹ Имомов Ш.З. Общественная мысль Афганистана в первое десятилетие после восстановления независимости (1919-1929 гг.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – М. 1984. – С.7.

¹² Шах Махмуд. «Деятельность Махмуда Тарзи и ее значение для государственного строительства

Афганистана». Материалы международной конференции «Эпоха управления Тарзи и Дарвази и формирование современной дипломатии Афганистана». Кабул, 2008. – С. 27-28.

¹³ Ляховский А.А. Трагедия и доблесть Афгана. – М.: Искона, 1995. – С.14.

According to the scientist, if the secular state operates in Afghanistan without control over the sphere of jurisprudence, it has strengthened the position of religious scholars in the judicial sphere. Amonullakhan, through reforms, has severely damaged the position of religious scholars and has severely restricted the powers of the Shari'a courts¹⁴.

Such an attitude toward the religious leaders certainly did not lead to their discontent, and religious leaders, influential in the lower levels of government, attempted to confront the general public. As a result of these efforts, a popular uprising led by Khabibullah Kalaqani, known as Bachai Sakao in the north of the country, began in 1929, when King Amanullakh succeeded in his fight for the throne and was forced to leave Europe¹⁵.

However, neither Khabibullah Kalakani could not hold power for a long time. This can be explained by the fact that, firstly, he was not a Pashtun, a titular nation (he was a Tajik), and secondly, he could not get the support of a wide range of people, including intellectuals, clergy and the poor¹⁶. At the same time, Khabibullakh Kalakani said that Afghanistan recognizes all international agreements signed earlier and is ready to maintain good relations with foreign countries, but foreign countries have closed their diplomatic missions and withdrew their staff from Afghanistan¹⁷. In this way isolation, the plight of the people aggravated the government of Khabibullah KalaKani, and the former military minister of the British-backed country, General Muhammad Nadir Khan, fought for power and took control of Kabul in late 1929.

Muhammad Nadirkhon (1929-1933), accepted the title of "king" and pursued a policy of harsh repression against the civil servants, serving the country's former rulers. It has sparked some protests in the country and has led to the activation of some democratic and radical forces and groups¹⁸.

Protesting Nadirshah's policies, he was assassinated in 1933 and his son Muhammad Zahirshakh (1933-1973) was declared the ruler of the country, replacing the deceased Nadir.

Summarizing the views on the socio-political processes in Afghanistan in the first half of the 20th century, the reforms undertaken in the Afghan state, the following conclusions can be drawn.

During the reign of Amir Abdurakhman, the struggle for power ended, and his time occupies a special place in the history of Afghan statehood.

It should be noted that Amir Khabibullakhan's reforms in public administration were based on the standards of the developed countries of his time, and his approach in this regard is more liberal.

While recognizing the reign of Amanullakh as an important milestone in the development of Afghan statehood, the country has laid the foundations for industrial production, has undergone wide-ranging reforms, particularly in the social, financial, military and media sectors, and has expanded Afghanistan's international reputation and the lack of historical, religious and ethnic peculiarities of the Afghan society in the implementation of the reforms, as well as shortcomings in the reform process, and the rush aggravated the situation of the masses and caused their discontent.

Amonullakh's drastic reforms to move the country to the level of civilized countries not only worsened the situation in the country, but also undermined the foundations of Afghan statehood. Reforms in Afghanistan have not been easy. Traditions, religions that existed during the reformation of the country during Amonullakh's reversal of these reforms have left a negative impression on the population and undermined the foundations of statehood.

There are many instances in this period of attempts by foreign powers to exert some political influence on the ruler and the government of the country, to roughly interfere in the internal affairs of the country, and to deprive the country of the right to independent policy. During the period under review, although the British aggression has placed much emphasis on the foundations, state order and traditions of the Afghan state, Afghanistan has succeeded in destroying Britain's plans and maintaining its independence and statehood among the Asian countries alone.

REFERENCES:

1. Бойко В.С. Власть и оппозиция в Афганистане: особенности политической борьбы в 1919-1953 гг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – С. 33-34.
2. Губар М.Г.М. Афганистан на пути истории. – М.: Наука. 1987. – С. 42-46.
3. Имомов Ш.З. Общественная мысль Афганистана в первое десятилетие после восстановления независимости (1919-1929 гг.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – С. 33-34.
- 14 Р. Сикоев. Мусульманское духовенство в общественно-политической жизни Афганистана // Центральная Азия и Кавказ. (Швеция). № 2 (44). 2006. – С. 47-48.
- 15 Халилулла Ведад. Восстание и правление эмира Хабибуллы-хана Бача-и Сакао (январь-октябрь 1929 г.) в Афганистане: Монография. – М.: Изд-во РУДН, 1996. – С. 8-53.
- 16 Бойко В.С. Власть и оппозиция в Афганистане: особенности политической борьбы в 1919-1953 гг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – С. 35-37.
- 17 Халилулла Ведад. Восстание и правление эмира Хабибуллы-хана Бача-и Сакао (январь-октябрь 1929 г.) в Афганистане: Монография. – М.: Изд-во РУДН, 1996. – С. 40-46.
- 18 Бойко В.С. Власть и оппозиция в Афганистане: особенности политической борьбы в 1919-1953 гг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – С. 35-37.

- степени кандидата исторических наук. – М. 1984. – С.7.
4. Ляховский А.А. Трагедия и доблесть Афгана. – М.: Искона, 1995. – С.14.
  5. Сикоев Р. Мусульманское духовенство в общественно-политической жизни Афганистана // Центральная Азия и Кавказ. (Швеция). № 2 (44). 2006. – С. 47-48.
  6. Хакимов А.Т. Основные вопросы административной и военной системы Афганистана в начале XX века (По архивным материалам). Автореф. дис. канд. ист. наук. Ташкент. 1990. – С. 12-13.
  7. Шах Махмуд. «Деятельность Махмуда Тарзи и ее значение для государственного строительства Афганистана». Материалы международной конференции «Эпоха управления Тарзи и Дарвази и формирование современной дипломатии Афганистана». Кабул, 2008. – С. 27-28.
  8. Халилулла Ведад. Восстание и правление эмира Хабибуллы-хана Бача-и Сакао (январь-октябрь 1929 г.) в Афганистане: Монография. – М.: Изд-во РУДН, 1996. – С. 8-53.
  9. Mannonov A.M., Abdullaev N.A., Rashidov R.R. Afg'oniston tarixi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Barkamol fayz media", 2018. – B. 141-142.
  10. Sykes, P. A History of Afghanistan. Vol. II. – London: Macmillan & Co. Ltd, 1940. – P. 216.

Кудрявцев Игорь Владимирович

и.о. профессор кафедры

«Теории и истории государства и право»

Ташкентского государственного юридического университета

ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫХ УЧЕНИЯХ

Kudryavtsev Igor Vladimirovich

Acting Professor of the Department of

"Theories and History of the State and Law"

of Tashkent State Law University

ROBLEMS OF INTERACTION OF PERSONALITY AND SOCIETY IN POLITICAL AND LEGAL EXERCISES

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы взаимоотношения личности и общества, так как право личности на свою безопасность объективно выступает центральным смысловым и правовым ядром. Автор уделяет внимания на основные (конституционные) права и свободы человека, поскольку полнота осуществления гражданами этих прав и свобод самым непосредственным образом связана с эффективностью реализации ими своего права на безопасность и обеспечение его со стороны уполномоченных субъектов. Изучены теоретико-правовые основы проблематики безопасности личности. Проанализированы научная и практическая её значимость в контексте повышения ответственности современного демократического государства за полноту реализации прав и свобод человека, обеспечения безопасности личности в современном Узбекистане.

Resume. The article discusses the problems of the relationship between the individual and society, since the individual's right to security is objectively the central semantic and legal core. The author pays attention to the basic (constitutional) human rights and freedoms, since the completeness of the exercise by citizens of these rights and freedoms is most directly related to the effectiveness of their exercise of their right to on safety and ensuring it by authorized entities. The theoretical and legal foundations of the problems of personal security have been studied. The scientific and practical significance of it is analyzed in the context of increasing the responsibility of the modern democratic state for the full implementation of human rights and freedoms, ensuring personal security in modern Uzbekistan.

Ключевые слова: личность, общество, взаимоотношения, закон, безопасность

Keywords: personality, society, relationships, law, security

С момента своего появления человечество живет в окружении разнообразных влияний и воздействий, не исключая нанесение вреда. Реакция на эти влияния – естественная попытка недопущения возможного негативного воздействия. Проблема безопасности еще в древности воспринималась как важнейшая в любой социальной структуре, начиная с индивидуума. Постоянным объектом социальной безопасности в общем виде является личность, а именно: ее право

на жизнь, на оплачиваемый труд, на бесплатное лечение и образование, доступный отдых, гарантированную социальную защиту со стороны государства. Социальная безопасность в обществе зависит от социальной политики государства. Чем реалистичнее социальная политика государства, тем выше уровень социальной безопасности общества. Более того, социальная политика – это своего рода инструмент обеспечения социальной безопасности общества как стратегической цели

государства. Государство проводит патерналистскую политику по отношению к разным группам населения. «Патерналистская доктрина» означает, что в основе социальной политики лежит забота и ответственное, «отеческое» отношение государства к гражданам, занятым в сфере труда и незанятым в ней, но выполнившим свой трудовой долг перед обществом. Поэтому эта проблема всегда была актуальной и важной сферой и с политической и с научной точки зрения. Если посмотреть на историю развития проблему взаимоотношения личности и общества то, в античной философии безопасность трактовалась как защита государства и его граждан от разного рода угроз, которые обычно связывали с проявлением злой воли сверхъестественных сил. Сущность безопасности в разные исторические периоды понималась по-разному. Первоначально безопасность человека сводилась в основном к обеспечению его физической защиты от различных воздействий природных явлений и животного мира. На этапе возникновения и становления земной цивилизации перед людьми, прежде всего, стоял вопрос о выживании, т.е., пользуясь современной научной терминологией, о физической безопасности человека от угроз преимущественно индивидуального насилия. В этой связи философы вплоть до XVIII в. не проводили различия между понятиями «безопасность» и «выживаемость».

В последующем, по мере развития человеческого общества, возникла потребность в защите человека не только от естественных опасностей, но и от опасностей, создаваемых обществом и им самим. Поэтому на уровне общественного сознания понятие безопасности стало употребляться применительно к самым различным процессам, как природным, так и социальным. Все отчетливее стало проявляться давление на личность со стороны государства, которое возникло в целях объединения людей для нейтрализации внешних угроз их физической безопасности. В трудах мыслителей эпохи просвещения речь шла о необходимости обеспечения государством свободы личности, выдвигалась концепция неотъемлемых прав человека, в частности права граждан на сопротивление незаконной реализации государственной власти.

Для лучшего уяснения понятия безопасности личности, обратимся к самому понятию «безопасность», содержание которого, несмотря на частое употребление, до сих пор толкуется неоднозначно политиками и учеными, поскольку отражает сложное, широкое и многогранное явление.

Исключение составлял Демокрит. Он подразумевал под безопасностью возможность приспособления человека к условиям жизни и выживания. Именно потребность выживания, по мнению Демокрита, является причиной объединения людей и создания общества. При этом аспект безопасности выступает неотъемлемым

атрибутом государства, задача которого – обеспечение общих интересов свободных граждан.

Идею связи безопасности с политическими отношениями позднее развили и другие мыслители. Платон полагал, что в идеальном государстве обеспечение безопасности граждан должно базироваться не на стремлении к материальной обеспеченности, а на принципе справедливого определения положения и занятости индивида в обществе по его способностям. Аристотель рассматривал проблему безопасности общества через наличие или отсутствие в нем среднего класса, который выполняет роль компенсатора возникающих противоречий между богатыми и бедными слоями населения. В целом, римские философы и юристы считали, что безопасность может реализовываться только через право, регламентирующие все социально-экономические отношения в обществе.

Дальнейшее развитие данной теории связано с именем другого ученого – Д. Локка. Локк считал, что естественное состояние не означает полное бесправие и постоянную вражду одних людей против других, а характеризуется естественной свободой и равенством. Личная свобода и частная собственность создавали возможность обеспечения безопасности каждого индивида и общества в целом, но не гарантировали ее. Это позволило ученому сформулировать утверждение: причина перехода от естественного права к гражданскому обществу – не война всех против всех, а ненадежность прав человека. Общественный договор, лежащий в основе происхождения государства, не создал никакого права. Он был заключен между людьми для того, чтобы гарантировать им соблюдение и защиту их естественных прав, в том числе и право на безопасность.

Аналогичные взгляды развивали французские мыслители (Д. Дидро, К. Гельвецкий, П. Гольбах). Разделяя теорию общественного договора, они полагали, что люди вступали в общественную жизнь, отказываясь от части свободы, следуя чувству самосохранения, для безопасности и из-за стремления к счастью.

Каждый человек уникален. Особенно, когда речь идет о людях, творчество которых казало влияние на всю последующую историю, каким является аль-Фараби. Самое трудное – это выбор правильного пути, поиск направления к добру, красоте и истине, о чём неустанно повторяет аль-Фараби. Статус мировоззрения в жизни как общества, так и индивидуального человека чрезвычайно велик. Оно носит жизненно важный характер: мировоззрение есть то духовное естество, без которого человек не будет человеком, как и без тела, образующего его природное естество. Чем ближе мы знакомимся с мировоззрением аль-Фараби, тем яснее видим, что мировоззрение есть тот механизм, с помощью которого человек идентифицирует себя с самим собой, со своим народом (или народами, нациями), с человечеством

и с Человеком вообще в структуре мироздания. Как мы знаем, Политико-правовые теории в наиболее полном, законченном виде часто называют учениями. Учение — совокупность идей, концепций, доктрин, теоретических положений о какой-либо области знаний; система воззрений какого-либо ученого или мыслителя, развернутая, логически завершенная форма ее изложения. Идея (греч. *idea*) — форма отражения в мысли явлений объективной реальности, концентрированное выражение нового решения или способа, пути к решению какой-либо проблемы, ее трактовки. Концепция (лат. *conceptio* — понимание, система) — формула, выражение основной установки учения, руководящий теоретический, политический или правовой принцип решения какой-либо проблемы теории. Доктрина (лат. *doctrina* — учение, наука) — совокупность ценностных научных суждений мыслителя об определенных явлениях или проблемах. Теория (греч. *theoria* — заключение) — обобщающая, системная форма научных знаний в какой-либо их отрасли. В системе юридических наук и юридического образования история учений о праве и государстве является самостоятельной научной и учебной дисциплиной, исторической и теоретической одновременно. Этим она отличается от истории и теории права и государства как разных, хотя и взаимосвязанных дисциплин. В отличие от них она изучает не историю государств, политико-правовых институтов, правовых систем или современную теорию государства и права, а историю развития политико-правовой мысли, историю их теоретического познания. Наука и жизнь постоянно подтверждает ценность вечных истин, в поисках ответов на насущные вопросы вынуждают сверяться с прошлым опытом. Еще Платон писал об идеальном государстве: «... когда один из граждан такого государства испытывает благо или зло, такое государство обязательно ... будет вместе с этим гражданином либо радоваться, либо скорбеть. ... Если один гражданин ушиб палец — всему государству больно...». Не о таком ли государстве мы и сегодня мечтаем? Еще пример. Преподаватель патоновской академии Аристотель пришел к выводу: «Во всяком государственном строе... основных элементов три:... первый законосовещательный орган о делах государства, второй — магистратуры, ... третий — судебные органы». Спустя две тысячи лет Шарль Монтескье в «Духе законов» на примере Англии напишет: «В каждом государстве есть три рода власти: власть законодательная, власть исполнительная... и власть ... (которая) носит название судебной». По его мнению, такое разделение государственной власти исключает возможность злоупотребления властью и позволяет людям беспрепятственно реализовывать свои личные и политические права и свободы. Мы убедились в истинной ценности этой государственно-правовой концепции, когда по Конституции Узбекистана в стране поддерживается разделение властей.

Которая служит стабильности и социальной справедливости в обществе. Значение истории учений о праве и государстве заключается и в том, что она исследует и отражает процесс выработки теоретических знаний, понятийного аппарата, юридического инструментария, которым сегодня оперируют правоведение и государствоведение. Так, значительным достижением древнеримской мысли было создание самостоятельной науки — юриспруденции. Мы всегда утверждаем, что римские юристы тщательно работали обширный комплекс политико-правовой проблематики в области общей теории государства и права, отдельных юридических дисциплин и их инструментарий — гражданского, государственного и административного, уголовного, международного права. Также, мы можем говорить и писать о том что, ученые Востока тоже имеет важное место в развитии науки о праве и государстве.

В период становления капитализма научные представления о безопасности развивались в русле идей так называемого естественного права. Одним из ярких сторонников этого течения выступал английский ученый Т. Гоббс. Он отталкивался от посыла, что люди равны от природы по физическим и умственным способностям, а, следовательно, они обладают и равными естественными правами. Естественные права характеризуется «отсутствием собственности и точного разграничения между моим и твоим». Каждый человек, стремясь осуществить свое естественное право, не считается с естественными правами других, в результате чего между людьми возникает борьба. В этом состоянии действует всеобщий принцип человеческого поведения — война всех против всех, который противоречит стремлению людей к самосохранению, безопасности и нормальной жизни. Поэтому, будучи существами разумными, они договариваются между собой о принципах совместного существования. Так возникает государство, знаменующее переход от естественной формы развития к гражданскому обществу, в котором на законном основании ограничиваются и регламентируются права всех и каждого в отдельности. Государство призвано поддерживать и защищать эти права, в том числе и право каждого человека на личную и общественную безопасность. Т. Гоббс идентифицировал понятия «государственной безопасности» как неизбежность борьбы каждой из стран против остальных, требующей от национального государства усилий по сохранению внутреннего мира, защите жизни и собственности людей от внешней опасности.

Эволюция представлений о вопросе безопасности личности и общества создала предпосылки для формирования современного категориального аппарата.

1. Понятия «опасность» и «безопасность» раскрывают разнополярное состояние любой экономической системы (человеческого индивида

или сообществ, которые он создает). Это состояние определяется:

– действующими условиями существования (функционирования) и развития системы (т.е. состоянием внешней и внутренней среды объекта исследования);

– результатами деятельности самой системы, которые укрепляют или ослабляют ее позиции, уровень конкурентоспособности.

Опасность – это отношение адаптационных возможностей исследуемой системы к силе воздействия среды. Вся жизнедеятельность экономической системы любого уровня характеризуется постоянно меняющимися источниками воздействия и силой их проявления.

Безопасность – это ноль по шкале опасности. Это идеальная ситуация полного соответствия сил экономической системы и среды воздействий. Это момент динамического равновесия их потенциалов. Все атаки на экономическую систему гасятся или отражаются.

Взаимодействие экономической системы со средой является объективным процессом ее жизнеобеспечения. Именно извне экономический игрок присваивает производственные ресурсы и вовне отчуждает произведенную продукцию.

В Новое время возникает социобиологическая трактовка безопасности через понятие наследования и социального инстинкта; проблемы безопасности рассматриваются в тесной взаимосвязи с общественным порядком. В XX в. исследователи проблем безопасности обратили внимание на альтруизм как основу социальности. Однако в условиях столкновения интересов социальных групп, которые имеют свои представительские институты и угрожают стабильности, формируется новый теоретический дискурс. Г. Парк определяет социальный порядок как модель равновесия общества и природной среды, необходимого для коллективной жизни в условиях конкуренции, конфликта, благодаря эволюции форм которых собственно и достигается этот общий баланс. Т. Парсонс определяет порядок как типичное действие, которое усваивается индивидом в процессе социализации и помогает человеку «правильно» адаптироваться в конкретном обществе. В системно-функциональной версии социальный порядок трактуется как стабильность системы благодаря выполнению функциональных требований. В условиях системных трансформаций в современном обществе проблемы обеспечения безопасности с особой остротой выходят на передний план и требуют глубокого научного осмысления. Под социальной безопасностью, как правило, понимают комплекс мер и технологий, направленных на сохранение и развитие существующей в государстве социальной системы. Причем безопасность касается, в первую очередь, максимального сохранения стабильности в обществе и направлена на обеспечение относительного сохранения существующих

социальных порядков. Такое сохранение должно быть достаточно гибким, то есть предусматривать возможность регулирования и совершенствования социальной системы, естественно, в рамках избранной социальной модели развития. Вряд ли можно говорить, что подобная безопасность может быть нарушена даже при серьезном изменении системы здравоохранения или пенсионной системы. Обеспечение социальной безопасности в государственной социально-экономической политике является ключевой гарантией сохранности и эффективности всех видов инвестиций в человеческий капитал. Новая социальная политика, построенная на принципах социальной безопасности, состоит в одновременной и последовательной реализации двух ключевых задач: с одной стороны, это – принятие и выполнение высоких социальных обязательств государства в комплексной системе социальных стандартов, а с другой – новая социальная политика требует постоянного создания и расширения для общества и для каждого гражданина инфраструктуры новых возможностей для самореализации, саморазвития, собственных инвестиций граждан в свое будущее и будущее своей семьи. Необходимость решения стратегических задач социального развития требует просчитанных, эффективных и обсужденных с обществом концептуальных подходов, новых принципов финансирования социальной сферы, четкого представления о перспективах ее отдельных направлений, перестройки и повышенной ответственности правительства. Как часть национальной безопасности социальная безопасность представляет собой состояние защищенности личности, социальной группы, общности от угроз нарушения их жизненно важных интересов, прав, свобод.

Заключение. Каждое суверенное государство имеет свою избранную им, проверенную временем и постоянно совершенствуемую систему национальной безопасности, построенную адекватно существующим угрозам и призванную надежно защитить жизнь, здоровье, права, свободы и собственность граждан. Это обусловлено множеством факторов, в том числе характером социально-исторического развития каждой страны, национальными и духовными традициями, опытом государственной жизни, достигнутым уровнем политической и правовой культуры, геополитическими обстоятельствами и т.д.

Для регулирования наиболее значимых отношений между людьми, между личностью и обществом, государство устанавливает систему юридических норм и формирует систему правоохранительных органов, призванных охранять эти нормы от нарушения. Характер деятельности правоохранительных органов всегда определялся сущностью государства, от которой во многом зависела и сущность правовых норм, форм и методов правовой охраны общественных

отношений, диапазон прав и свобод граждан, ибо сущность государства и сущность права - взаимосвязанные категории. Безопасность личности и стабильность государства, его политика и деятельность находятся в прямой зависимости от усилий по закреплению в законах и в повседневной жизни принципов демократии и гуманизма. Не может быть безопасности ради безопасности, стабильности ради стабильности в отрыве от интересов общества и личности. Ни о какой безопасности не может быть и речи, если в государстве не обеспечена законность и не созданы условия для реализации прав и свобод человека и гражданина.

Доктрина социальной безопасности предполагает, что обеспечить новое качество развития страны можно только при постоянной ориентированности государственной политики на совершенствование социальных отношений, обеспечение равных возможностей и социальной консолидации. Это требует одновременного накопления социальной мобильности и социальной справедливости внутри рыночной экономики, соответствующих уровню и темпам развития общества, усложнением инструментов и повышением качества социальной политики. Исходя из этого, стратегические цели социальной политики можно определить следующим образом: во-первых, достижение ощутимого улучшения материального положения и условий жизни людей; во-вторых, обеспечение эффективной занятости населения, повышение качества и конкурентоспособности рабочей силы; в-третьих, гарантия конституционных прав граждан в области труда, социальной защиты населения, образования, охраны здоровья, культуры, обеспечения жильем; в-четвертых, переориентация социальной политики на семью, обеспечение прав и социальных гарантий, предоставляемых семье, женщинам, детям и молодежи; в-пятых, нормализация и улучшение демографической ситуации, снижение смертности населения, особенно детской, и граждан трудоспособного возраста; и, в-шестых, существенное улучшение социальной инфраструктуры.

Узбекистан сегодня ведет такую политику для благо народа. Конституционное закрепление института общественного контроля за деятельностью госорганов, его развитие в законодательстве страны послужило расширению условий для реализации гражданами права участвовать в управлении делами общества и государства. Принятые законы «Об органах самоуправления граждан» в новой редакции, «О социальном партнерстве» создали необходимую правовую платформу для свободного участия граждан в решении важнейших социально-экономических проблем страны. Сегодня практически ни один законопроект не принимается без учета мнения общественности, негосударственных некоммерческих организаций, работающих в той или иной сфере. Кроме того,

Законом «Об экологическом контроле» внедрены механизмы участия гражданских институтов в природоохранной деятельности. Все эти меры способствовали повышению роли гражданских институтов в обеспечении баланса интересов в обществе.

Безусловно, важным фактором формирования гражданского общества является обеспечение неотъемлемых прав граждан в информационной сфере, создание прочных гарантий их свободного доступа к информации о деятельности госорганов. В этой связи особое значение имело принятие Закона «Об открытости деятельности органов государственной власти и управления», во многом повысившего ответственность органов власти и управления за качество принимаемых ими решений. В Узбекистане проделана масштабная работа по продвижению, защите и обеспечению прав человека. В республике сформирована мощная законодательная база в области прав человека, которая по своей сути и содержанию отвечает передовым мировым стандартам. В масштабной работе по повышению правовой культуры в обществе, защите прав граждан значительное место занимают институты гражданского общества, играющие важную роль в исполнении соответствующего законодательства. В Узбекистане в обеспечении и защите прав человека важную роль играют институты гражданского общества, потому что именно общество объективно выражает интересы и волю людей, осуществляет контроль за деятельностью госорганов. За последние годы принят ряд законодательных актов, способствующих динамичному развитию гражданского общества. На основе социального партнерства осуществляется эффективное взаимодействие ННО с государственными учреждениями в деле социальной защиты нуждающихся, поддержки молодежи, укрепления здоровья населения, охраны окружающей среды.

Список литературы:

1. Алексеев С.С. Право: Азбука теория — философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999. 712 с.
2. . Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права. СПб.: Изд. Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 1091 с.
3. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Правовая мысль: Антология / Автор-составитель В.П. Малахов. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 786 с.
4. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Правовая мысль: Антология / Автор-составитель В.П.Малахов. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 786 с.
5. Локк Дж. Два тракта о правлении / Правовая мысль: Антология / Автор-составитель

В.П. Малахов. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 786 с.

6. Монтескье Ш.Л. О духе законов / Правовая мысль: Антология / Автор составитель В.П. Малахов. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 786 с.

7. . Моль Р. Энциклопедия государственных наук. СПб., М., 1868. 591 с.

8. Платон. Государство // Собр. Соч. Т.3, М., 1994. 458 с.

9. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре // Антология мировой политической мысли. Т. 1. М., 1997. 659 с.

10. Спиноза Б. Богословско-политический трактат // Антология мировой политической мысли. Т. 1. М., 1997. 659 с.

11. Bentham J. The book of fallacies. London: Hunt, 1824. P. 411.

12. Kloepfer M. Chancen und Risiko als rechtliche Dimension // Jahrbuch des Umwelt und Technikrechts. Band 5. Dusseldorf, 1988. P. 31-48.

Жумаев Тулкин

старший преподаватель

Ташкентского архитектурно-строительного института

Ташкент, Узбекистан

ПОЛИТИКА СОЦИАЛИЗАЦИИ КОРЕЙЦЕВ (КОРЕЙСКОЙ НАЦИИ) В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье рассматриваются процессы социализации представителей корейской нации проживающих в Республике Узбекистан на основе интенсивного анализа исторических фактов, а также научно-статистических данных. В данной статье раскрыты процессы, причины и последствия депортации представителей корейской нации в Узбекистан. Вместе с тем в статье широко рассмотрены достигнутые достижения корейской диаспоры в процессе социализации в советский период и период государственной независимости Узбекистана.

Summary. The article discusses the processes of socialization of representatives of the Korean nation living in the Republic of Uzbekistan on the basis of an intensive analysis of historical facts, as well as scientific and statistical data. This article describes the processes, causes and consequences of the deportation of representatives of the Korean nation to Uzbekistan. At the same time, the article widely discusses the achievements of the Korean diaspora in the process of socialization in the Soviet period and the period of state independence of Uzbekistan.

Ключевые слова: *Стратегия действий, депортация, диаспора, иммигрант, религиозная толерантность, межэтническое согласие, сотрудничество, доброта, солидарность, духовное наследие, социализация, культурные отношения, историческое событие.*

Keywords: *Strategy of action, deportation, diaspora, immigrant, religious tolerance, interethnic harmony, cooperation, goodness, solidarity, spiritual heritage, socialization, cultural relations, historical event.*

В принятом 7 февраля 2017 года Указе Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева, “О стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан” выдвинута идея обеспечения безопасности, межнационального согласия и религиозной толерантности, осуществление взвешенной, взаимовыгодной и конструктивной внешней политики, направленные на укрепление независимости и суверенитета государства. При этом особое внимание уделяется социализации всех представителей более 130 национальностей, проживающих в Узбекистане. Отношения и дружественные связи между корейской диаспорой и другими народами нашей страны имеют древнюю историю. Это подтверждается изображениями послов из далёкой Кореи на стенах древнего Афрасиаба, археологические артефакты, которые являются образцами произведения искусства корейских мастеров-ремесленников.

Как свидетельствуют исторические источники, экономические связи между объединённым королевством Силла и Корё, которое в стародавние времена было создано в Корейском полуострове, и народами Средней Азии были установлены через королевство Тан и Ван в Китае.

А во времена Чингисхана, когда благодаря содействию монголов государству Ван удалось взять под свой контроль восточную часть Великого Шёлкового пути, поток товаров из Корейского полуострова в Среднюю Азию стал более регулярным и насыщенным [1, с. 90].

Согласно историческим источникам нового времени, а также имеющимся архивным документам первые официальные сведения о проживании корейцев на территории современного Казахстана, Узбекистана и Киргизии были зафиксированы во время переписи населения Российской империи в 1897 году – в Семиреченской области 11, в Сырдарьинской области 2, Акмолинской области 5, а также ещё несколько человек были зарегистрированы в Коканде и Наманганском округе, как постоянно проживающие лица корейской национальности. Согласно результатам всесоюзной переписи населения в 1926 году в трех областях Казахстана: Акмолинской, Семипалатинской и Сырдарьинской проживало 42, в Узбекистане – 36, и в Киргизии – 9 корейцев [2, с.16-35].

В 30-50-годах XX века, когда в СССР были осуществлены массовые переселения целых народов, корейцы стали первыми

депортированным народом среди ингушей, чеченцев, немцев, калмыков, болгаров, крымских татар. Депортация корейцев началась в сентябре 1937 года. На основании совместного постановления Совнаркома и ЦК ВКП(б) от 21 августа «О выселении корейского населения из пограничных районов Дальневосточного края» более 170 тысячи этнических корейцев были выселены из приграничных районов Дальнего Востока на необитаемые пустынные и необжитые районы Казахстана и Средней Азии. Из них 74 тысяч были размещены в Узбекистане, а остальные на территории соседнего Казахстана [3].

Первые поезда из Дальнего Востока прибыли в Казахстан в конце сентября 1937 года, а через некоторое время и в Узбекистан. И в Казахстане, и в Узбекистане не были готовы принять такое количество переселенцев. Количество депортированных корейских семей превышало на 30-40% ранее запланированного, за счет размещения переселенцев вперемежку с местным населением на местах изменилось количественное распределение депортированных, что привело к дополнительным трудностям при организации расселения и трудоустройства мигрантов [4, с.21].

В Ташкенте, Самарканде, Фергане, Намангане, Андижане, Бухаре и других города Узбекистана проживало более 2500 корейских семей, к 15 ноября 1938 года в республике насчитывалось 16307 семей или 74500 корейских переселенцев [5, с.27].

С целью ускорения социализации корейцев специальным постановлением Совета народных комиссаров СССР от 13 марта 1938 года «О принудительном обучении русскому языку в школах национальных республик и областей» была разработана программа, направленная на улучшение образования переселенных корейцев. В связи с чем 19 марта 1938 года Совет народных комиссаров Узбекской ССР принял постановление «Об обучении русскому языку в узбекских школах и других национальных школах» [6, с. 90].

В результате реализации данного постановления Совета Народных комиссаров бывшего СССР в культурной жизни не русских народов Узбекистана, в частности, корейского народа возникли ряд отрицательных явлений. Например, тот факт, что 99% из ныне проживающих в Узбекистане корейцев не могут писать и читать на родном языке является последствием претворения в жизнь того решения. Согласно постановлению начиная с 1939-1940 учебного года все корейские школы были преобразованы в русские. Первые корейские колхозы «Новая жизнь», «Авангард», «Правда» были организованы в Бекабадском районе Ташкентской области, позже, в Ташкентской и Самаркандской областях были созданы знаменитые на всю республику «Политотдел» и колхоз имени Ким Пен Хва [7].

Корейцы издавна славились своим трудолюбием. Примером могут служить их

сельскохозяйственные угодья, где выращиваются такие культуры как рис, соя и бахчевые. Несмотря на все социально-экономические изменения, произошедшие в стране, до сих пор большая часть корейской диаспоры в республике занята в сельском хозяйстве.

В целом же, депортированные корейцы вместе со всеми народами Узбекистана трудились во всех отраслях народного хозяйства республики. В 1953 году были сняты все препоны и ограничения на передвижение корейского населения, после чего их деятельность стала ещё активнее. Представители корейцев всегда числились среди передовиков сельского хозяйства, слава знаменитых корейцев-председателей колхозов гремела на всю страну, успехами выделялись научные работники, инженеры, представители творческой интеллигенции. Согласно статистическим данным, если за период с 1945 года по 1991 год в Узбекистане звание Героя социалистического труда было присвоено 650 передовикам производства, сельского хозяйства, из них 139 человек были представителями корейского народа. Это свидетельствует о доброжелательном отношении руководства республики к другим национальностям и толерантности узбекского народа, уважении представителей других народов в независимости от их национальности и вероисповедания [8, с. 119].

В настоящее время на территории СНГ проживает около 500 тысяч корейцев, из них более 185 тысяч живут в Узбекистане [9]. Корейская диаспора стала неотъемлемой частью многонационального общества. Вновь созданная в 2019 году Ассоциация корейских культурных центров плодотворно работает в сфере укрепления дружбы и культурных обменов между народами, в том числе и с корейцами из исторической родины – Республики Корея. Наши соотечественники – представители корейской диаспоры принимают активное участие в общественной, экономической и культурной жизни страны, они являются членами Законодательной палаты Олий Мажлис, сенаторами, работают в органах государственного управления. За годы независимости более 300 представителей корейской диаспоры были удостоены государственных наград и званий [10].

Республика Корея считается одной из самых развитых стран не только Азии, но и всего мира. Следует отметить схожесть национальных характеров и узбекского и корейского народа. Если наши языки объединены одной алтайской группой языков, то географически наши страны представляют один континент – Азию. Помимо всего можно увидеть много общего в истории и культуре наших стран. Корейский народ, как и наш, долгое время жил под гнётом иноземных захватчиков, корейцы, как и мы узбеки, всегда боролись за свою независимость. Именно поэтому корейский народ ценит и дорожит миром на своей земле, всегда стремится к развитию, улучшению

благополучия своей страны, корейцы своим трудолюбием и стремлением к новому всегда числятся среди первых народов мира.

Среди представителей корейской диаспоры в нашей стране можно выделить ряд выдающихся ученых, которые в течение многолетней активной деятельности внесли достойную лепту в развитие науки Узбекистана. Заслуженный деятель науки Республики Узбекистан, член Академии наук, доктор экономических наук Владимир Ким, доктор физико-математических наук Вячеслав Эм, доктор сельскохозяйственных наук Роберт Ким, доктор биологических наук Виктор Лим, доктор медицинских наук Николай Пак, профессор Московского государственного университета, доктор физико-математических наук Лев Югай по праву считаются ярчайшими представителями корейской диаспоры Узбекистана. Наряду с вышеперечисленными деятелями науки, в политической, общественной и культурной жизни Узбекистана играют заметную роль и другие представители корейской национальности. К их числу можно причислить героя Узбекистана, директора Дома милосердия Веру Пак, генерального директора авиакомпании “Узбекистон хаво йуллари” Валерия Тянь, министра дошкольного образования Агрепину Шин, депутата Олий Мажлис, директора Ассоциации корейских культурных центров Виктора Пак, генерала-майора войск охраны Дмитрия Пан, заслуженную артистку Республики Узбекистан Галину Шин, заслуженного журналиста Республики Узбекистан, писателя Владимира Ким, известного художника Владимира Ан, заслуженного деятеля культуры Узбекистана Искру Шин, главного тренера сборной Узбекистана по тэквандо WTF, лауреата премии “Офарин” Александра Ким, руководителя фирмы “TEGEN” Геннадий Тен, известного фотохудожника Виктора Ким, а также актёра и режиссёра-постановщика театра “Ильхом” Вячеслава Дзю [11].

Мировоззрения и обычаи корейского и узбекского народов в определенной степени близки и понятны для корейцев и узбеков. Оба народа всегда поддерживали друг друга в трудные для страны периоды. В 2017 году в связи с восьмидесятой годовщиной прибытия первых корейцев в Узбекистан в парке «Дустлик» столицы был открыт памятный монумент, одну из центральных улиц Ташкента назвали «Сеул» - в честь столицы Республики Корея. Для сохранения духовного и культурного наследия корейского народа правительство Республики Корея

профинансировало строительство Дома корейской культуры в Ташкенте. Возведение данного дворца служит ярким подтверждением вечной дружбы между нашими народами.

Корейская диаспора считается неотъемлемой частью многонационального народа Узбекистана и принимает самое активное участие в общественной и культурной жизни страны. Наше правительство всегда ценило и будет ценить огромный вклад представителей корейской диаспоры в социально-экономическое развитие республики.

В заключении следует отметить, что в годы независимости в нашей стране были созданы широкие условия для изучения корейского языка, почти забытого после принудительного переселения корейского народа в Узбекистан, а также восстановления национальной культуры, обычаев и традиций. Насильно вывезенные почти 80 лет назад, и разлученные с соотечественниками корейцы сегодня свободно могут посетить свою историческую родину, учиться в ведущих образовательных учреждениях Южной Кореи.

Список литературы:

1. Сун Дон Ги. Ўзбекистон Республикаси ва Жанубий Корея иқтисодий ва маданий алоқалар ҳамда истиқболли режалар. Дис.5982.Тошкент.2000 90-б

2. 1926 йилдаги Бутуниттифок аҳолини рўйхатга олиш. М., 1928, в. 8. Қозоқ Автоном Совет Социалистик Республикаси. Қирғиз Автоном Социалистик Республикаси, 16-35 бетлар; Т. 15. Ўзбекистон ССР, п. 17-36.

3. 김장수.1995.중앙아시아한연[고려인]의이주과정및새활상.[한민족공동체].pp15

4. Ким П.Г. Корейцы Республики Узбекистана-Т.1993 г.Стр-. 14-15, 21;

5. ТсГА РУ, ф Р-837, 27-бет, 39-сон, л. 19.

6. Сун Дон Ги. Ўзбекистон Республикаси ва жанубий Корея иқтисодий ва маданий алоқалар ҳамда истиқболли режалар. Дис.5982.Тошкент.2000 90-б

7. http://mg.uz/print/publish/doc/text55461_нар оды Узбекистана-корейцы

8. Ким П.Г.Корейцы Республики Узбекистана.Т.1993.119-б

9. Koryo sinmun.2016 й.26 феврал.3 сон(281) Герои корейских диаспоры

10. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-koreya-respublikasi-zaro-manfaatli-amkorlikning-ya-28-05-2015>

11. Отчётная справка АККЦ Республики Узбекистана. 26 июн. 2019 йил.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНОЙ И МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И УСТОЙЧИВОСТИ

Аннотация. В статье проводится научный анализ взглядов об обеспечении религиозной и межэтнической толерантности как фактор безопасности и стабильности каждой страны. Также, в статье анализированы взгляды и инициативы Президента Республики Узбекистан по продвижению межэтнического согласия и религиозной толерантности для решения проблем, угрожающих безопасности и стабильности на глобальном уровне.

Summary. The article conducts a scientific analysis of the views on ensuring religious and inter-ethnic tolerance as a factor in the security and stability of each country. Also, the article analyzes the views and initiatives of the President of the Republic of Uzbekistan to promote inter-ethnic harmony and religious tolerance to solve problems threatening security and stability at the global level.

Ключевые слова: религиозная и межэтническая толерантность, президент, инициатива, политика, молодежь, стратегия, народ.

Key words: religious and interethnic tolerance, president, initiative, politics, youth, strategy, people.

Следует отметить, что обеспечение межэтнического согласия и религиозной толерантности в условиях глобализации имеет решающее значение для обеспечения безопасности и стабильности каждого государства. Именно эта ситуация позволяет нам начать новую эру в дальнейшем развитии нашей страны. В соответствии с Указом Президента Республики Узбекистан «О стратегии дальнейшего развития Республики Узбекистан» [1] от 7 февраля 2017 года пятым приоритетным направлением Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям Республики Узбекистан на 2017–2021 годы является обеспечение безопасности, межэтнического согласия и религиозной толерантности.

Президент нашей страны Шавкат Мирзиёев подчеркнул, что «... наше государство является многонациональным и многоконфессиональным государством. Сегодня более 130 национальностей живут в мире и согласии в одной семье. Несомненно, что традиция толерантности, присущая нашему народу, играет важную роль в этом отношении» [2, с.1-2-3].

Это явление, в свою очередь, показывает, что межэтническое согласие и религиозная толерантность в Узбекистане являются редким символом солидарности и являются положительным примером толерантности ко всем религиям. Из прошлого известно, что корни этнической культурной и религиозной терпимости, присущей нашей нации, глубоко укоренились в духовности нашего народа.

Действительно, мировые религии, по сути, воплощают добро, мир, добро, дружбу и творческие идеи. В частности, религия побуждает людей быть честными и чистыми, любить, быть братскими и терпимыми. В частности, все религии мира поддерживают этические принципы, воплощенные в гуманитарных идеях: щедрость,

сострадание, честность, чистота сердца, смелость и энтузиазм.

Одна из мировых религий - это распространение христианства верующими, основанными на религиозных и моральных идеях, помогающих тем, кто правильно говорит слово, угнетателям и угнетателям, усердно трудиться и жить вместе. То есть проблема религиозной толерантности во всех мировых религиях также является универсальной и религиозно-этической. Таким образом, религия стала одним из наиболее эффективных способов воздействия на сознание людей. В свою очередь, религиозные доктрины помогли людям преодолеть жизненные испытания, проблемы и трудности, взаимодействуя с культурой и духовностью в каждом обществе и укрепляя доверие людей.

Сегодня мир, согласия и развитие в Узбекистане играют важную роль. Все религии одинаково заинтересованы в контроле атмосферы мира, процветания и благополучия в стране. В свою очередь, государство способствует установлению взаимного уважения и толерантности между гражданами разных вероисповеданий и религиозных убеждений, религиозной толерантности других взглядов. Способствует миру и согласию среди государственных религиозных конфессий в стране. Акты прозелитизма, как и любая другая вредная деятельность, запрещены в одной религии. Лица, виновные в нарушении этого положения, несут ответственность, указанную в законе.

Глава нашего государства Шавкат Мирзиёев утверждал, что «Всем известно, что межэтническая и межрелигиозная напряженность усиливается в различных частях света, и сегодня национализм и религиозная нетерпимость имеют место. Эти инциденты стали идеологической основой для радикальных групп и движений, лишенных государства и разрушающих общество. В такой сложной ситуации укрепление дружбы и согласия

между людьми разных национальностей и религий становится для нас все более и более важным в нашей стране. Конечно, это надежная гарантия мира и спокойствия на нашей земле, основа творческого потенциала нашего народа и уверенность в завтрашнем дне.[3]

В частности, обеспечение межэтнического согласия и религиозной толерантности в Узбекистане способствует установлению сотрудничества, солидарности и взаимопонимания между религиозными лидерами посредством межрелигиозных конфликтов. Этот фактор напрямую способствует миру и развитию страны, развитию универсальной культуры и духовности.

Положительный эффект мудрой государственной политики в нашей стране сегодня имеет решающее значение для обеспечения национальной и религиозной толерантности. В свое очередь, Президент Шавкат Мирзиёев продвигает инициативы и передовые идеи в этой области не только в нашей стране, но и во всем мире. Признано, что реформы, предпринятые Республикой Узбекистан для обеспечения межэтнического согласия и религиозной терпимости, являются образцом для других стран мира.

Стоит отметить, что 12 декабря 2018 года на пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН была принята специальная резолюция под названием «Образование и религиозная толерантность». Принятие этой резолюции, глава государства Мирзиёева в сентябре 2017 года в Нью-Йорке, 72-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН, в качестве практического выражения выдвинутой защитниками. Мнение, высказанное в этой связи резидентом-координатором ООН и постоянным представителем ПРООН Хеленой Фрейзер, поразительно. Хелена Фрейзер заявила, что государства-члены единогласно приняли резолюцию «Образование и религиозная терпимость». 51 государство поддержало идею конструктивного предложения, выдвинутого Узбекистаном, то есть культуры духовной терпимости ко всем религиям во всем мире. Важно, чтобы эта резолюция, наряду с терпимостью, была приоритетом для глобального мира и процветания, пропагандируя принцип укрепления культурных и религиозных знаний[4].

Это наглядное подтверждение высокого уровня работы, проводимой в нашей стране. Посол Бангладеша в Республике Узбекистан, Чрезвычайный и Полномочный Посол Народной Республики Бангладеш МосудМаннон особо подчеркнул: «Республика Бангладеш всегда была во имя мира, согласия и религиозной толерантности. Поэтому он одним из первых поддержал инициативы, выдвинутые лидером Узбекистана. Религиозная толерантность - одна из самых образцовых стран в мире. За пять лет пребывания в посольстве Узбекистана я не наблюдал негативного отношения к другим религиозным лидерам. Наоборот, все религии,

нации и нации живут в мире, гармонии и гармонии. Это заслуга Первого Президента Ислама Каримова для обеспечения религиозной толерантности в стране.

Более того, эта проблема связана не только с тем, что законы закреплены, но и с тем, что большинство людей Узбекистана верят в Ислам, всегда относились с уважением к другим религиям. Дружелюбное отношение людей к представителям разных национальностей - это, прежде всего, диалог. Принятие резолюции «Образование и религиозная толерантность» на Генеральной Ассамблее ООН является результатом такого позитивного отношения[4].

Посол Египта в Узбекистане Аmani Аль-Догрподчеркнул «Египет также поддержал эту важную резолюцию. Одним из основных пунктов наших двусторонних отношений является тот факт, что Узбекистан и Египет осознают, что религиозная солидарность играет важную роль в стабильности общества. Есть много важных аспектов резолюции. С точки зрения образования, в Узбекистане представители разных национальностей и разных религий имеют свое достойное место. В стране проводятся масштабные реформы в этом направлении. Я хотел бы подчеркнуть роль Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева, который выступил инициатором резолюции. Это мудрая инициатива Узбекистана по решению сложных проблем, стоящих перед международным сообществом»[4].

Это свидетельствует о том, что проводимая в нашей стране политика признана на международном уровне. Подводя итоги, наш президент Шавкат Мирзиёев подчеркнул: «Быть бдительным и бдительным является священным долгом каждого человека, который считает Узбекистан своей Родиной, нашим главным богатством, нашим оправданием и консолидацией единства и солидарности нашего многонационального народа, которым мы по праву гордимся. Только таким образом мы можем эффективно противостоять всем сегодняшним угрозам и вызовам, создать прочный иммунитет против разрушительных идей в нашем обществе и добиться более значительного прогресса на пути демократического развития, который мы выбрали. Мы продолжим концентрироваться на этом вопросе, который является для нас наиболее важным, и мы сделаем всю необходимую работу для поддержки практической деятельности национальных культурных центров [3].

Важно, чтобы эти факторы играли решающую роль в обеспечении солидарности, гармонии и сплоченности граждан Узбекистана путем укрепления религиозной терпимости и межэтнического согласия в Узбекистане.

Список литературы:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича

Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги фармони.<http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasini-yanada-rivozhlantirish-b-yicha-arak-07-02-2017>

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби" мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи. Адолат 2017 йил. № 24. Б.1-2-3

3. Миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим

омилидир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи. Халқ сўзи 2017 йил 25 январ. №18

4. Дунё эътироф этган ташаббус.
<http://www.uza.uz/oz/politics/dunye-etirof-etgan-tashabbsaus-17-12-2018>

5. “Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови”. 12 news.uz

СОЦІОЛОГІЧЕСКІЕ НАУКИ

Татарчук Дар'я

Інститут журналістики
Київського університету ім. Б.Грінченка

РОЛЬ КОНЦЕПТУ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

Daria Tatarchuk.

THE ROLE OF THE CONCEPT OF "TOLERANCE" IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENT JOURNALISTS.

Анотація. Метою наукового дослідження є вивчення рівня усвідомлення студентами-журналістами таких важливих понять медіа-психології, як «толерантність» та «мова ворожнечі», з метою визначення шляхів їх формування та коригування розуміння. Метод вільного асоціативного експерименту дозволив простежити частотність реакцій на аналізовані слова-стимули, не обмежуючи респондентів у формулюванні відповідей. Результати експерименту, що є частиною масштабнішого дослідження, дозволяють зробити висновки про специфіку усвідомлення понять «толерантність» та «мова ворожнечі» в студентському середовищі.

Abstract. The purpose of the research is to study the level of awareness of student-journalists of such important concepts of media psychology as "tolerance" and "language of hostility", in order to determine ways of forming and correcting their understanding. The method of free associative experiment allowed to trace the frequency of reactions to the analyzed words-stimuli, without restricting the respondents in the formulation of responses. The results of the experiment, which are part of a larger-scale study, allow us to draw conclusions about the specifics of understanding the concepts of "tolerance" and "language of hostility" in the student environment.

Ключові слова: «мова ворожнечі / ненависті, «нетолерантність», асоціативний експеримент, медіа-психологія.

Key words: "language of hostility / hatred, "non-tolerance", associative experiment, media psychology

Вступ. Сучасне українське суспільство, що перебуває на сьогодні в досить складному ментальному полі, сформованому різними політичними ідеями, потребує поступового підвищення толерантності стосовно різних груп населення, що проживає на різних територіях, має різні національності, віросповідання тощо. У цьому сенсі важливі завдання постають серед українськими медіа як провідниками прогресивних ідей, відповідальними за настрої суспільства. Таким чином, формування розуміння понять «толерантність», «мова ворожнечі» у студентів – майбутніх журналістів стає необхідною ланкою розвитку професійних компетентностей.

На сьогодні дослідники масових комунікацій почали говорити про три типи сучасної журналістики: журналістика управління, журналістика успіху та журналістика співучасті, співпраці, яка ставить перед собою завдання допомагати реальним людям (І.М.Дзялошинський). Саме третій тип журналістики є продуктивним, на нашу думку, у напрямку формування толерантності мультикультурного суспільства та взаємодії суспільства та ЗМІ. У цілому, «В умовах медіатизації світу сучасна людина має бути спроможною усвідомлювати різного роду ефекти впливу інформаційно-комунікаційних технологій і вибудовувати відповідні моделі інформаційно-комунікаційної поведінки. Для цього потрібно реконструювати свою власну систему особистості, підлаштувавшись таким чином до нових, мінливих

середовищних умов, тобто *адаптуватися* до вимог медіатизованого простору» [3, с.121].

ЗМІ фактично бере на себе роль медіасоціалізації молодого покоління та формування свідомості споживачів інформації в цілому. Поняття «медіасоціалізація» стало актуальним для нашого часу, оскільки медіасвіт у всіх його форматах потужно формує свідомість особистості. Цим поняттям позначають «процес розвитку особистості під впливом медіа (кіно, телебачення, інтернету). Саме завдяки медіа дитина сьогодні має змогу отримувати інформацію про світ дорослих, усотувати в себе зразки міжособового спілкування, сценарії та норми соціальної поведінки» [3, с.146]. Толерантність є важливим чинником цивілізованої поведінки громадянина, потребою часу на тлі мультикультурності контексту соціального життя кожної країни Європи, на тлі конфліктів останніх десятиліть.

Наукова проблема прояву толерантності/нетолерантності в інформаційному полі розглядалася в рамках кількох наук – соціальних комунікацій, соціології, психології, політології, філософії. Зокрема, у психології масових комунікацій можна виділити роботи Т.Пристапенка, В.Сороченка; у галузі теорії масової комунікації в контексті впливу ЗМІ на аудиторію проблему вивчали С.Кара-Мурза, Г.Маклаков, Г.Почепцов, М.Соколов, Л. Федотова. За останні роки найбільш ґрунтованим у цій сфері стало дослідження на здобуття ступені кандидата

політичних наук М.Соколова «Проблема толерантності в інформаційному просторі» (2007 р.)

М.Соколов зазначає: «Толерантність як тип індивідуального і суспільного ставлення до соціокультурних відмінностей, як терпимість до чужої думки, вірувань і форм поведінки визначено як одну з фундаментальних ознак цивілізованості, рівня політичної культури. Встановлено, що державна легітимація толерантності несе у собі можливість утвердження демократичної форми правління, однак державна толерантність не легітимізує терпимість до всього, до будь-яких соціальних явищ і форм практичної поведінки. У результаті аналізу філософських досліджень проблеми толерантності доведено, що толерантність є однією із основних універсальних цінностей сучасного суспільства. При цьому феномен толерантності набув статусу глобальної соціокультурної проблеми, що проявляється у всіх сферах життєдіяльності людства і ускладнена, з одного боку, посиленням глобалізаційних тенденцій, з іншого - прагненням зберегти національну ідентичність» [4, 302].

Таким чином, проблема вивчення сприйняття понять «толерантності/нетолерантності», «мова ворожнечі (ненависті)» студентами спеціальності «Журналістика» є актуальним, оскільки під час навчання в майбутніх працівників медіа має сформуватися здорове й коректне ставлення до толерантності як основи побудови сучасного суспільства. «Толерантність як тип індивідуального і суспільного ставлення до соціокультурних відмінностей, як терпимість до чужої думки, вірувань і форм поведінки визначено як одну з фундаментальних ознак цивілізованості, рівня політичної культури. Встановлено, що державна легітимація толерантності несе у собі можливість утвердження демократичної форми правління, однак державна толерантність не легітимізує терпимість до всього, до будь-яких соціальних явищ і форм практичної поведінки. У результаті аналізу філософських досліджень проблеми толерантності доведено, що толерантність є однією із основних універсальних цінностей сучасного суспільства. При цьому феномен толерантності набув статусу глобальної соціокультурної проблеми, що проявляється у всіх сферах життєдіяльності людства і ускладнена, з одного боку, посиленням глобалізаційних тенденцій, з іншого - прагненням зберегти національну ідентичність» [5, 94].

Мета дослідження: аналіз рівня сформованості усвідомлення понять «толерантність / нетолерантність», «мова ворожнечі / ненависті» у студентів спеціальності «Журналістика».

Методи дослідження: *теоретичні методи* (проблемно-логічний метод, абстрагування, узагальнення, систематизація) застосовувалися для узагальнення теоретико-методологічних та експериментальних засад дослідження, розробки концептуального підходу до формування ключових

понять інформаційного поля; *емпіричні методи*: асоціативний метод застосовувався при аналізі асоціацій групи респондентів.

Одним із продуктивних методів дослідження сприйняття індивідами певних ключових понять значеннєвого поля є асоціативний експеримент, який об'єднує дані психології, лінгвістики, соціальних комунікацій і дозволяє вивчити контекст сприймання того чи іншого поняття. Вільний асоціативний експеримент надає індивідові достатньо простору для визначення поля асоціацій, що дозволяє дослідникові вивчити широке смислове поле поняття, вивчити глибинний неусвідомлений рівень сприймання поняття, явища. Вільний асоціативний експеримент актуальний при дослідженні мовної картини світу, соціального портрету індивіда, можливий при спробі зробити зріз сприйняття ключових понять сприймання соціальної дійсності.

У рамках вивчення основних понять медіа-психології нами було проведено асоціативний експеримент, у якому взяли участь 69 осіб – студентів спеціальності «Журналістика» (освітня програма «Журналістика»). У ході експерименту досліджувалися реакції-асоціації до понять «толерантність», «нетолерантність», «мова ворожнечі». Експеримент проводився протягом листопада 2018 – березня 2019 рр. з метою визначення та подальшого коригування в процесі формування фахових компетентностей уявлення про толерантність медіавника як провідника ідей.

Експеримент проводився письмово, і це має як переваги, так і недоліки. Із переваг можемо назвати таку: проведення ВАЕ дистанційно, що фактично означає відсутність впливу аудиторії на словесну реакцію; респонденти не обмежувалися в кількості відповідей, і таким чином це показало кількість реакцій-асоціацій кожного учасника експерименту. Головним недоліком, на нашу думку, є ускладнення прояву першореакції, тобто негативний вплив на спонтанність, що не дає повною мірою відтворити та вивчити картину несвідомого, але може бути важливим чинником при вивченні свідомого розуміння понять. Вибірку склали студенти-журналісти, що дає можливість визначити рівень оперування такими поняттями як «нетолерантність» та «мова ненависті» (ворожнечі) серед майбутніх працівників ЗМІ.

До поняття «нетолерантність» було отримано 65 асоціацій, не враховуючи повтори. Найбільш частотними серед них стали такі: зневага (неповага) – 11, грубість (грубощі, грубий) – 11, нетерпимість – 8, хамство – 6, неприйняття (несприйняття) – 6, расизм (приниження за расовою ознакою) – 4, неввічливість – 3; невихованість – 3, егоїзм – 3, приниження – 3, осудження – 3.

Менш частотними були такі асоціації: байдужість – 1, пригноблення – 2, нахабність – 1, брутальність – 1, надмірна відвертість – 1, утиск (обмеження) – 2, несправедливість – 1, ображати (образи) – 2, стереотипне ставлення – 1, страх перед невідомим – 1, булінг – 1, відчуження – 1,

нетактовність – 2, запізнення – 1, агресія – 1, аморальність – 1, неполіткоректність – 1, нестриманість – 1, перебивання – 2, нераціональність – 1, ненависть – 2, шовінізм – 1, висміювання – 2, сучасність – 1, відношення – 1, дискримінація – 1, цькування – 1, знущання – 2, заперечення – 1, нехтування інтересами – 1, самоутвердження – 1, неприємний – 1, жорстокий – 2, негативний – 1, злочин – 1, недолік – 1, прихованість – 1, чорношкірі – 1, раси – 1, неспокійне ставлення – 1, злий, сварливий – 1, надмірна саркастичність – 1, неприпустима поведінка – 1; завдання моральної або фізичної школи – 1.

Один із респондентів дав описові відповіді, що не є асоціаціями, але дають уявлення про сприймання контексту нетолерантності: «Поява на світ такого, як ти, - помилка природи»; «Не поступатися місцем пенсіонерам, бути грубим до людей без причини».

За визначенням Р.Г. Абдулатипова, «толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння, витривалість) – соціологічний термін, що означає терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв. Соціальна толерантність полягає в усвідомленні і наданні іншим їх права жити відповідно до власного світогляду і служити цінностям їх самобутньої культури. Соціальна толерантність означає прийняття, правильне розуміння і повагу інших культур, способів самовираження і прояву людської індивідуальності. Толерантне відношення розглядається як соціальна цінність, що забезпечує права людини, свободу і безпеку» [Абдулатипов Р. Г. Етнополитология : учеб. пособие для студентов вузов / Р. Г. Абдулатипов. – СПб. : Питер, 2004. – 313 с.]. Натомість, як бачимо, досить багато відповідей-асоціацій демонструють розмитість уявлень про ці поняття в мовній свідомості респондентів.

Тісно пов'язане з поняттям «толерантності» актуальне для медіапростору поняття «мова ворожнечі» або «мова ненависті». «Єдиного визначення терміну «мова ненависті» у міжнародному законодавстві не існує. Однак низка міжнародних правових документів визначає критерії розпізнавання «hate speech». Це, зокрема, Конвенція про захист національних меншин; Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, присвячений протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті, Рекомендація Ради Європи щодо «мови ненависті» № 97 (20) та інші. У Рекомендації «мова ненависті» визначається як «усі види висловлювань, які поширюють... расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі...у формі агресивного націоналізму і етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів. У цьому сенсі поняття «мова ненависті» поширюється на всі висловлювання, спрямовані проти особи або групи осіб. Водночас, існує думка, що під категорію «hate

speech» має потрапляти не лише агресивна лексика, що закликає до дискримінації чи принижує, а й створення негативних стереотипів щодо певних соціальних груп населення» [2]. На нашу думку, для опанування фаховими навичками сучасному журналісту важливо розуміти психологічний ефект мови ворожнечі чи мови ненависті, ті наслідки, до яких може призвести її використання.

У ході вільного асоціативного експерименту серед студентів журналістів було отримано 71 реакцію на словосполучення-стимул «мова ворожнечі», не враховуючи повтори. Найбільш частотними серед них були такі: агресія (агресивна мова, вислови) – 11, образи (ображати) – 7, фейк (брехня, перекручення фактів) – 4, ненависть – 4, злість (зло) – 6, конфлікт (сварка) – 6, расизм – 3, провокація – 3.

Також респонденти надали такі відповіді-асоціації: російське ТБ – 1, мова ненависті – 1, гейтспіч – 1, сепаратист – 1, агресор – 1, Росія – 1, бунтарські заклики – 1, ототожнення стереотипів – 1, зневажливість (неповага) – 2, підбурювання – 1, цькування – 1, порушення журналістського етикету – 1, відсторонення від нейтральності (упередження) – 2, сексизм – 1, бажання зла – 2, розпалювання ворожнечі – 2, токсичність – 1, ТСН – 1, помста – 2, закляті друзі – 2, насмішка через погляди – 1, нецензурна лексика – 2, дискредитація – 1, словесна війна – 1, грубощі – 2, черствість – 1, різкість – 1, жорстокість – 1, байдужість – 1, нетолерантність – 1, пропаганда – 2, наклеп – 1, груба лексика – 1, незнання – 1, дискримінація – 1, вимушеність – 1, ЗМІ – 1, медіа-контент – 1, новини – 1, журналістика – 1, освіта – 1, негатив – 1, надмірна критика – 1.

Деякі респонденти виявляли нерозуміння або хибне розуміння поняття «мова ворожнечі»: «не розумію поняття» - 2; «це постійне засмічення словами з інших мов, неправильне наголошення, акценти» - 1; «небажання розуміти інших (егоїзм)» - 2; «відчайдушність» - 1; «звинувачення» - 14 «суржик» - 1; «мова не свого народу» - 1; «наступ» - 1; «настороження» - 1.

Відповідь одного з респондентів демонструє нерозривний зв'язок між проявами нетолерантності та мовою ворожнечі: «мова ворожнечі – мова, якою виражають нетолерантність у всіх її проявах».

Нас зацікавив той факт, що деякі відповіді-асоціації є однаковими як для поняття «нетолерантність», так і для «мови ворожнечі». Такими словами, наприклад, є: неповага (зневага), ненависть, расизм, грубість (грубощі), байдужість, егоїзм, стереотипне ставлення (ототожнення стереотипів), висміювання (насмішка через погляди) тощо. Крім цього, важливою є слово-реакція до поняття «мова ворожнечі» - нетолерантність. Це демонструє асоціативний зв'язок двох явищ для респондента. Такі результати дають підстави для висновків стосовно того, що «нетолерантність» та «мова ворожнечі» - це не окремі терміни, а взаємопов'язані, так як одне явище породжує інше.

Спиралючись на опитування, можна зробити висновок про причинно-наслідковий зв'язок аналізованих понять, адже мова ненависті/ворожнечі є способом виявити несприйняття інакшості.

Зауважимо, що серед нечастотних асоціацій були ті, що продемонстрували нерозуміння термінів. Для нетолерантності це такі слова: не поступитися місцем пенсіонеру/жінці, бути грубим до людей без причини, запізнення. Для мови ворожнечі це такі відповіді: «не розумію поняття», «постійне засмічення словами з інших мов», «неправильні наголошення, акценти», «суржик», «мова не свого народу». Цей результат є цікавим для психолінгвістів та лінгвістів, оскільки сигналізує про зміщення значеннєвих акцентів і формування хибної мовної картини світу. Але насамперед цей результат є важливим для освітян, бо допомагає виявити та ліквідувати прогалини у сприйнятті та тлумаченні базових термінів професійного мовлення майбутніх журналістів.

Для одного та другого поняття було виявлено й специфічні асоціації. Ось приклади коментарів, які не просто показує асоціацію респондента, а чітко окреслює позицію: *«нетолерантність - це нормально. Не всі люди є красивими і стрункими, і коли ти і красивий, і стрункий, то скоріше не такі як ти будуть ставитися не толерантно. Адже про толерантність кричать ті, які насправді її не мають. Є вищі та нижчі - така людська природа. І ставитися нормально до сім'ї нетрадиційної орієнтації - призначати те, що бути хворим це нормально. І заявити про те, що я нетолерантний і не правий, це також нетолерантно, адже це моя думка»; «З цього запитання виникає те, що я толерантна. Я буду нормально ставитися до людини з вадами зору, слуху та іншими речами, які від неї не залежать. Але я за мову ворожнечі щодо російської мови в українському суспільстві. Ми ніколи не будемо братніми народами, бо ми дві різні нації. І за те, щоб дітям розповідали, що лесбійки та геї виникають через проблеми з психікою, що є науково доведеним і що це потрібно лікувати, а не казати що це нормально. Можете взяти мої слова як мову ворожнечі».* Якщо з інших асоціацій ми можемо вибудувати стандартну картину трактування поняття, то ця відповідь демонструє протилежну думку. Це, звісно, не дає можливості визначити кількісне співвідношення типових асоціацій та асоціацій, протилежних їм, однак ми можемо відзначити наявність різних позицій.

Цікавим є тлумачення термінів та вираження власних емоцій/асоціацій у діалогічній формі: - Ти ненормальний - Поява на світ такого як ти - помилка природи (нетолерантність), - Такі як ти горітимуть у пеклі - Ти огидний («мова ворожнечі»). Такий стиль може свідчити про пов'язаність в уяві респондента реального прикладу та поняття, сприйняття не фрагментарно чи емоційно, а комплексно.

Говорячи про вплив медіа на розуміння та трактування поданих термінів, ми хочемо відзначити такі реакції-асоціації: «путінські карателі», «російське ТБ», «сепаратист», «Росія», «ТСН», «пропаганда» тощо (для мови ворожнечі). Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що медіа формують картину світу, подаючи тлумачення поняття, чи показуючи його на практиці, а тому самі починають ставати асоціаціями і так демонструвати свою ідеологію. З огляду на це, ми відзначаємо важливість розуміння понять для сучасного компетентного та професійного журналіста, адже, створюючи медійний контент, він бере на себе відповідальність за формування картини світу суспільства.

Проведене дослідження допоможе окреслити завдання, які стоять перед викладачами у процесі формування компетентного спеціаліста у сфері медіа; допоможе виховати фахівця, який у повній мірі буде розуміти значущість цих термінів для ЗМІ, а відтак це посилить соціальну відповідальність журналістів. Крім цього, це допоможе виявити основні прогалини у розумінні та трактуванні поданих термінів та ліквідувати їх шляхом підвищення компетентності та проведення просвітницької роботи. Дослідження є важливим не лише для галузі психології, а й для освітньої, так як дає змогу окреслити напрямки виховання та підвищення ерудиції, для лінгвістичної, бо дає можливість вивчити мовну картину, класифікувати асоціації та дослідити, для соціології, бо дає можливість визначити настрої респондентів та їхнє ставлення до тих чи інших проблем, зокрема нетолерантності, формування картини світу, важливості добору мовних засобів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдулатипов Р. Г. Этнополитология : учеб. пособие для студентов вузов / Р. Г. Абдулатипов. – СПб. : Питер, 2004. – 313 с.
2. Дібрівна Е. Мова ворожнечі як тавро і цензура. Європейський контекст / Е.Дібрівна // Українська правда. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/09/22/7155975/>
3. Соколов М.Ю. Проблема толерантності в інформаційному просторі / М.Ю. Соколов // Дис. На здобуття наук. ступ. канд. політ.наук: 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – К.: Київський нац. Ун-т ім. Т.Шевченка. – 221 с.
4. Медіапсихологія: На перетині інформаційного та освітнього просторів / За ред. Л.А.Найдонової, Н.І.Череповської. – К.: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2014. – 348 с.
5. Чернушенко Д.А. Толерантність як світоглядна основа правосвідомості в умовах інформаційного суспільства / Д.А. Чернушенко // Філософські та методологічні проблеми права, № 1-2, 2013 – С. 94-103

REFERENCES:

1. Abdulatipov R. G. Ethnopolitology: study. A manual for university students / R. G. Abdulatipov. – St. Petersburg : Peter, 2004. – 313 p.
2. Dibrivna E. Language of hostility as a brand and censorship. European context / E. Dibrivna // Ukrainian Pravda. – Access mode: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/09/22/7155975/>
2. Sokolov M.Yu. Problem of Tolerance in the Information Space / M.Yu. Sokolov // Diss. For obtaining sciences. step Cand. Political Science. 23.00.03 – Political Culture and Ideology. – K.: Kievan National Unt im. T. Shevchenko – 221 s.
3. Media Psychology: At the Crossing of Information and Education Spaces, Ed. L.A.Naidonova, N.I.Cherepovskaya. – K.: Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2014 – 348 p.
4. Chernushenko D.A. Tolerance as a Worldview of Consciousness in the Information Society / D.A. Chernushenko // Philosophical and methodological problems of law, № 1-2, 2013 - P. 94-103

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

*Anishchenko Viktoriia Oleksandrivna,
Ph.D. in Engineering, Associate Professor,
Professor of the Department of Pedagogics
and Humanitarian Disciplines*

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

*Togochynskiy Oleksii Mykhailovych,
Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Professor of the Department of Pedagogics and Humanities,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine*

*Yermak Oleksii Viktorovych,
PhD in Sciences (Law),
Leading researcher of the Department
of Scientific activity and International cooperation,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine*

PRIVATE PENITENTIARY INSTITUTIONS: PRO ET CONTRA

Abstract. The article addresses to formation, development and current state of private prisons in foreign countries. The authors describe mechanisms for transferring prisoners from the state to the private sector. The analysis are given with the arguments on the issue of validity and expediency of introducing private penitentiary institutions in the territory of Ukraine. The conclusion is made about the need for further scientific research and more detailed development and substantiation of the issue of the feasibility or the introduction of private penitentiary institutions in Ukraine.

Keywords: foreign penitentiary systems, penitentiary system, private prison, state prison, prisoner.

Target setting. On September 16, 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine and the European Parliament simultaneously ratified the EU-Ukraine Association Agreement. Section III of the EU-Ukraine Association Agreement "Justice, Freedom and Security" provides for cooperation between Ukraine and the EU in this field, including the fight against crime and corruption (Art. 22), the fight against terrorism (Art. 23) in the implementation of legal cooperation (Art. 24), etc. European choice of Ukraine causes restructuring and modernization of all spheres of legal regulation in country, including criminal and executive one. The reform of the penitentiary system should be carried out using the experience of the leading countries of Europe and the world, including on the issue of involving the private sector in imprisonment. The main widespread argument in society in favor of such a practice in the field of punishment is the ability to more effectively use the state's financial resources to hold prisoners. At the same time, given that the use of private prisons in Ukraine is a new activity, one should refer to the history and current state of private prisons in foreign countries to determine the feasibility of introducing such practices.

State of the problem research. The issues of establishing of private prisons in Ukraine, as well as the analysis of foreign experience for involving the private sector in the sphere of unconditional punishment execution sentence of imprisonment are devoted to the works of scientists: Ananian L., Bohatyriov O., Radchenko O., Poltavets T., Puzyriov M., Starenkiy S., Trubnykov V., Yahunov D., Yakovets I., and others.

Purpose setting. The aim of the article is the research into the history and current practice of using private prisons in the leading countries of Europe and

the USA, and the possibility of such experience taking by Ukraine.

Statement of basic material of the research. Grant, Alexander, and Company. For the first time, the practice of "leasing" prisoners appeared in the United States after the Civil War, when the number of prisoners was very high and there was not enough cheap labor on the plantations. In 1868, Georgia Governor Thomas Roger leased 100 prisoners to several local businesses. In 1869, all prisoners serving sentences (393 persons) participated in the construction of the railway by the private company Grant, Alexander, and Company.

Due to the fact that companies forced prisoners to work to the last forces and used physical violence in 1908, such "lease" was banned.

In the 1980s, the number of persons sentenced to imprisonment increased dramatically due to the implementation of the drug program. Tom Beasley, Robert Krantz and Don Hutto have decided that a private initiative could solve the problem of overcrowding in prisons. They assured that the company services of a prisoner detention could save significant amounts of money. In addition, in the absence of unnecessary bureaucracy, private companies will be able to build new prisons faster. In 1984, entrepreneurs gained control of the county jail and the Tennessee juvenile detention center. By 1988, the company had already functioned nine prisons, labor camps, and juvenile detention centers in four states.

Over the next 20 years, the number of private prisons was more than 100. These prisons were already managed by 18 private corporations, which until 2008 held about 62,000 persons. In 2016, after a series of scandals related to conditions of private prisons

functioning, the US Department of Justice issued an order for the gradual closure of private prisons.

Companies that own and function prisons, camps, detention centers, or restitution centers (restoration of violated property rights, bringing them to the state that existed at the time of the act that caused the damage, that is, the return or restoration of property such as: the same one, or similar, or things of the same value), sign a contract with the federal, state, or county governments. They undertake to maintain a certain number of prisoners in accordance with the national standards, providing a specified level of security [1, p. 32-37]. Private prisons in the United States are guaranteed monetary compensation for receiving one prisoner, regardless of cost. Thus, profitability is achieved by the number of persons in prison. One of the innovative means of cost-effectiveness of penitentiary institutions is the reduction in the number of staff supervising prisoners.

Companies also earn on prisoners' working who are constantly encouraged to work. For good work, they can promise to reduce a sentence. In private prisons, there is also a system of punishment and fines that can make life imprisonment a life sentence. Prisoners in private prisons can work and earn money. However, the practice of hospital and vacation in these institutions is absent.

Labor in private prisons is used in two ways:

- direct exploitation;

- indirect exploitation - products manufactured by prisoners are delivered to private companies on a contractual basis, with the price of such products being much lower than market prices.

The first European country to borrow the practice of private prisons was Britain. The first private men's prison for 400 people was opened there in 1992 and was considered as an experimental alternative to state prisons. According to the results of the experiment, 80% of the respondents said that this prison is better than the one in which the respondents had previously served their sentences. The essence of state-private partnerships in the UK is that private investors are contractually assigned to design, build, function, and fund a 25-year sentence. After the expiration of such term, an institution shall become the property of the state. Instead, the state authorities are obliged to pay the detainees the money to keep the prisoners. Nowadays, there are 133 prisons in England and Wales, 14 of which are private.

In France, there have been several state-private prisons since 1990. Criminal penalties of imprisonment carry out 188 penitentiary institutions. In 54 of them, the program of delegated management is implemented: the construction and maintenance of prisons are private persons, but the control over the prisoners and their livelihood is the prerogative of the state. In addition, private prisons are allowed in France. They belong, as a rule, to charitable or religious organizations [2, p. 59].

In 2005, German company Serco Group won the tender and signed the first five-year contract with the Hessen Ministry of Justice to manage the Hessen Prison Service. This company is responsible for providing

psychological, medical and educational spheres of activity, as well as for the maintenance of prison buildings [1, p. 32-37].

In Brazil, there is a system in-between the US and France models: External prison protection is provided by state units, and privately owned by a private company.

In Japan, the first private prison opened in 2007. It is designed for 2000 people. It provides training for those involved in certain professions and owns land for the organization of manual labor.

All prisons and detention centers are state-controlled in Sweden, but in 1998 Parliament approved the decision of private security companies to perform functions such as escorting or guarding hospitalized prisoners. In addition, the Prison and Probation Service may involve companies, associations, teams, or foundations to support so-called "transitional prisons". Companies that privately provide the activities of these institutions or special rehabilitation centers should: keep the Prison and Probation Service informed of the course of prisoners' social adaptation; advise the Prison and Probation Service on social adaptation; immediately report of non-compliance cases of convicts' staying in these institutions, etc. [1, p. 32-37].

The term "private prison" implies a contract between a private company and prison management, and under the terms of the contract, the company is delegated all or a part of the functions of prison management. No prison is completely independent of state control [3, p. 411].

There are several forms of private investors involvement in the penitentiary system:

- private entrepreneurs provide services in the field of nutrition, education, medicine;

- construction of a prison by a private company and the administration of state penitentiary authorities;

- management of a prison is transferred entirely to the individual;

- a private investor designs, builds, and manages a prison on leasing terms. Once the contract is made, the prison becomes a state property [4].

The issue of establishing private prisons in Ukraine remains controversial. ***In Ukraine, private prisons have never been established in historical terms.***

Private prisons function in many countries: the USA, Australia, the United Kingdom, Japan, Denmark, Brazil, Korea, Iran, New Zealand, etc., but their types and forms of work differ. There are common reasons for all the grounds on which the "denationalization" of prisons has taken place (and Ukraine is no exception):

1) lack of sufficient level of funding for the penitentiary system activity, limitation of available resources (obsolescence prisoners' of equipment and buildings, numerous cases of violations of prisoners' rights);

2) low morale among penitentiary staff;

3) fragmentation of correctional work with prisoners;

4) formalism in the work of penitentiary staff;

5) insufficient level of education and unprofessional staff of penitentiary institutions;

6) overcrowding of detention cells of prisoners;

7) the unreliability of a preventive mechanism of debarment the physical and moral abuse of some prisoners over others;

8) restrictions on access to justice due to postponement or deliberate delays in sending correspondence;

9) limited application of alternative measures of criminal-legal regulation to criminals not related to the imprisonment;

10) problems with the prisoners' classification;

11) lack of objectivity of the system of "privileges" application to convicts, provided for by section XII of the Criminal Code of Ukraine "Exemption from punishment and its serving";

12) insufficient social security staff of the bodies and penitentiary institution and their families;

13) fragmentation and lack of funding for scientific research in the field of punishment execution;

14) lack of understanding that the system should be humane by the majority of society, including the staff of penitentiary institutions [5, p. 15].

Most specialists in the field of criminal law criticize the activities of

privatized or contracted private prisons.

Their arguments are:

1) the state should not transfer the main function to execute punishment to private prisons, along with buildings and financial property because sentence of imprisonment is a very severe measure of state coercion. Since punishment is assigned by state authorities on behalf of the state, it must continue to carry out this type of punishment, despite all the difficulties;

2) in the field of penitentiary activity private companies are guided by their own ideas. Most often, they use commercial approaches (dismissing old specialists and hiring new ones without special training, experience and knowledge; without increasing wages they increase the amount of work that causes psychological stress of workers, etc.);

3) state, dynamics and structure of crime among prisoners in private prisons is more alarming than in similar state institutions, etc. [6, p. 10].

Many European and other countries are reluctant to replace state institutions with private ones. A very strong argument against their establishing was expressed by the participants of the International Conference on the Reform of Punishment Execution "New Approaches to the Reform of the Punishment Execution System in the Next Century", held April 13-17, 1999 in Egham, Surrey, England. Ministers, parliamentarians, judges, representatives of international, regional and national correctional organizations and other officials from 50 countries and five continents participated in the conference. They expressed deep concern about the reform of the Criminal and Executive System and the human rights situation, discussed the role of the Criminal Justice System, including prisons in a civil democratic society,

and developed a new program of execution of punishments in the 21st century. Regarding to private prisons, the program provides private prisons that are likely to be profitable and to contribute to the spread of sentence of imprisonment, so it is needed to counteract their spread [6, p. 10-11].

In addition, as Professor Trubnikov V. M. points out in the mentioned program of the Penitentiary System Reform, that Criminal Justice should have a clearly defined and limited role in any democratic civil society. It should not be used to address issues outside its scope, such as social issues. In addition, a reduction in the amount of punitive sanctions should be supported whenever it is possible. Sentence of imprisonment should be used by the courts as an exclusive and not the main punishment. Particularly for use of preventive measure of pre-trial detention. The Criminal Justice System does not have to be elitist (such as construction of Pablo Escobar's self-built prison in Mexico), it must provide for an equal treatment of all [6, p. 11].

A good example of the economic functioning of private prisons is cited by Togochnyskyi O. M., Anischenko V.O. and Puzyriov M. S.: "If the state reduces the costs of prisons through contracts with the private sector, then the price stipulated by the contract should be lower than the price the state had previously invested in holding a penitentiary institution. However, if a private counterparty is also going to receive income from this activity, then it must spend less money on prison management than it is stipulated in the contract. In such an approach, private prisons should be kept at significantly less cost than they were kept to secure the interests of both parties. At present, private counterparties has no right and cannot allow the slightest reduction to happen in conditions of imprisonment and detention of prisoners. Even the most staunch, unwavering proponents of private prisons believe that the desire for income in no way should be reflected in the conditions of detention. However, in practice, private contractors are little concerned about these issues. Their desire to reduce costs, even at the expense of prisoners, the conditions of their maintenance was the only and foreseeable result of the existing contracts» [7, p. 42; 8, p. 147]. For example, in the USA, private prisons are guaranteed with compensation for keeping one prisoner, regardless of costs. Thus, profitability is achieved by the number of people in prison [4].

Private corporations position their activities as economically profitable, reducing state expenditure, but according to the research of the US Bureau of Justice Statistics, economy is achieved through artificially understatement costs for servicing (poor nutrition, poor health care, breach of the residence terms of prisoners, unqualified staff and security).

Forced labor is forbidden in Ukraine. The work of convicts in Ukraine is voluntary, so contracts for the convicts' transfer to serve sentences in private prisons and use them as labor must necessarily be tripartite.

Amending the legislation and granting the state permission to establish private prisons in Ukraine, like any resonant event in society, should provoke many

discussions both in the highest state levels and in ordinary citizens [5, p. 18]:

- 1) how does the state's delegation of the right to punish its citizens to private prisons compare?
- 2) how can conflicts of state and private interests be resolved?
- 3) is it possible to compare the efficiency of punishment execution by state and private prisons on

the basis of their activities cost rather than the number of recidivism cases?

- 4) what is the interdependence between the level of service provided and the form of prison ownership?
- 5) etc.

In the table. 1 there are arguments of “pros” and “cons” of private prisons introduction in Ukraine.

Table 1

Arguments for private prisons introduction

№	Arguments for private prisons introduction	
	«pros» for private prisons introduction	«cons» for private prisons introduction
1.	reducing the burden on the state budget	high level of corruption
2.	reducing the costs of a private institution to meet economic needs	lack of the control mechanism of compliance of the contract terms for the prisoners` transfer to serving sentences in private prisons
3.	improvement of the re-socialization process of convicts (obtaining a profession, obtaining identification documents, etc.)	lack of the mechanism for activities assessing of private prisons
4.		the need to adapt existing legislation for introduction of a the private sector into the penitentiary system
5.		reducing the number of state prisons, reducing the staff of the State Criminal and Executive Service and, as a result, increasing the burden on the state budget, due to the need of paying former staff of state prisons, prisons of compensation payments related to dismissal
6.		the state should not transfer to private prisons along with buildings and financial values its primary function to execute punishment because imprisonment is a very severe measure of state coercion
7.		private companies in the field of penitentiary activities, guided by their own ideas, have the main purpose-to make a profit
8.		state, dynamics and structure of crime among prisoners in private prisons is more alarming than in similar state institutions

Conclusions. Based on the above mentioned, it can be concluded that:

- introduction of private prisons for a long term can reduce the burden on the state budget of Ukraine, but only by violating of justice principles;
- to usage of criminal justice to address socio-economic issues is inappropriate way;
- obvious disadvantages of introducing private prisons in Ukraine are: 1) high level of corruption in Ukraine; 2) lack of mechanism for activities assessing of private prisons; 3) lack of mechanism for activities assessing of private prisons; 4) the need to adapt existing legislation for introducing the private sector into the penitentiary system; 5) reducing the number of state prisons, reducing the staff of the State Criminal and Executive Service and, as a result, increasing the burden on the state budget, due to the need of paying former staff of state prisons, prisons of compensation payments related to dismissal.

In our opinion, at present time the introduction of private prisons in Ukraine requires further study.

References:

1. Puzyriov, M.S. Private penitentiary institutions: foreign and national approaches // *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*. 2017. №7 (189). 32-37 pp.

2. Hrekov, M. L. (2000). Prison systems: status, prospects (PhD in Law work 12.00.08). Krasnodar.

3. Yahunov, D.V. (2011). Ukraine's Penitentiary Dystem: historical development, current problems and prospects for reform: monohraphy. Odessa: Feniks. 446 p.

4. Poltavets, T. Private prisons: foreign experience. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2963:privatni-v-yaznitsi-zarubizhnij-dosvid&catid=8&Itemid=350

5. Yakovets, I. S. Private prisons: another rake or lifeline for Ukraine? // *Legal Bulletin of Ukraine*. 2015. № 17/18. 17-18 pp.

6. Trubnykov, V. M. Private prisons: good or burden? // *Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2002. № 17. 6-11 pp. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvus_2002_17_4

7. Togochnskyi, O. M., Anishchenko, V. O., Puzyriov, M. S. The economic and legal nature of state-private partnerships in the Penitentiary System // *Polesie Scientific Bulletin*. 2018. № 3 (15). 38-42 pp.

8. Ananian, L. L., Dolovych, Sh. State punishment and private prisons. Social sciences and humanities // *Domestic and foreign literature. Series 4: State and Law. Abstract journal*. 2008. № 1. 140-148 pp.

CHARACTERISTICS OF PENALTIES IMPOSED FOR ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE FIELD OF CIRCULATION OF EXCISABLE GOODS

Бернадін Віктор Аркадійович

ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА СТЯГНЕНЬ, ЩО НАКЛАДАЮТЬСЯ ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Abstract. The article examines the existing system of penalties imposed when committing administrative offenses in the sphere of circulation of excisable goods, the responsibility for which is established by the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Customs Code of Ukraine. It is established that when committing this type of violations, only moral and material penalties are applied, namely: warning, fine and confiscation. The peculiarity of the administrative responsibility for committing the above offenses is that such an administrative penalty as a penalty can be applied in the commission of any of them. It is proposed to amend the Code of Ukraine on Administrative Offenses to eliminate legal conflicts when applying such administrative penalties as forfeiture. The article stipulates that Article 24 (1) of the Code of Ukraine on Administrative Offenses stipulates that the confiscation may be subject to any objects, irrespective of whether they are the property of the person who committed the offense.

Анотація. У статті розглянуто існуючу систему стягнень, що накладаються при вчиненні адміністративних правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів, відповідальність за які встановлена Кодексом України про адміністративні правопорушення та Митним кодексом України. Встановлено, що при вчиненні даного виду порушень, застосовуються тільки стягнення морального та матеріального характеру, а саме: попередження, штраф та конфіскація. Особливістю адміністративної відповідальності за вчинення вказаних правопорушень є те, що таке адміністративне стягнення як штраф може бути застосоване при вчиненні будь-якого з них. Запропоновано внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення для усунення правових колізій при застосуванні такого адміністративного стягнення як конфіскація. Визначено необхідність закріплення у ч. 1 ст. 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення положення про те, що конфіскації може підлягати будь-які предмети, незалежно від того чи є вони власністю особи, яка вчинила правопорушення.

Key words: administrative offense, customs offense, tax offense, administrative liability, excisable goods.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, митне правопорушення, податкове правопорушення, адміністративна відповідальність, підакцизні товари.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів вимагає наукової розробки системи адміністративних стягнень у вказаній сфері та їх застосування. У відповідності до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1] та Митного кодексу України (далі – МКУ) [2] можливо визначити, що система адміністративних стягнень включає в себе наступні стягнення: попередження; штраф; штрафні бали; оплатне вилучення предмета; конфіскація: предмета чи грошей; позбавлення спеціального права; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті.

Загалом, вивченням питань, пов'язаних із застосуванням адміністративних стягнень присвятили свої наукові праці такі вчені як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, І.І. Веремеєнко, Р.С. Козюрєнко, Т.О. Коломоєць та інші. Питання

системи адміністративних стягнень також розглядалось як окремий об'єкт наукових досліджень. Так Є.В. Шульга зазначав про те, що для адміністративних стягнень характерна певна система під якою слід розуміти сукупність адміністративних санкцій, які знаходяться у певному співвідношенні одне з іншим, закріплених у послідовному порядку та об'єднаних загальною пенітенціарно-превентивною метою (покарання, перевиховання особи та превенції). Вказану систему він вважає суворо формалізованою, тобто санкціями є тільки ті заходи примусового впливу, які законодавець визначив як адміністративні; будь-які інші подібні до стягнень засоби примусу, не можуть розглядатись як адміністративні стягнення [3, с. 171].

Адміністративні стягнення неодноразово були об'єктом зацікавленості вчених щодо можливості їх класифікації чи систематизації за сукупністю окремих рис, які характерні для окремих груп стягнень. При дослідженні механізму застосування адміністративних стягнень та їх впливу на правопорушника науковці визначають необхідність

поділу на: стягнення немайнового характеру, що являють собою сукупність заходів морального впливу; стягнення майнового та грошового характеру; а також стягнення, які здійснюють безпосередній вплив на особу, що вчинила адміністративне правопорушення [4, с. 72]. У відповідності до ступеня впливу на особу, науковці також поділяють адміністративні стягнення на наступні чотири групи: особистісні, майнові, змішані, а також стягнення виправно-виховного характеру [5, с. 17]. Крім того, зустрічаються пропозиції поділяти адміністративні стягнення за порядком накладення на особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, у відповідності до органів, що здійснюють притягнення до відповідальності. Зокрема, на стягнення, які накладаються: в адміністративному порядку, в судовому порядку, органами громадськості [6, с. 70], що вбачається досить спірним критерієм. Найбільш вдалою є поширена класифікація стягнень у залежності від їх спрямованості на особистість та інтереси правопорушника, а саме поділ стягнень на моральні, майнові та особистісні [7, с. 34], що застосовуються при вчиненні адміністративного правопорушення з метою виховання особи та превенції аналогічних правопорушень в майбутньому.

Одночасно, слід зауважити про відсутність комплексних досліджень питання системи адміністративних стягнень, які накладаються за вчинення правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів, а також особливостей їх застосування.

Мета статті полягає у дослідженні стягнень, що накладаються за вчинення адміністративних правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів, а також особливостей їх застосування, з подальшим формулюванням пропозицій по удосконаленню законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вищенаведених норм КУпАП та МКУ свідчить, що за вчинення правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів застосовуються тільки стягнення морального та матеріального характеру, а саме три види адміністративних стягнень: попередження, штраф та конфіскація.

Незначна кількість можливих для застосування стягнень не є перешкодою для ефективності реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері обігу підакцизних товарів. Ключове значення та вказаних санкцій полягає не у їх суворості та різноманітності, а у невідворотності застосування. Сама ж невідворотність застосування санкцій, або як визначає юридична наука – невідворотність покарання має базуватись на наступних ключових аспектах: по-перше, жодне адміністративне правопорушення не може бути безкарним, тобто винна особа повинна зазнати застосування санкцій або ж інших заходів впливу; по-друге, за кожне адміністративне правопорушення, за яке встановлено відповідальність, на винну особу має

накладатись відповідне суспільній шкідливості стягнення; по-третє, стягнення мають застосовуватись у максимально короткі строки, а їх застосування має відповідати принципу економічності процесу.

Попередження серед усіх адміністративних стягнень вважається найменш суворим. Його застосування, як правило, допускається при вчиненні адміністративних правопорушень незначної суспільної шкідливості особами, які раніше не притягались до адміністративної відповідальності, та мають добрі характеристики за місцем навчання, роботи або проживання. Відомим у теорії адміністративно-деліктного права є те, що попередження слід вважати основним стягненням морального характеру, змістом якого є офіційне засудження протиправної поведінки порушника уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації від імені держави, а основним завданням такого стягнення є превенція вчинення аналогічних діянь у майбутньому.

У відповідності до ст. 26 КУпАП попередження як захід адміністративного стягнення виноситься в письмовій формі, а визначених законом випадках попередження фіксується іншим установленим способом [1]. Переважно попередження оформлюється письмово компетентним уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації у вигляді постанови про накладення адміністративного стягнення. За вчинення адміністративних правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів попередження може бути застосовано лише при вчиненні таких правопорушень як:

- порушення правил користування енергією, водою чи газом (ст. 103⁻¹ КУпАП) [1];
- порушення режиму зони митного контролю (ст. 468 МКУ);
- неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або з транспортними засобами особистого користування, тимчасово ввезеними на митну територію України чи поміщеними у митний режим транзиту (ст. 469 МКУ);
- недоставлення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів до органу доходів і зборів призначення, видача їх без дозволу органу доходів і зборів або втрата (ст. 470 МКУ);
- перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення або строку тимчасового вивезення товарів чи втрата транспортних засобів (ст. 481 МКУ) [2].

У науці адміністративного права попередження розглядається як стягнення особистісного характеру, що виступає заходом морально-виховного впливу а тому зорієнтоване переважно на виховний ефект [8, с. 231; 9, с. 154].

Попередження реалізує в комплексі декілька завдань, які визначаються його особливостями, це: виховання особи – порушника, превенція аналогічних правопорушень у майбутньому через інформування про неприпустимість такої поведінки, забезпечення економічності процесу через спрощеність та одномоментність застосування стягнення.

Водночас Т.О. Коломоєць та Ю.Х. Куразов зазначають, що потенціал попередження максимально не використовується, що зумовлене недосконалістю нормативної регламентації засад такого використання, суб'єктивним підходом до тлумачення тих чи інших нормативних положень різними суб'єктами адміністративної юрисдикції за тих чи інших умов. Вони зауважують на відсутність офіційного визначення попередження, завдяки чому про його реальний ресурс не мають достатніх даних ані суб'єкти його накладення, ані інші суб'єкти відповідних правовідносин [10, с. 111].

Таке стягнення як попередження при вчиненні вказаних правопорушень має застосовуватись з урахуванням параметрів, які фактично визначають можливість та доцільність його накладення. По-перше, зазначений вид стягнення має застосовуватись при вчиненні адміністративних правопорушень із невеликим ступенем суспільної шкідливості або за наявності однієї або кількох обставин, які пом'якшують адміністративну відповідальність. По-друге, враховуючи виховний характер даного стягнення його застосування повинно мати особистісну спрямованість та накладатись оперативно з мінімальним проміжком часу від моменту вчинення адміністративного правопорушення.

У свою чергу штраф визначається законодавством як грошове стягнення, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених КУпАП та іншими законами України [1]. За статистичними даними штраф, на сьогоднішній день, виступає найбільш поширеним видом з інших адміністративних стягнень, що застосовуються в адміністративно-юрисдикційній практиці. За окремими видами правопорушень з усіх видів постанов про накладення адміністративного стягнення у 90-92% проваджень виноситься постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу [11]. Тому науковці відзначають, що адміністративні штрафи — найпоширеніший вид адміністративного стягнення, який до того ж є досить ефективним. Водночас, у контексті реформування системи адміністративних стягнень, зокрема поступового підвищення ролі адміністративних штрафів, необхідне подальше посилення їх ефективності, усунення факторів, які гальмують і знижують результативний вплив цієї штрафної санкції шляхом удосконалення адміністративно-штрафного законодавства й адміністративно-штрафної практики [12, с. 24].

Штраф на відміну від попередження містить в собі не лише морально-виховний зміст, а і виступає механізмом майнового впливу на порушника. Він має більш примусовий характер, оскільки може бути виконаний як добровільно так і шляхом застосування примусу за умови ухилення від добровільного виконання. Це стягнення звертається на майно правопорушника та фактично слугує завданню відшкодування матеріальної шкоди, завданої державі, особливо при вчиненні правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів з матеріальним складом.

Тому на відміну від попередження штраф має дещо інші особливості, що обумовлюють окремі завдання при його застосуванні: превенція правопорушень в майбутньому через відчуття особою реальності покарання, а також забезпечення економічності процесу через простоту його накладення та стягнення.

Мінімальні чи максимально допустимі розміри штрафу не визначаються в адміністративному законодавстві. Фактично сума штрафу залежить від того наскільки суспільно-шкідливим вважається правопорушення з боку держави, хоча деякі науковці відмічають наявність певного хаосу в застосуванні цього заходу стягнення [13, с. 154]. Загальною є тенденція законодавця до збільшення розміру штрафних санкцій, що застосовуються до особи, яка скоїла адміністративне правопорушення, про що зазначає Є.В. Додін [14, с. 73].

Особливістю адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів є те, що таке адміністративне стягнення як штраф може бути застосоване при вчиненні будь-якого із цих правопорушень на відміну від попередження. Дана особливість відповідальності за вказані порушення є логічною, оскільки ними переважно заподіюється шкода фінансовим інтересам держави та суспільства.

Наступним видом стягнення є конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення. У відповідності до норм законодавства цей вид стягнення полягає в примусовій безоплатній передачі зазначеного вище предмета у власність держави за рішенням суду. Щоправда існують певні відмінності між різними законодавчими актами щодо деталізації особливостей накладення даного стягнення. Так, у відповідності до норм ст. 29 КУпАП, конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України [1]. В даному випадку МКУ окремо визначає, що конфіскація товарів, транспортних засобів, зазначених у п. 3 ст. 461 зазначеного кодексу, застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення [2].

При подальшому аналізі цього виду стягнень, обов'язково необхідно розглянути які предмети можуть бути конфісковані у разі вчинення адміністративних правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів. Так згідно норм законодавства конфіскація застосовується при вчиненні таких адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері:

1) ст. 156 КУпАП встановлює, що при порушенні правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами застосовується конфіскація предметів торгівлі, а саме алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, а також виручки, одержаної від їх продажу;

2) ст. 164 КУпАП передбачає, в разі порушення порядку провадження господарської діяльності, застосування конфіскації виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення (частини 1 і 2 вказаної статті). Крім того, при порушеннях переміщення пального або спирту етилового, передбачається їх конфіскація, а також конфіскація транспортних засобів, які для цього використовувались (частина 4), а у разі порушення порядку зберігання та/або реалізації пального або спирту етилового, крім цих предметів, застосовується конфіскація транспортних засобів, ємностей та обладнання, що використовувалися для їх зберігання та/або реалізації, а також грошей, одержаних внаслідок протиправної діяльності (частина 5);

3) ст. 164⁵ КУпАП визначає можливість застосування конфіскації алкогольних напоїв чи тютюнових виробів у разі їх зберігання або транспортування за відсутності на них марок акцизного податку встановленого зразка (частина 1), а також застосування конфіскації марок акцизного податку в разі їх незаконного зберігання (частина 2);

4) ст. 177² КУпАП містить положення про конфіскацію фальсифікованих алкогольних напоїв, тютюнових виробів та обладнання для їх вироблення, у разі виявлення фактів виготовлення, придбання, зберігання або реалізації таких фальсифікованих товарів.

5) статті 468 – 485 МКУ передбачають низку випадків коли конфіскація застосовується по відношенню до підакцизних товарів, при вчиненні митних адміністративних правопорушень.

Враховуючи законодавче визначення предметів конфіскації, особливо тих, що містяться у статтях 156, 164, ст. 164⁵, ст. 177² КУпАП, можливо стверджувати, що вказані предмети можуть і не перебувати в безпосередній власності особи, яка вчинила вказані правопорушення. Наприклад, при порушенні правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробам, дані товари можуть і не перебувати у власності, особи яка безпосередньо допускає визначені ст. 156 КУпАП

правопорушення, а можуть належати іншій особі – суб'єкту господарювання. Сам же порушник може в такому випадку бути найманим працівником у сфері торгівлі, а тому положення ст. 29 фактично перешкоджають повноцінній реалізації санкції ст. 156 КУпАП.

Аналогічна ситуація виникає також при вчиненні правопорушень, відповідальність за які встановлено ст. 164 КУпАП. Зокрема, при зберіганні або реалізації на митній території України пального або спирту етилового на акцизному складі, не зареєстрованому у системі електронного адміністрування, що передбачено у ч. 5 ст. 164 КУпАП, порушник не обов'язково буде користуватись транспортними засобами, ємностями та обладнанням, яке перебуває у його власності, це може бути майно третіх осіб, яке ним отримане у тимчасове користування на підставі цивільно-правового правочину. Прикладом також може виступати таке порушення як зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного податку посадовими особами підприємств – виробників, імпортерів і продавців таких товарів (ч. 1 ст. ст. 164⁵). Такі ж зауваження можливо висловити при проведенні аналізу складу такого адміністративного правопорушення як виготовлення, придбання, зберігання або реалізація фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів, відповідальність за яке встановлена ст. 177² КУпАП.

У даному випадку мова йде фактично про те, що у відповідності до вимог статей 156, 164, ст. 164⁵, ст. 177² КУпАП суд зобов'язаний застосовувати таке адміністративне стягнення як конфіскація, однак, якщо дані предмети не належать правопорушнику, то конфіскація не може бути застосована. Таким чином положення ч. 3 ст. 465 МКУ про те, що конфіскація застосовується незалежно від того, чи є товари або транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення, вбачаються більш доцільними. Адже в такому випадку досягається саме таке завдання цього стягнення як примус особи до виконання покладених на неї обов'язків, про яке зазначає В.К. Колпаков [15, с.].

На вказану проблему вже звертали свою увагу науковці, так Д.М. Лук'янець вважає, що необхідно внести зміни до КУпАП, а саме конфіскацію замінити на інше стягнення – «безкомпенсаційне вилучення», під яким він пропонує розуміти примусове вилучення речі, в тому числі грошей або валютних цінностей, з подальшим знищенням, утилізацією або зверненням у власність держави відповідно до чинного законодавства без надання особі, в якій ці речі, предмети було вилучено, компенсації у будь-якій формі» [16, с. 201]. Також зустрічаються погляди щодо визначення у КУпАП такого виду стягнення як «безоплатне вилучення» [17, с. 25].

Цікавою є позиція Л.В. Шестак та С.В. Веремієнко, які пропонують на заміну конфіскації запровадити такий вид стягнення як «безоплатне (безкомпенсаційне) вилучення майна або грошей, отриманих внаслідок вчинення правопорушення». Вони вважають за доцільне ч. 1 ст. 29 КУАП викласти в такій редакції: «Безоплатне (безкомпенсаційне) вилучення майна або грошей, отриманих внаслідок вчинення правопорушення, полягає у примусовому їх вилученні за рішенням суду з подальшим знищенням, утилізацією або зверненням на користь держави чи передачі речей (грошей) їх колишньому власнику, в якого вони були вилучені порушником без достатніх для цього підстав без надання правопорушнику будь-якої, в тому числі й грошової компенсації» [18, с. 37].

Зазначене обумовлює необхідність перегляду норм КУпАП щодо врегулювання такого виду адміністративного стягнення як конфіскація.

Висновки. Дослідження КУпАП та МКУ дозволило визначити, що за вчинення правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів застосовуються тільки стягнення морального (попередження) та матеріального (штраф та конфіскація) характеру.

Найбільш поширеним стягненням, яке застосовується за вчинення правопорушень у сфері обігу підакцизних товарів, є штраф, що є особливістю адміністративної відповідальності за вказані правопорушення. Крім того, враховуючи, що досліджуваними правопорушеннями заподіюється шкода фінансовим інтересам держави та суспільства, дане стягнення визначено як одне з основних, а іноді і як єдине, у всіх складах цих правопорушень.

Також, враховуючи проведений аналіз та позиції науковців, можливо запропонувати внесення змін до КУпАП, які сприятимуть підвищенню рівня ефективності такого стягнення як конфіскація та усунуть правові колізії при її призначенні судами. Слід викласти ч. 1 ст. 24 КУпАП у наступній редакції: «Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, а також грошей, які було отримано внаслідок вчинення правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета чи грошей у власність держави за рішенням суду. Вказані предмет або гроші можуть бути конфісковано незалежно від того чи є вони власністю особи, яка вчинила правопорушення».

Список літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>

2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. ст.552.

3. Шульга С.В. Теоретико-правові підходи до поняття системи адміністративних стягнень / С. В. Шульга // Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 2. С. 168-171

4. Якуба О.М. Административная ответственность / О.М. Якуба. М.: Юрид. лит., 1972. 152 с.

5. Голосніченко І. П., Золотарьова Н. І., Штанько Д. О. Адміністративна відповідальність: Навчальний посібник / І. П. Голосніченко, Н. І. Золотарьова, Д. О. Штанько. За заг. ред. І. П. Голосніченка. К.: КІВС, 2003. 112 с.

6. Коваль Л. В. Відповідальність за адміністративні правопорушення / Л. В. Коваль. К.: Вища шк.: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1975. 160 с.

7. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / за ред. О.В. Кузьменко – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 568 с.

8. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 345 с.

9. Ведерніков Ю.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: Навч. посібн. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. 336 с.

10. Коломоєць Т., Куразов Ю. Попередження як вид адміністративного стягнення: доцільність його збереження та вдосконалення засад використання ресурсу в умовах реформаційних нормотворчих процесів в Україні / Т. Коломоєць, Ю. Куразов // Слово Національної школи суддів України. 2013. № . С. 105–114. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_1_13

11. Статистика Міністерства внутрішніх справ // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm/

12. Коломоєць Т.О. Щодо питання ефективності адміністративних штрафів / Т. О. Коломоєць // Наукові записки НаУКМА. 2000. Т. 18 : Правничі науки. С. 21–24.

13. Серета В.В. Адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення спеціальних суб'єктів, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну / В. В. Серета // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2014. Вип. 2. С. 151-165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2014_2_19

14. Додин Е. В. Административная ответственность в свете Конституции Украины / Е. В. Додин // Юридический вестник. 1997. № 3. С. 70–74.

15. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. / В.К. Колпаков. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

16. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації [Текст] : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Лук'янець Дмитро Миколайович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2007. 410 арк.

17. Михайлов Р. І. Окремі питання удосконалення законодавства щодо виконання постанов про накладення адміністративних стягнень / Р. І. Михайлов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2015.

№ 1. С. 22-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2015_1_6

18. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення: правова природа та проблеми застосування / Л.В. Шестак, С.В. Веремієнко // науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Випуск 1. Том 2. С. 35–38.

Duliba Ye. V.

*Doctor of Law Sciences, Associate Professor,
Private Institution of Higher Education "International
University of Economics and Humanities named
after Academician Stepan Demianchuk", Rivne, Ukraine
Ilkiv O.V.*

*Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Private Institution of Higher Education "International
University of Economics and Humanities named
after Academician Stepan Demianchuk", Rivne, Ukraine*

PECULIARITIES OF THE FISCAL POLICY OF THE COUNTRY AGAINST THE BACKGROUND OF ACQUISITION AND ENFORCEMENT OF THE TITLE TO LAND IN UKRAINE

Abstract. The article uses the dialectical approach to analyze the doctrinal aspects of main features of forming and implementing fiscal policy of the state upon conditions of acquisition and exercise of title to land in Ukraine, management of land market, and withdrawal of moratorium on sale and purchase of lands of agricultural designation. The investigation has shown that the introduction of land market requires new fiscal policy with a fair distribution of profits and taxes. The specificity of operation of business entities in agricultural sector requires an adequate representation of tax treatment of agricultural enterprises in the tax law. The enjoyment of rights to the land has to be considered as fulfillment of rules of legal provisions of the land law concerning ownership and use of the land plots in practical activities of its subjects

Keys words: fiscal policy, land plot, title, land market, taxation.

One of the main directions of the national policy of Ukraine is to ensure integration of the state into European political, economic, and legal space aimed at acquisition of membership in European Union [1]. Such a complicated socio-economic process of promotion of closer cooperation causes the increased overall dependence of Ukraine on other countries-members of European Union, and first of all in economic domain.

Now it has become quite obvious that Ukraine is a state with free market economy, however, further extension of its participation in global economic integration and strengthening of its position on global market require determination of specific legal instruments of promotion in global economic space, determination of directions of competitive recovery of national economy, and development of effective fiscal policy [2, p.146].

Integration of Ukraine into global economic space is impossible without development of basic strategic directions of such integration, without implementation of reforms that could improve the reputation of Ukraine on international stage. The nagging problem of lack of or absence of funds in the state budget leads to the necessity for search for new sources of solving this problem by using international experience of economic

crisis resolution and by provision of economic security of the state.

It has become very important to implement a land reform, to establish a land market, and to call off a moratorium on sale and purchase of agricultural land in order to provide stable development and to form effective fiscal policy.

During many years the issue of necessity for cancelling the moratorium on sale and purchase of agricultural land has been topical and one of the most controversial. The supporters of moratorium withdrawal insist on the fact that the owners of farmland should have a right to dispose land plots belonging to them highlighting that moratorium leads to violation of the rights of the owners and to the existence of a shadow land market. At the same time, the opponents of free land sale and purchase point out the fact that the withdrawal of moratorium may result in deprivation of a great number of citizens of Ukraine of rights to land and in concentration of significant amount of land resources in hands of some great landowners, which could be found to be foreign producers.

Today the moratorium on sale and purchase of agricultural land has a significant negative effect on

numerous areas of social and economic life in Ukraine and interferes its economic growth.

Land is a natural object that is protected as the most important part of nature; it is a natural resource that is used as means of production in agriculture, forestry; it is a basis of carrying out business and other kinds of activity on the territory of Ukraine and at the same time it is used as an immovable property, item of property and other rights to land [3, p. 331-332.]. In Ukraine the land plots are objects of land relations even before assignment of specific land plots and determination of title to them. In response, the land plots are independent objects of land relations [4, p.15].

As a natural object and resource, the land is an integral immovable veneer of crust located above subsoil and territorially limited by the boundaries of Ukraine; it is a basis of landscape and spatial basis for well-balanced displacement of population and people's activity.

In domestic law doctrine the category "land plot" has different meanings. The land plot can be considered as an object of civil transactions¹ and as a primary item of national wealth². In literature the land plot is suggested to be interpreted also as an object of legal construction and technical expertise [5, p.17; 6, p.10].

In general terms, land plot is a part of ground surface (in particular, top soil), boundaries of which are described and certified in accordance with established procedure.

In the doctrine of private law, land plot is defined as a part of ground surface located over subsoil that is immovable in its location, particularly determined in specific area due to its dimensions, boundaries, designated purpose, which are established by law, administrative regulation or agreement with obligations and rights to it of natural persons and legal entities [7, p. 100-105].

Traditionally in civil jurisprudence the land and everything that is closely associated with it (plants, buildings) are referred to immovable things, and other items belong to movable ones [8, p. 118].

In modern literature it is suggested to consider the term "immovables" to be a combined category aimed only at reflection of property-related nature of specific items. In particular, it is suggested to consider a land plot to be a kind of items of immovable property (land real estate) that is a part of ground surface with established boundaries and specific location, and with specific rights to it. The use of such an approach may result in transformation of land, buildings, facilities, etc. into independent objects of real estate, into the only one real estate item with indications of complex units.

It is reasonable to consider the land plot to be an integral immovable item consisting of inseparable accessions (buildings, facilities, plants).

Conditions and procedure of forming the land plot as an item of civil rights are defined by provisions of the Article 79-1 of the Land Code of Ukraine.

Land plot forming involves determination of the land plot as an object of civil rights. Land plot forming includes definition of its area, boundaries and entering

data related to it to the State Land Cadastre (P. 1 p. 79-1 of the Land Code).

The land plot can become an object of civil rights exclusively from the moment of its forming (except cases of its sublease, easement over parts of the land plot) and state registration of title to this land plot. State registration of property rights to land plots is carried out after state registration of the land plots in the State Land Cadastre. State registration of subleasehold rights, easement related to any part of the land plot is to be carried out after entering data associated with this part into the State Land Cadastre.

Boundaries of adjacent land plots being subjects to private ownership may be changed by their owners without forming new land plots according to technical documentation of land use on establishment (renewal) of the site boundaries of land plots (Parts 2-12 Art. 79-1 of the Land Code).

The importance and complicity of the land plot as an object of rights are that being a living space the land plot is used for arrangement of quite different prizes of life, and its correlation with these prizes of life gives rise to the question of what exactly constitutes the land plot as an item except only the ground surface, what its correlation with movable things situated on the land plot is.

Although the law of Ukraine proclaims that the principle of land relations is a unity of legal fate of the land plot and of building (facility) located on it, but in fact it refers not to the sale of land plot, but to the sale of the building together with the land plot.

Land plots and buildings are considered to be independent items that exist independently of each other and may have different legal regimes as kinds of immovable property physically and legally related to each other [9, p. 28-29; 10, P. 34].

Title to land plot also refers to perennial plantings, which are on this land plot. In case of transfer of title to land plot, the title to perennial plantings on this land plot is also transferred to the owner.

According to the provisions of the Part 2 Art. 22, Art. 19 of the Land Code, perennial plantings are a kind of agricultural land belonging to lands of agricultural designation.

According to the P. 2 Art. 79 of the Land Code, the title to land plot also refers to the ground surface (topsoil) within boundaries of the land plot, and also to water bodies, forests and perennial plantings located on it.

The same regulation concerning extension of title to land and to perennial plantings is specified by provisions of the Civil Code.

According to the P. 3 Art. 373 of the Civil Code, the title to land extends to surface soil (topsoil) within boundaries of this land plot, to water objects, forests, perennial plantings, which are located on it, and also to the space both above and under the surface of the land plot, with height and depth, which are required for construction of accommodation, industrial and other buildings and facilities.

Provisions of law of Ukraine concerning legal regime of subsoil and boundaries of enjoyment of right

of ownership to land in space are indicative of reasonability of delimiting the land plots from the subsoil as objects of civil rights.

Civil and land law determine the boundaries of enjoyment of legal right of ownership to land in space (to the height and to the depth), extending field of such property right to topsoil (ground surface) within boundaries of the land plot, to water objects, forests, perennial plantings, which are located on it, and also to the space both above and under the surface of the land plot, with height and depth, which are required for construction of accommodation, industrial and other buildings and facilities (P. 3 Art. 373 of the Civil Code of Ukraine, P. 1 Art. 79 of the Land Code of Ukraine). Prescribed by the Civil and Land Codes of Ukraine boundaries of enjoyment of the right of ownership to height and depth of the land plot extend to all subjects to title to the land plot.

In contrast to title to land that can be both in possession (use) and at the property of natural persons and legal entities, the subsoil belongs solely to the Ukrainian people and can be transferred for use for individual persons only for temporary use.

From the very beginning of Ukraine's independence the taxation of subjects of entrepreneurial activity engaged in agrarian activity has been distinguished by availability of specific tax treatment and possibility to choose simplified taxation system – flat agricultural tax; that has successfully promoted agrarian business. It has not restricted savings and has been aimed at quickest possible enrichment of subjects of entrepreneurial activity.

After adoption of the Law of Ukraine On Making Amendments in the Tax Code of Ukraine and in Several Regulatory Acts of Ukraine concerning Tax Reform dd. 28.12.2014 the flat agricultural tax was joined (almost without amendments) with a single tax within the context of reduction of tax number. It has become a single tax of the 4th group [11].

Today the agricultural goods producers are subjects to general tax system or may choose simplified taxation system in the form of single tax of the 4th group.

The agricultural goods producers that choose the general tax system are obliged to pay the following taxes: income tax, value added tax, tax on property (land tax), and rental payments for special water usage. Now the land tax is a part of land fees and is included into the tax on property. This tax is essential for agricultural business as none of the sectors of agriculture can develop without use of agricultural land (agriculturally or nonagriculturally used areas)[12].

Therefore, at first regimes that promoted the development of agricultural sector and further special tax regimes were not supported with new reforms, and the moratorium that was imposed on sale and purchase of land facilitated the development of the shadow market, raidership, corruption, and evasion of payment of taxes and other fees.

Today agricultural lands make 70% from the total area of land of Ukraine [13]. However, because of the currently valid moratorium it is forbidden to sell,

donate, pledge or assign in any other way 96% of all farmlands being privately owned, and also all state and communal lands. The existing prohibition on agricultural land trade promotes the development of rental market.

According to par. 287.1 Art. 287 of the Tax Code of Ukraine, land owners and land users pay land fees from the date of emergence of title to land or land leasehold. Data from the State Land Cadastre is a basis for calculation of the land tax. *In case of termination of title to land or land leasehold the land fee is to be paid for actual period of the land being in ownership or in use during the current year.*

According to Art. 125 of the Land Code of Ukraine dd. October 25, 2001 No. 2768-III as amended and supplemented (hereinafter – LCU), *the title to the land plot and also right of perpetual use and land leasehold emerge from the moment of state registration of such rights.*

The Article 126 of the LCU defines that right to ownership and right of use of the land plot should be registered according to the Law of Ukraine dd. July 01, 2004 No. 1952-IV On State Registration of Real Rights to Immovable Property and Their Encumbrances, as amended and supplemented (hereinafter – Law No. 1952).

State registration of real rights to immovable property and their encumbrances is an official approval and confirmation by the state of facts of acquisition, variation or termination of real rights to immovable property, encumbrances of such rights by entering correspondent data into the State Register of Real Rights to Immovable Property (par. 1 of the Part I of Art. 2 of the Law No. 1952).

At the same time paragraph two of item 286.5 of Art. 286 of the Tax Code of Ukraine states that in case of transfer of title to land from one owner – legal entity or natural person – to another during calendar year, the tax should be paid by the previous owner for the period from January 01 of the current year till the beginning of the month, when the title to aforesaid land plot terminates, and the new owner should pay tax beginning from the month, when he gains the title. Besides, if the transfer takes place later than July 01 of the current year, then regulatory authority sends (serves) to the previous owner a new tax assessment note – the decision, the previous tax assessment note – the decision is considered to be cancelled[14].

Having no land in property the subjects of entrepreneurial activity have begun to use land by lease. Large subjects of entrepreneurial activity have gradually concentrated hundreds of small land plots under their control precisely due to lease agreements, and public authorities have leased state-owned lands through public e-auctions. Thus, the subjects of entrepreneurial activity have found a legal way to avoid moratorium and today it is obvious that delaying new stage of tax reform will accumulate and enhance “oligarchical pressure” on the land reform. “Latifundium trend” on the land market is based not only on monopoly of big business in lease relations, but also on financial superpowers of its purchase. In

Ukraine the existing tax system works for big business based on agroholdings.

It is worth mentioning that today the land fee, which is paid in form of land tax and land rent for plots of state and communal property, is the second largest revenue source for local budgets. According to experts' opinions, because of ineffective land management, the local budgets annually receive approximately 1.0-1.5 billion UAH less. This, in its turn, significantly weakens material and financial capabilities of local governments and restrains the development of rural areas.

In the process of transformational changes of domestic agriculture-based economy the most of agricultural enterprises have faced a critical situation due to imperfection of the system of business and financial credit mechanisms of economic management. Under conditions of activation of market environment, strategic development of agrarian sector of economy becomes visible not only through direct state financial support of agricultural producers, but also through special terms of taxation, as effective agrarian business operations are possible only upon condition of stability and predictability of the tax law providing an opportunity of optimal tax burden.

The Land Code of Ukraine defines the title to land as a right to possess, to use, and to manage land plots. For this reason the prohibition on the sale of land plots of agricultural designation is a limitation of title to land. The absence of the possibility of its sale makes it impossible to grant credits for agricultural producers secured on the land, and absence of funds makes the development of small agrarian producers, e.g. farm enterprises, impossible.

There are no doubts that the land law needs to be systematized and updated in order to eliminate contradiction and collisions. However, during 17 years of the validity of moratorium Ukraine has not even come close to the objectives set at the moment of this moratorium implementation. As of today, the legislation concerning the farmland market has not been adopted and only draft laws have been regularly introduced having both supporters and opponents.

The Special-Purpose Committee of Verkhovna Rada concerning issues of agricultural policy and land relations, Ministry of Agrarian Policy and Food, StateGeoCadastre are the main players in realization of legislative initiatives on land relations, which often have quite opposite view on legal regulation of land market, besides, even inside these institutions there is no coherence. And as a result, in October 2016 the moratorium on farmland sale was prolonged once again.

And in the meanwhile despite the moratorium, the land has been actively and continuously bought up, new and new "shadow schemes" for its purchase have been created, and definitely, that in no way facilitates the protection of rights of farmlands owners.

Moreover, the introduction of land market requires the development of new fiscal policy with a fair distribution of profits and taxes. The specificity of operation of business entities in agricultural sector

requires an adequate representation of tax treatment of agricultural enterprises in the tax law.

The taxation of agricultural goods producers has to fulfill not only fiscal, but also regulatory functions, to be an instrument of state support and stimulation of production, to ensure competitiveness of national agriculture and implementation of innovations into production. New fiscal policy should have significant tax exemptions for those business entities that promote the development of villages and enrichment of rural population, including also providing ability for them to buy the land.

Fiscal policy of any state is an important instrument of management of the economy due to its ability to influence the stabilization of economic growth, avoidance of economic crises, overall production, increase or decrease of demand for goods and services, increase or reduction of prices on consumer market. Fiscal policy serves for provision of stability and strength of national economy, achievement of greatest possible welfare of the community through creation of proper conditions of socio-economic system.

Fiscal policy allows to form taxes, to spend funds from the state budget to regulate the level of business activity and to solve various social problems, that is it is aimed at regulation of incomes and expenses of the state. [15, p.62].

We assume that now it is necessary to improve the tax law, first of all, to ensure the stability of the tax law. The relative stability of the tax law is one of the conditions for tax system to operate successfully. It is relative due to the fact that objective need for implementation of tax reforms as such conflicts with inviolable stability. In this situation Western countries show a kind of compromise: tax rates, exemptions, various limits are subject to periodical (annually, once every three years) review, and rules of collection and administration can remain the same during many years [16, p. 161].

First of all, fiscal policy should be based on the principle of stability. In the Tax Code of Ukraine the principle of stability is defined as changes to any elements of taxes and levies that can be made not later than six months till the beginning of new budgeting period, in which new rules and rates of the Tax Code of Ukraine come into force [12]. Taxes and levies, their rates and also tax exemptions cannot be changed during a budget year. However, the changes made each year in the Tax Code of Ukraine demonstrate not only instability of the law, but also, in particularly, inefficiency of tax policy realization. Analysis of changes made in the Tax Code of Ukraine over recent years just confirms the complexity of the tax law and violation of principles of socio-economic justice and equality. As a result, taxpayers do not know what taxes will be implemented in the immediate future, state institutions do not know what amount of funds they will have available in the medium-term perspective, and citizens do not know for what purposes the budget funds will be provided and what services will be available for them. It is just the absence of an integral

system of strategic planning that does not allow making provision for budget planning at the appropriate level and that leads to weakening of connections between budget programs and priorities of the development of the state [17]. Nowadays the global experience of many countries shows that in tax codes there are regulations, which determine that any tax changes require certain period for them to come into force.

It is worth mentioning that the state has to create favorable conditions for forming, operation, and development of economy and to ensure stability and competitive recovery of national economy [18, p.388]. Strong economic transformations require considerable budget expenses [19, p.164]. Improvement of fiscal policy should create conditions for development and support of economy of Ukraine, create fiscal conditions for legitimization of incomes and ensure reduction of events of evasion of the taxes payment, increase innovation and investment activities, and ensure stability of financial sector of economy.

When making further amendments into the Tax Code of Ukraine aimed at improvement of taxation of agricultural business, it is necessary to comply with certain requirements as accuracy in land taxation depends on many factors and first of all on what the conditions of land plot disposal are – transfer into ownership, assignment for permanent use, or lend lease; what designated use of land plots is, as the destination determines categories of land plots; and on the availability of a normative estimated money value. Besides, it is necessary to take into consideration specific aspects of agricultural business operation (duration of production and considerable time breaks between the beginning of production and goods receipt), limited purchasing capacity, disparity of prices for products and means of their production, various dependence on natural and climatic conditions, profitability of agricultural sectors and other factors, and also to take into account interdependence of agricultural goods producers and other business entities of agricultural complex; it is necessary to prevent discrimination among agricultural goods producers. The taxation has to be based on land fee and even tax burden, considering the profitability of production, and when imposing taxes on small agricultural goods producers (family farms) tax exemptions and preferences and tax holidays for newly created small business entities should be implemented. New tax system has to promote living in rural areas, capitalization of farm assets development of self-management and business activity in rural regions.

Opening of the land market will accelerate the development of economy both in cities and in rural regions. For rural areas this will provide an opportunity to increase budgets by means of rental payments from rights of city business and farmers to permanent use and leasehold. At that, there would be a possibility to reduce fiscal burdens on business incomes and employment taxes; that can create the basis for competitive advantages and business incentive.

We believe that the moratorium on land alienation should be cancelled, but at the same time it cannot be

done without thorough advance preparation. Conditions for cancellation should be carefully considered in order to prevent alienation of lands at prices lower than fair market values, possibility of uncontrolled redistribution of land market and legal uncertainty concerning issues of the use of common infrastructure facilities. The additional required condition is the completeness of filling out the land cadaster that is considered to be a guarantee of the rights of landowners, and also acknowledgment of the fact that the land plot is a complete item of immovable property.

Conclusions. The introduction of land market in Ukraine requires the development of new fiscal policy with a fair distribution of profits and taxes. The specificity of operation of business entities in agricultural sector requires an adequate representation of tax treatment of agricultural enterprises in the tax law.

Among all guarantees of protection of title to land the guarantees of title to land plot are important. This right is acquired and exercised by citizens, legal entities, and state in accordance with the law. The reason for the title to land is a jural fact, with which the creation of such right is associated according to the law. Jural facts, on basis of which the title to land accrues, include: a decision of authorities concerning transfer of land plot into private ownership of the citizen; civil contract; inheritance of the land plot, etc.

The opening of the land market in Ukraine may have both positive and negative results; however, this will depend on the state policy in our country. Certainly, one has to understand that opening of the land market is not only an instrument to increase budget, but also a matter of strategic security of Ukraine. Therefore, first of all, it is necessary to take a certain set of actions to protect state interests, including economic ones.

The opening of the land market in Ukraine will accelerate the development of economy that will provide an opportunity to increase budget by means of rental payments from rights of city business and farmers to permanent use and leasehold. Improvement of fiscal policy in the course of land market administration in Ukraine should create conditions for development and support of economy of Ukraine, create fiscal conditions for legitimization of incomes and ensure reduction of events of evasion of the taxes payment, increase innovation and investment activities, and ensure stability of financial sector of economy. It is the fiscal policy that can ensure stability and strength of national economy, achievement of greatest possible welfare of the community through creation of proper conditions of socio-economic system.

The enjoyment of rights to lands should be considered as fulfillment of rules of legal regulations of the land law concerning ownership and use of the land plots (objective right) in practical activities of its subjects (subjective right).

Procedure of enjoyment of title to land requires the performing of certain functions by executive authorities or local government authorities, or by other subjects with application of these regulations. On the other

hand, the performing of certain functions is possible only upon condition of following the procedure of management activity prescribed by land procedural regulations. Significant complex of substantive land and legal regulations, which regulate social relations related to title to land, can be realized only by means of legally significant law-enforcement activity of executive authorities and local government authorities. The process of their activity is regulated by procedural rules of the land law and by other branches of legislation.

REFERENCES

1. On Principles of Domestic and Interior Policy: Law of Ukraine dd. 01.07.2010 No. 2411-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (date of reference 15.10.2019).
2. Duliba Ye., Ilkiv O. Relevant Problems of Ukraine's Integration into Global Economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2017. Vol. 3 Num. 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing". P. 146–150
3. Kharkiv School of Civil Law: Right to Property: Monograph /as amended by I.V. Spasybo-Fatieieva. Kharkiv, 2012. P. 331-332.
4. D. S. Niekriestianov Civil and Legal Regulation of Circulation of Objects of Construction in Progress: dissertation abstract. . Candidate of Legal Sciences / V. S. Niekriestianov. SP., 2005. P. 15.
5. V. I. Andreitsev. Land as a Primary Item of National Wealth: Issues of Legal Regime/Organizational and Legal Problems of Development of Agrarian and Land Markets in Ukraine: Book of Abstracts and Collection of Scientific Articles / as amended by V. I. Semchyk. K.: Institute of State and Law named after V. M. Koretskyi of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2004. P. 17;
6. M. V. Bielousenko. Economic Efficiency of the Ownership: Theoretical Aspect. *Industrial Economics*. 2004. No. 3. P. 10.
7. N. N. Sydorenko. Land Plot as an Object of Legal and Technical Expertise Investigation / N. N. Sydorenko, I. V. Klymenko, N. V. Kalarash// Materails of the VII Report Research-to-Practice Conference of Academic Staff and Students of the Crimean Institute of Law of the National University of Internal Affairs, May 19, 2005 .: in 2 P. Simferopil: Elino, 2005. P. 2. P. 100-105.
8. Ye. V. Vaskovskyi Book of Civil Law/ Ye. V. Vaskovskyi. M.: Statute, 2003. P. 118.
9. A. V. Hermanov. The Land Plot in the System of Real Rights. M.: Statute, 2011/ P. 28-29.
10. Ye. Maksimova Transfer of Title to Land at Transfer of Title to Building, Construction, Facility. *Ecological Law*. 2004. No. 5. P. 34.
11. On Making Amendments In the Tax Code of Ukraine and in Several Regulatory Acts of Ukraine concerning Tax Reform: Law of Ukraine dd. 28.12.2014 No. 71-VIII. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (date of reference 15.10.2019).
12. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dd. 02.12.2010 No. 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (date of reference 15.10.2019).
13. Infographics: Structure of Ukrainian lands and the ratio of black earths in Ukraine and other European countries. URL: <https://land.gov.ua/info/infografika-struktura-ukrainskykh-zemel-ta-spivvidnoshennia-kilkosti-chornozemiv-v-ukraini-ta-inshykh-ievropeiskykh-krainakh> (date of reference 15.10.2019).
14. Transfer of the title to land: features of taxation URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-ezhednevnyj-buxgalterskij-obzor-39-perexod-prava-sobstvennosti-na-zemelnyj-uchastok-osobennosti-nalogooblozheniya> (date of reference 15.10.2019).
15. Ye. V. Duliba. Fiscal Function of the State: Administrative Aspect: Monograph; under general editorship of Doctor of Laws, Prof., Honored Lawyer of Ukraine, V. I. Kurylo. Nizhyn: Nizhyn Mykola Gogol State University, 2018. P.62
16. Tax Systems of Foreign Countries: Educational Book / V. L. Andrushchenko, Z. S. Varnalii, I. A. Prokopenko, T. V. Tuchak. Kyiv: Kondor Publishing House, 2012. P.161
17. On Approval of Strategy of Reforming the System of Public Financial Management for 2017-2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dd. February 08, 2017 No. 142-p. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> (date of reference 15.10.2019).
18. V. V. Bilotserkivets, O. O. Zavorodnia, V. K. Lebedieva et al.. *International Economy: Textbook / edited by A. O. Zadoia, V. M. Tarasovych*. Kyiv: Learning Resource Center, 2012. P.388
19. V. V. Bilotserkivets, O. O. Zavorodnia, V. K. Lebedieva et al.. *International Economy: Textbook / edited by A. O. Zadoia, V. M. Tarasovych*. Kyiv: Learning Resource Center, 2012. P.164

*М.К.Нажимов**Кафедра теории государства и права
Ташкентского государственного
юридического университета
профессор, доктор юридических наук*

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФУНКЦИИ

*М.К.Najimov**TSUL "Department for Theory of the State and Law
Professor, Doctor of Law Sciences*

MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE STATE FUNCTIONS

Аннотация. В статье анализируются факторы, влияющие на трансформацию и развитие государственных функций глобализационных процессов, и современные концепции в этом отношении. Изложены авторские подходы к содержанию современных тенденций в экономических, политических, социальных и экологических функциях государства, особенно в условиях глобализации.

Annotation. The influencing factors of globalization process on changing and developing the state functions and respective modern conceptions are analyzed in the article. Especially, the author's approach on the essence of modern tendencies of economic, political, social, ecological functions of the state in the period of globalization are presented throughout.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, функция государства, суверенитет, глобализация, права человека.

Key words: civil society, state, state function, sovereignty, globalization, human rights.

Today, the processes of globalization have a significant impact on the activities of the states, i.e. the content and nature of their functions and the process of their classification. At the same time, not only the external functions, but also the internal functions of the states, depend on the processes of globalization. As stated in the scientific and educational literature, "The internal and external functions of any state are closely interconnected, because foreign policy, which determines the way of its relations with other states, is largely dependent on the internal conditions of the functioning of a particular state". [1, P.112.]

At the same time, it is necessary to note that the internal function of states cannot be developed without the influence and interests of the international community, based solely on goals and objectives based on national interests. As Z.Islamov noted, the global integration processes are becoming increasingly important in our country in addressing global issues, such as global crime, prevention of environmental disasters, environmental protection, and so on. cooperation with all countries of the world. [2, P.323.]

Advances in addressing global problems have led some scholars to consider the outdated way of dividing state functions into internal and external ones. In particular, "in the present context, the separation of state functions into internal and external functions is to some extent lost, since many internal functions are external functions (for example, environmental activities of the state) or vice versa". [3, P.130.]

From this point of view, in the context of globalization it is advisable to introduce a unified system of classification of modern state functions, ie their classification into 5 groups of general functions:

1) political, that is, the function of the state to manage political life, to form state bodies, to organize their activities, and to maintain people's power;

2) economic function - development, implementation and regulation of the state's main directions of economic development. In addition, the government's economic function is to determine the strategy of economic development of the society, to ensure that various forms of ownership are maintained in an equitable manner, to support entrepreneurial activity;

3) social, social protection of the population, reduction of social inequality, creation of decent life style for people and so on.

4) ideological, that is, the direction of state activity on education of members of society, formation of civil and patriotic values through education, mass media, culture;

5) ecological function - the direction of the state activity on providing more complete needs and requirements of society and improvement of living, working and leisure conditions of members of society, solution of problems of protection of environment, rational use, restoration and reproduction of natural resources.

As the abovementioned government functions are thoroughly explored in the previous paragraph, the following are some of the issues related to the impact of globalization on the content of these functions. It is well known that not every state can function separately from other states, they are interconnected in social, economic, political, legal and cultural spheres and can solve not only global problems, but also nation-wide issues based on the agreement of mutual interests. In particular, today, globalization is making some changes to the content of the political function of the state. It is

worth noting that the creation of all necessary conditions for the development of civil society institutions and the full implementation of the principles of democratic governance of society is the essence of the political function of modern states.

Noting that today there is a process of globalization of democratic values, Lukashuk, in particular, says: “democracy is of universal importance as an international principle. The right to it is recognized as a global right and its implementation is widely supported by the international community”. [4, P. 23.]

It is recognized by many scholars that the main focus of the political function of modern nations is to secure the power of the people. This provision envisages the exercise of the following powers by the people: first, participation in the formation of public authorities; Second, participation in the most important decisions of the state and society (for example, by referendum); Third, strong public control over the activities of public authorities.

During the years of independence, along with the establishment of the necessary constitutional and legal framework in almost all areas of this provision, certain progress has been made in their implementation. In recent years, special attention is paid to the establishment of effective public control over the activities of public authorities and improvement of organizational and legal mechanisms for their implementation.

3) social, social protection of the population, reduction of social inequality, creation of decent life style for people and so on.

4) ideological, that is, the direction of state activity on education of members of society, formation of civil and patriotic values through education, mass media, culture;

5) ecological function - the direction of the state activity on providing more complete needs and requirements of society and improvement of living, working and leisure conditions of members of society, solution of problems of protection of environment, rational use, restoration and reproduction of natural resources.

As the abovementioned government functions are thoroughly explored in the previous paragraph, the following are some of the issues related to the impact of globalization on the content of these functions. It is well known that not every state can function separately from other states, they are interconnected in social, economic, political, legal and cultural spheres and can solve not only global problems, but also nation-wide issues based on the agreement of mutual interests. In particular, today, globalization is making some changes to the content of the political function of the state. It is worth noting that the creation of all necessary conditions for the development of civil society institutions and the full implementation of the principles of democratic governance of society is the essence of the political function of modern states.

Noting that today there is a process of globalization of democratic values, Lukashuk, in

particular, says: “democracy is of universal importance as an international principle. The right to it is recognized as a global right and its implementation is widely supported by the international community”.

It is recognized by many scholars that the main focus of the political function of modern nations is to secure the power of the people. This provision envisages the exercise of the following powers by the people: first, participation in the formation of public authorities; Second, participation in the most important decisions of the state and society (for example, by referendum); Third, strong public control over the activities of public authorities.

During the years of independence, along with the establishment of the necessary constitutional and legal framework in almost all areas of this provision, certain progress has been made in their implementation. In recent years, special attention is paid to the establishment of effective public control over the activities of public authorities and improvement of organizational and legal mechanisms for their implementation.

Various international economic institutions as a result of internationalization of the world market, increased influence of transnational corporations and economic integration of countries. While globalization in this area has a positive impact on the state's economic function, it is also important to note that these processes limit the countries' ability to manage the national economy. Especially today, the transnational corporations' authority to regulate the global economy is expanding. Globalization in the economic sphere has also led to a deepening of the international division of labor and increased competition in the international market. These circumstances, in turn, urge governments to adapt their economic functions to these processes and to seek new forms of economic policy.

In our view, with the strengthening of globalization in the economic sphere, the importance of economic functions of national states will not diminish, but on the contrary, it will be of a new meaning, when states seek to adapt their national interests to the interests of the international community. After all, the economic prosperity of each state will ultimately ensure the well-being of the entire humanity. From this point of view, it is advisable that the processes of globalization allow economic integration to become a reality.

In the process of globalization, the issue of state sovereignty, which is an important aspect of the political function of the state, is also of special importance. According to some scientists, the phenomenon of state sovereignty emerged in the late 20th and early 21st centuries. In the relevant literature it is suggested that global sovereignty and the emergence of international legal sovereignty will destroy the sovereignty of individual states. In particular, According to L.E.Greene, globalization will result in the change and decrease of sovereign powers of states. Under the influence of certain factors, many states voluntarily allow their own sovereignty to diminish. [5, P. 1.]

In our view, partial or total renunciation of state sovereignty is equivalent to the abandonment of the principle of territorial integrity of the state. After all, state sovereignty is not an archaic phenomenon of the past, but rather a legal and political category that is relevant today. As S.M.Adilkhodjaeva rightly points out, legal sovereignty remains one of the most important symbols of independent states today. [6, P. 25.] Indeed, no matter how widespread the globalization process is today, it is always possible for every nation to live according to its own traditions, laws, religious and other social norms, and freely choose the form of state and social construction that meets the modern stage of development. becomes a sovereign right. At the same time, each state has the right to voluntarily accept certain obligations, universal values and international democratic standards as independent entities of the international community.

Today, it is widely believed that globalization processes have a greater impact on the economic function of the state. [7, P. 130.]

It is not wrong to say that along with other functions of the state, processes of globalization have made some changes in the content of its social function. Because at the end of the 20th and beginning of the 21st century, the essence of modern states is becoming more and more social. Today many European countries are recognized as social states (for example Germany, France, Scandinavia). There are emerging cultural methods and means of addressing social tensions around the world, as well as international standards that characterize and guarantee the states' essential social well-being for every citizen. At the same time, widespread use of modern technologies in production and increased competition in the labor market have led to a reduction in the use of labor, the shift from permanent employment to temporary employment and, as a consequence, job losses.

It is worth noting that the negative impact of globalization on the creation of employment and the labor market is reflected in: the absence of a stable employment guarantee; expansion of temporary employment and the emergence of new forms of employment; reducing the impact of unions on employee protection, and so on. The aforementioned factors require countries to reconsider and further improve their social functions.

Today, the processes of globalization seriously affect the environmental function of states. The whole international community is equally interested in creating a favorable world environment. Therefore, the solution of environmental problems is becoming increasingly global. Countries with high industrial and scientific-technical potential and natural resources play an important role in addressing global problems. After all, these countries have a significant role in the global environmental pollution and global climate change. The growing needs of the market economy often lead to the ignorance of the rules of rational use of nature, conservation and development of forests, flora and fauna. For many years, man has tried to subdue nature completely, considers natural resources as

inexhaustible, and considers them as objects of consumption. As a result, there is an environmentally dangerous situation in the Earth, including in the Central Asian region, in some cities, the levels of toxic gases are exaggerated, and biodiversity is disturbed. Therefore, "ecology is one of the most acute social problems of the modern world, the solution of which is in the interests of all peoples, and the present and the future of civilization depends in large part on the solution of this problem." [8, P. 31.]

In this regard, if each state does not take the necessary measures to maintain proper living conditions in its territory, that is, unless global cooperation with other countries to maintain a normal life in the common natural environment is likely to occur in the near future, a global collapse, a global crisis. not. In general, globalization processes have a significant impact on the functions of states in the areas of human rights and freedoms, defense, ideological, cultural and other spheres. In our view, these issues should be explored separately.

The universal challenges facing humanity are creating new global functions for states to address them. In our view, among these global functions are the protection of human rights and freedoms; addressing demographic, raw and energy issues; the fight against international crime, especially terrorism; cooperation in the field of space exploration; It is also possible to point out such functions as joining forces in the creation of the global information space.

In this regard, it is expedient to include a public function in addressing global problems in the system of state functions. This function envisages interoperability of states in addressing global issues of global importance. In conclusion, the processes of globalization give modern nations the task of expanding cooperation based on the principle of combining national and international interests, and on this basis, making significant changes in the nature and content of internal and external functions.

References:

1. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Муаллифлар жамоаси. Дарслик / проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент: Шарқ, 2009. –Б.112. (Theory of State and Law. Authors' Team. Textbook / Edited by prof. Kh.T.Odilqoriyev - Tashkent: Sharq, 2009. – P.112.)
2. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. – Тошкент: Адолат, 2007. – Б.323. (Z.M. Islamov Theory of State and Law. - Tashkent: Adolat, 2007. - P.323.)
3. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Муаллифлар жамоаси. Дарслик / проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент: Шарқ, 2009. –Б.130. (Theory of State and Law. Authors' Team. Textbook / Edited by prof. Kh.T.Odilqoriyev - Tashkent: Sharq, 2009. – P.130.)
4. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век. – М., 2000. –С. 23. (I.I. Lukashuk Globalization, state, law, 21st century. – М., 2000. – P. 23.)

5. Гринин Л. Е. Глобализация и национальный суверенитет. История и современность. – М., 2005. – №1 -С. (See L.E.Greenes Globalization and national sovereignty. History and modernization. - M., 2005. - No. 1 - p.)

6. Адилходжаева С.М. Глобализация и стратегия государства. – Ташкент: ТГЮИ, 2007. – С. 25. (S.M.Adilkhodjaeva Globalization and Strategy of state. - Tashkent: Tashkent State Institute of Law, 2007. – p. 25.)

7. Адилходжаева С.М. Глобализация и стратегия государства. – Ташкент: ТГЮИ, 2007. – 130 с. (See. S.M.Adilkhodjaeva Globalization and Strategy of state. - Tashkent: Tashkent State Institute of Law, 2007. – p. 130.)

8. Каримов И. А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т., 1998. – Б. 31. (I. A.Karimov On the way of safety and stable development. T. 6. – T., 1998. – p.31.)

Нестеренко Олексій Михайлович

аспірант докторантури та аспірантури

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ–ПІДПРИЄМЦІВ

Nesterenko Oleksii Mykhailovych

postgraduate and postgraduate studies

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

CRIMINAL-LEGAL ANALYSIS OF THE QUALIFICATION MARKS OF FAKING THE DOCUMENTS SUBMITTED FOR THE CONDUCT OF THE STATE REGISTRATION OF ORIGINAL-TREATMENT-ORDER

Анотація. Статтю присвячено кримінально-правовому аналізу кваліфікуючих ознак підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб–підприємців. В межах аналізу розкривається зміст та сутність повторності діяння, вчинення дій за попередньою змовою групою осіб та вчинення дій службовою особою з використанням свого службового становища з огляду на основні положення кримінального законодавства України та практики судових розглядів кримінальних впроваджень за ст. 205-1 Кримінального кодексу України «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб–підприємців». Наголошується увага на кримінально-правовому значенні вищезазначених кваліфікуючих ознак для правильної і точної кваліфікації даного суспільно небезпечного діяння.

Abstract. The article is devoted to the criminal law analysis of the qualifying features of forgery of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs. The analysis reveals the content and nature of the repeated acts, pre-conspiracy by a group of persons and committing actions by an official using his or her official position in view of the main provisions of the criminal legislation of Ukraine and the practice of judicial review of criminal cases under Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine «Falsification of Documents Filed for State Registration of Legal Entity and Individual Entrepreneurs». Attention is drawn to the criminal-law significance of the above qualifying features for the correct and accurate qualification of a socially dangerous act.

Ключові слова: підроблення документів, державна реєстрація, повторність, попередня змова групи осіб, службова особа, службове становище.

Keywords: forgery of documents, state registration, repetition, preliminary conspiracy of a group of persons, official, official position.

Постановка проблеми. Захист економічних інтересів суспільства (як держави так і окремої особи) є одним з пріоритетних завдань правової системи України. В ст. 13 Конституції України наголошується на тому, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки [1]. При цьому, в правовому просторі України, достатньо інструментарія для досягнення цього завдання і забезпечення належного захисту вищезазначених інтересів та прав особи. Одним з таких заходів виступає кримінально-правова охорона суспільних відносин взагалі і відносин у сфері господарської діяльності конкретно, шляхом

застосування положень Кримінального кодексу України (далі – *КК України*).

Кримінальний закон України бере під свою охорону певну сукупність суспільних відносин, які регулюють в українському суспільстві сферу господарської діяльності. Серед цієї сукупності мають власне місце і суспільні відносини, що регулюють законодавчо закріплений порядок державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців [2, с. 160].

В жовтні 2013 року КК України було доповнено кримінально-правовою нормою (набрала чинності лише в березні 2014 року), що встановлювала відповідальність за підроблення документів, які

подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205-1 КК України) [3]. Протягом періоду її дії (2014-2018 рр.), правоохоронними органами було обліковано в 2014 році 24 кримінальних правопорушення відповідно до ст. 205-1 КК України, а вже в 2018 році – 269 порушень кримінального закону [4]. Іншими словами, з одного боку дана кримінально-правова норма, в певній мірі, є новелою кримінального законодавства України, а з іншого – постійне збільшення облікованих кримінальних правопорушень потребує і надає відповідну можливість реалізації детального аналізу її положень з опорою на вже існуючу судову практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питанням дослідження загально-теоретичних проблем кваліфікації злочинів в українській та світовій правовій науці займалась суттєва плеяда відомих правознавців. Серед яких почесне місце займають Е. В. Благов, Л. Д. Гаухман, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, М. Й. Коржанський, В. Н. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, Б. О. Куринов, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, М. І. Панов, Є. О. Письменський, С. А. Тарарухин тощо.

Щодо питань кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності свій вагомий внесок зробили П. П. Андрушко, Л. П. Брич, Н. О. Гуторова, О. М. Готін, О. О. Дудоров тощо.

Але, одночасно з цим, проблема кримінально-правового дослідження кваліфікації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, в українській правовій науці не отримало свого належного відображення.

Мета статті. Метою нашої наукової статті є з'ясування змісту та сутності кваліфікуючих ознак підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців шляхом проведення відповідного кримінально-правового аналізу.

Викладання основного матеріалу.

Особливість конструктивної побудови ст. 205-1 КК України «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців» полягає в тому, що законодавець передбачив в ній наявність певного кола кваліфікуючих ознак. Іншими словами, ст. 205-1 КК України містить в собі склад злочину із кваліфікуючими ознаками, тобто з такими, що обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію. До таких кваліфікуючих ознак в ч. 2 ст. 205-1 КК України були віднесені:

- дії, які вчинені повторно;
- дії, які вчинені за попередньою змовою групою осіб;
- дії, які вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Для досягнення поставленої перед нами мети дослідження, необхідно, з позиції теорії кримінального права, а також із врахуванням

судової практики, здійснити кримінально-правовий аналіз кожної з вищезазначеної кваліфікуючої ознаки.

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено повторно.

Розпочинаючи аналіз даної кваліфікуючої ознаки вважаємо доречно нагадати про те, що поняття повторності закріплено на нормативно-правовому рівні, а саме в:

- ст. 32 КК України;
- Постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВС України) «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Як наголошує ч. 1 ст. 32 КК України, під повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу [5].

Одночасно з цим, ППВС України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 р. № 7 в п. 3 наголошує на тому, що за змістом статті 32 КК України повторністю злочинів визнається неодноразове вчинення однією і тією ж особою двох або більше злочинів, якщо вони:

- 1) передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України;
- 2) передбачені різними статтями Особливої частини КК України і в статті, за якою кваліфікується наступний злочин, вчинення попереднього злочину зазначено як кваліфікуюча ознака [6].

Таким чином, можливо наголошувати на тому, що повторне підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, буде вважатись нами тоді, коли воно розглядається нами як вчинення двох і більше злочинів, які характеризуються таким суспільно небезпечним діянням.

Так, наприклад, Солом'янський районний суд м. Києва розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження встановив те, що ОСОБА_1 на початку грудня 2014 року зустрілась з невідомою слідством особою з приводу внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей.

Усвідомлюючи противоправний характер дій, запропонованих їй невідомою слідством особою, ОСОБА_1, з корисливих спонукань, погодилась на таку пропозицію.

ОСОБА_1, реалізуючи свій злочинний намір, надала копії паспорту та реєстраційний номер облікової картки платника податків невідомою слідством особі, яка на підставі цих документів виготовила договір

купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Літтера Скріпта», протокол загальних зборів учасників ТОВ «Літтера Скріпта» та довіреність від імені ОСОБА_1 як керівника ТОВ «Літтера Скріпта» на представлення інтересів ТОВ «Літтера Скріпта».

На час підписання документів ОСОБА_1 розуміла, що вона вносить неправдиві відомості в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації/перереєстрації ТОВ «Літтера Скріпта». Крім того, ОСОБА_1 розуміла той факт, що, будучи призначеною директором та власником підприємства, вона в подальшому до діяльності ТОВ «Літтера Скріпта» не буде мати ніякого відношення, а фінансово-господарською діяльністю з використанням ТОВ «Літтера Скріпта» будуть займатись інші особи.

15.12.2014 року на підставі вищевказаних установчих документів, засвідчених ОСОБА_1, як власником та директором, невістановлена досудовим слідством особа, на підставі довіреності виданої ОСОБА_1 здійснила державну перереєстрацію ТОВ «Літтера Скріпта» у державного реєстратора юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Святошинського району реєстраційної служби Головного управління юстиції у місті Києві та отримала печатку підприємства.

Таким чином, ОСОБА_1 своїми умисними діями здійснила внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 205-1 КК України.

Крім того, обвинувачена ОСОБА_1, в період з грудня 2014 року по березень 2015 року повторно реалізовувала аналогічні дії (під час створення ПП НВП «Профбудсервіс», ТОВ «А-Транс Україна», ТОВ «Ворк Індастріал»), що були пов'язані з внесенням в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей.

Таким чином, ОСОБА_1 своїми діями здійснила, внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей, вчинене повторно, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 205-1 КК України [7].

З матеріалів кримінального провадження, ми бачимо що особа протягом 2014-2015 років вчинювала декілька разів суспільно небезпечне діяння, яке передбачає підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Враховуючи той факт, що кваліфікуюча ознака в ч. 2 ст. 205-1 КК України викладена наступним чином: «Ті самі дії, вчинені повторно...», можливо зробити висновок про те, що ми маємо справу з повторністю тотожних злочинів. Як наголошує

В. О. Навроцький, тотожні, тобто ті, які збігаються за усіма обов'язковими ознаками злочину [8, с. 347].

Розглядаючи питання кваліфікації повторності тотожних злочинів, Т. А. Денисова зазначала те, що така кваліфікація використовується лише тоді, коли злочини, що входять до повторності, всі є закінченими або всі є замахом чи готуванням до злочину [9, с. 260].

Але, одночасно з цим виникає ряд питань, а саме: чи необхідно враховувати в межах повторності факт наявності чи відсутності у винної особи судимості; як вирішувати питання повторності, якщо винна особа була звільнена від кримінальної відповідальності чи то від покарання; як впливає на визнання повторності стадія на якій зафіксовано вчинення злочину; чи буде визнаватись факт повторності злочину, якщо з винної особи була знята або погашена судимість за попередній злочин.

На всі ці запитання відповідь дана безпосередньо в ППВС України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». В п. 3 наголошується на тому, що не утворює повторності раніше вчинений злочин, за який особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, засуджено без призначення покарання або зі звільненням від покарання, а також злочин, судимість за який було погашено чи знято. При цьому, стадії вчинених злочинів, а також вчинення злочинів одноособово чи у співучасті на визнання їх вчиненими повторно не впливають [6].

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено за попередньою змовою групою осіб.

В даній кваліфікуючій ознаці мова йде про наявність під час вчинення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, факту існування співучасті і однієї з форм такої співучасті, як група осіб за попередньою домовленістю.

По-перше, дана ознака передбачає існування співучасті, а саме: співучасть у підробленні документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, сприймається нами і КК України як умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Тобто, у вчиненні діяння, яке передбачається в ст. 205-1 КК України, повинні приймати спільну участь два і більше суб'єктів злочину.

По-друге, така співучасть в межах цієї кваліфікуючої ознаки передбачає конкретну форму вираження, а саме – група осіб за попередньою домовленістю. Розуміння змісту цієї форми співучасті закріплено в ч. 2 ст. 28 КК України наступним чином: злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його

спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які задалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення [5].

Як наголошує М. І. Панов, цій формі співучасті притаманне таке: у вчиненні злочину беруть участь дві чи більше особи, які задовольняють вимогам суб'єкта злочину; між цими особами ще до початку злочину відбулася змова про його спільне вчинення [10, с. 222-223].

Домовитись задалегідь про спільне вчинення злочину в теорії кримінального права розуміється як таке, що характеризується обоюсторонньою згодою між співучасниками до моменту виконання ними об'єктивної сторони злочину. Тобто, така згода (або домовленість) можлива на початковій стадії злочину, а саме – на стадії готування до злочину. При цьому, час домовленості на кваліфікацію не впливає. Це може бути як задовго до вчинення злочину, так і безпосередньо перед початком реалізації суспільно небезпечного діяння. Така домовленість може існувати в будь-якій формі – або усній, або письмовій, або за допомогою конклюдентних дій тощо.

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено службовою особою з використанням свого службового становища.

Відповідно до положень КК України, під службовими особами розуміють таку категорію осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК України) [5].

Відштовхуючись від вищезазначеного поняття службової особи, можливо наголосити на її характерних рисах, які притаманні їй одночасно із загальними рисами суб'єкта злочину. До таких рис кримінальний закон і теорія кримінального права відносять:

– тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснення функцій представників влади чи місцевого самоврядування;

– постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій;

– виконують такі функції (організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські) за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Враховуючи той факт, що під час правозастосування тих чи інших норм, а положення КК України в цій ситуації не є виключенням, існує можливість неоднорідного тлумачення положень нормативно-правових актів, Пленум Верховного Суду України надає роз'яснення таких складних питань. Не обійшов своєю увагою він і такі поняття як «представник влади», «організаційно-розпорядчі обов'язки» та «адміністративно-господарські обов'язки».

В п. 1 своєї постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» Верховний Суд України від 26.04.2002 р. № 5 розглянув зміст цих понять. При цьому, він розуміє:

– *представників влади* як працівників державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості;

– *організаційно-розпорядчі обов'язки* як обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо);

– *адміністративно-господарські обов'язки* як обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [11].

Внаслідок чого, під час кваліфікації суспільно небезпечного діяння, яке пов'язано з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено службовою особою з

використанням свого службового становища, правозастосовчим органам потрібно керуватись даною постановою ПВС України в питань встановлення факту наявності службової особи в ситуації, що підлягає кваліфікації. При наявності у особи хоча б однієї з таких ознак дає підстави нам визнати її як службову.

Крім того, під час встановлення можливості застосувати дану кваліфікуючу ознаку цього складу злочину обов'язково потрібно звернути увагу на діяльність самої службової особи. Як наголошує ч. 2 ст. 205-1 КК України, її суспільно небезпечне діяння повинно бути пов'язано з використанням свого службового становища. Іншими словами, для повної та вірної кваліфікації цієї ситуації необхідно усвідомлювати та розуміти зміст такого явища як службове становище.

Так, Мельник М. І. аналізуючи проблему поняття службового становища, зазначає те, що таке явище повинно передбачати як наявність передбачених законом та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сама посада (її загальновизнана вага, важливість, впливовість) [12, с. 1003].

Свого часу, О. С. Володавська, досліджуючи питання зв'язку службової особи із службовим становищем в межах кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг наголошувала на тому, що особа може здійснювати як дії, що безпосередньо входять до кола її службових повноважень, зумовлені покладеними на неї обов'язками з виконання відповідних функцій, так і дії, зумовлені її службовим авторитетом, її зв'язками з іншими службовими особами, можливістю чинити вплив, зумовлений її службовим становищем, на інших службових осіб. При цьому обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є встановлення того, що дії винної особи були зумовлені її службовим становищем та перебували у безпосередньому зв'язку з її службовими повноваженнями, або були зумовлені фактичними можливостями, що безпосередньо походять від службового становища винної, виконуваних функцій і наданих повноважень [13, с. 402-403].

У випадку, коли підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, здійснює особа, яка вже є суб'єктом підприємницької діяльності, необхідно дотримуватись роз'яснень, які надало з цього приводу Міністерство юстиції України. В своєму листі воно наголошує на тому, що він, тобто суб'єкт підприємницької діяльності, може бути визнаний службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних вище обов'язків. А це можливо у випадку, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької

діяльності. За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо) [14].

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи викладене вище необхідно наголосити на тому, що кваліфікуючі ознаки, які передбачені в ч. 2 ст. 205-1 КК України, є обов'язковими для встановлення в процесі здійснення кваліфікації суспільно небезпечного діяння пов'язаного з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців. Кримінально-правовий зміст таких понять як повторність вчинення злочину, група осіб за попередньою домовленістю, службова особа та службове становище створюють ті критерії, які дають можливість розмежувати суспільно небезпечні діяння як в межах самого складу злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, так і в межах кваліфікації інших складів злочину КК України.

Список літератури:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 29.11.2019).
2. Нестеренко О. М. До проблеми визначення змісту об'єкта підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців // Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 1. С. 157–160. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/43.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: закон України від 10.10.2013 № 642-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#n46> (дата звернення: 21.11.2019).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма № 1): статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <http://https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 15.11.2019)
5. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.11.2019)
6. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10> (дата звернення: 08.11.2019).

7. Вирок суду № 760/10749/15-к від 22.06.2015 р. винесений Солом'янським районним судом м. Києва: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45836567>

(дата звернення: 10.10.2019).

8. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Хрінком Інтер, 2006. 704 с.

9. Денисова Т. А. Повторність, сукупність і рецидив // Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова; А. М. Яценко, В. Б. Харченко, О. О. Житний та ін. Харків: Право, 2019. Тема 13. С. 245–268.

10. Панов М. І. Співучасть у злочині // Кримінальне право України. Загальна частина : підручник/за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2010. Розділ 12. С. 206–238.

11. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду

України від 26.04.2002 р. № 5 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (дата звернення: 08.10.2019).

12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., перероб. та допов./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.

13. Володавська О. С. Кваліфікація злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг // Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України : навч. посіб./за заг. ред. О.М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Константа, 2017. С. 402-426.

14. Щодо надання офіційних роз'яснень законодавства: лист Міністерства юстиції України від 03.11.2006 р. № 22-48-548 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0548323-06>

(дата звернення: 08.10.2019).

Рагімов Т.С.

*кандидат юридических наук, доцент,
старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин
Московской академии Следственного комитета Российской Федерации*

ПРАВО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ОХРАНЫ РЕЗУЛЬТАТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

Ragimov T.S.

*Ph.D. in Law, associate professor,
senior professor of Civil law sub-faculty of the
Moscow Academy of the Russian Investigation Committee*

INTELLECTUAL PROPERTY LAW: INTERNATIONAL LEGAL REGIME FOR THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY

Аннотация. В статье раскрываются основные понятия, относящиеся к праву интеллектуальной собственности, международные договоры (конвенции) регулирующие сферу интеллектуальной деятельности. Выделены объекты, которым предоставляется правовая охрана, особенности правовой охраны отдельных объектов интеллектуальной собственности, а также международно-правовые механизмы защиты интеллектуальной собственности.

Abstract. the article reveals the basic concepts related to intellectual property law, international treaties (conventions) regulating the sphere of intellectual activity. The objects to which legal protection is granted, features of legal protection of separate objects of intellectual property, and also international legal mechanisms of protection of intellectual property are allocated.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, исключительные права, конвенции, национальный режим, творчества.

Keywords: intellectual property, exclusive rights, conventions, national regime, legislation.

Прежде чем говорить о международно-правовой охране прав интеллектуальной собственности, необходимо понять, что такое «интеллектуальная собственность», «исключительные права», «интеллектуальная деятельность», и т.д.

В Российской Федерации термин «интеллектуальная собственность», считавшийся неприемлемым с конца 19 века, вновь вошел в

научный оборот и в законодательство в начале 90 - х. годов. Окончательно он узаконен Конституцией РФ 1993 г. Хотя ст. 44 Конституции РФ, посвященная свободе литературного, художественного, научного, технического и других видов творчества, и не раскрывает содержание данного понятия, но подчеркивает, что «интеллектуальная собственность» охраняется законом.

Интеллектуальная собственность – это установленная юридическими законами совокупность исключительных прав на результаты интеллектуальной деятельности.

При этом важно особо отметить, что право интеллектуальной собственности устанавливается юридическими законами, которые принципиально отличаются от законов природы и общества [1, С.7].

Суть юридических законов заключается в том, что, во-первых, они создаются публичной властью, во-вторых, они нуждаются в обеспечении их исполнения (для этого создаются правоохранительные и правоприменительные органы). Следовательно, в случае нарушения юридических законов применяются репрессивные меры соответствующими органами государственной власти (полиция, прокуратура, суды). Такую сущность имеет и право интеллектуальной собственности, в которой устанавливаются права конкретных лиц (правообладателей), на некоторые результаты интеллектуальной деятельности и определяются соответствующие меры ответственности к нарушителям этих прав.

Следует отметить, что права на интеллектуальную собственность относятся к «исключительным правам» в том смысле, что только правообладатель (создатель, не обязательно только он) обладает исключительным правом на все виды использования результата интеллектуальной деятельности.

Исключительное право – это право на использование объекта интеллектуальной собственности.

Исключительные права (как вид абсолютных прав) устанавливают *режим использования* результата интеллектуального труда, т.е. определяют, кто вправе и кто не вправе применять результат интеллектуального (творческого) труда.

Кроме того, в рамках исключительных прав осуществляется также наделение авторов науки, литературы, искусства их работодателей и иных лиц личными неимущественными и имущественными правами, устанавливаются способы и формы защиты этих прав. Другими словами, исключительные права, обеспечивают их обладателям легальную монополию на совершение различных правомерных действий (по использованию результатов их творчества и распоряжению ими) с одновременным запрещением всем другим лицам совершать указанные действия.

Таким образом, в отличие от физического труда результатом которого обычно служат вещи (вещно-правовой режим собственности), *интеллектуальной деятельностью* является умственный (мыслительный, духовный, творческий) труд человека в области науки, техники, литературы, искусства и художественного конструирования (дизайна).

Интеллектуальная деятельность – это особое свойство и способность человека, специфический вид и форма его жизненной активности, направленные на реализацию интеллекта человека.

Следовательно, результатом *интеллектуальной деятельности* является выраженный в *объективной форме* ее продукт, именуемый в зависимости от его характера произведением науки, литературы, искусства, изобретением или промышленным образцом и т.д. Каждому из этих результатов присущи свои особые условия их охраноспособности и использования, а также осуществления и защиты прав их авторов.

Характеризуя понятие интеллектуальной собственности, нельзя обойти вниманием и вопрос о том, что вкладывается в него важнейшими международными соглашениями, тем более что в соответствии с Конституцией РФ (п.4 ст.15) те из них, в которых участвует Российская Федерация, являются составной частью российской правовой системы.

Наиболее полным образом понятие интеллектуальной собственности раскрывается в Стокгольмской конвенции об учреждении Всемирной организации интеллектуальной собственности 1967 г (ВОИС).

В соответствии со ст. 2 (VIII) конвенции «интеллектуальная собственность» включает права, относящиеся к:

- литературным, художественным и научным произведениям;
- исполнительской деятельности артистов, звукозаписи, радио- и телевизионным передачам;
- изобретениям во всех областях человеческой деятельности;
- научным открытиям, промышленным образцам, товарным знакам, знакам обслуживания, фирменным наименованиям и коммерческим обозначениям;
- защите против недобросовестной конкуренции, а также все другие права, относящиеся к интеллектуальной деятельности в производственной, научной, литературной и художественной областях.

Более подробный перечень объектов *интеллектуальной собственности* закреплен в Соглашение о торговых аспектах прав интеллектуальной собственности 1994 г. (ТРИПС), которое входит в систему соглашений об учреждении Всемирной торговой организации.

Содержащийся в Конвенции перечень конкретных видов исключительных прав носит примерный характер, не является исчерпывающим, и может быть легко дополнен иными результатами интеллектуальной деятельности.

В юридической литературе право на интеллектуальную собственность подразделяются на два блока:

- 1) Авторское право – это отношения, во-первых, возникающие в связи с созданием и использованием произведений науки, литературы и искусства, во-вторых, оно охватывает права

исполнителей, производителей фонограмм, организации вещания – называемые *смежными правами*.

2) Патентное право (промышленная собственность) – это совокупность прав на промышленную собственность, которые охватывают права на изобретения, промышленные образцы, полезные модели, товарные знаки и т. п.

Правовая регламентация отношений в каждом из блоков интеллектуальной собственности имеет свои особенности. При этом важно подчеркнуть одну общую их особенность, это – их *территориальный характер* [2, С.298].

Это означает, что права на объекты интеллектуальной собственности признаются только в пределах территории того государства, в соответствии с законодательством которого они возникли.

Преодолеть территориальный характер прав на интеллектуальную собственность можно с помощью *международных договоров*.

Следовательно, основным правовым инструментом обеспечения охраны прав на интеллектуальную собственность за пределами одного государства, является заключение межгосударственных соглашений о взаимном признании и охране интеллектуальной собственности.

Российская федерация участвует в большинстве важнейших международных договоров, посвященных охране объектов интеллектуальной собственности.

По мнению некоторых авторов, международные договоры в области интеллектуальной собственности делятся на три группы [3, С. 9]:

- договоры об охране объектов интеллектуальной собственности;
- договоры о регистрации объектов интеллектуальной собственности;
- договоры о классификации объектов интеллектуальной собственности.

Договоры об охране объектов интеллектуальной собственности:

- Парижская конвенция об охране промышленной собственности от 20 марта 1883 г. в редакции Стокгольмского акта 1967 г. Россия присоединилась к ней в 1965 г;
- Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений от 9 сентября 1886 г. Россия участвует в этой конвенции с 1995 г;
- Всемирная (Женевская) конвенция об авторском праве от 6 сентября 1952 и от 24 июля 1971 г. Россия участвует в обеих редакциях (с 27 мая 1973 г. и с 9 марта 1995 г соответственно);
- Римская конвенция об охране исполнителей, производителей фонограмм и вещательных организаций от 26 октября 1961 г;
- Международная конвенция по охране новых сортов растений от 2 декабря 1961 г;
- Соглашение о торговых аспектах прав

интеллектуальной собственности (ТРИПС) от 15 апреля 1994 г;

- Договор ВОИС по авторскому праву от 20 декабря 1996 г;
- Договор ВОИС по исполнению и фонограммам;
- Договор о патентном праве от 1 июня 2000 г.

Это, далеко не весь перечень договоров в сфере охраны объектов интеллектуальной собственности.

Договоры о регистрации объектов интеллектуальной собственности:

- Мадридское соглашение о международной регистрации знаков от 14 апреля 1891 г и Протокол к Мадридскому соглашению о международной регистрации товарных знаков (Мадридский протокол) от 1989 г;
- Гаагское соглашение о международной регистрации промышленных образцов от 6 ноября 1925 г;
- Договор о патентной кооперации от 19 июня 1970 г.

Договоры о классификации объектов интеллектуальной собственности:

- Локарнское соглашение об учреждении Международной классификации промышленных образцов от 8 сентября 1968 г;
- Ниццкое соглашение о Международной классификации товаров и услуг для регистрации знаков от 15 июня 1957 г;
- Страсбургское соглашение о Международной патентной классификации от 24 марта 1971 г.

Таким образом, действующие международные договоры об охране авторских и патентных прав и образуют международно-правовую систему интеллектуальной собственности.

Из курса международного права известно, что права и обязанности государств, вытекающие из международных договоров, регулирует *Венская конвенция о праве международных договоров*, принятая 23 мая 1969 г. (вступила в силу 27 января 1980 г).

При этом положения данной конвенция применяются к договорам, заключенным не только между государствами, но и к любому договору, принятому в рамках международной организации, являющейся межправительственной, например, ВОИС, ВТО, ЮНЕСКО и т.д., в рамках которых принимаются соответствующие международные договоры.

В соответствии со ст. 26 Венской конвенции, каждый договор, во-первых, обязателен для его участников и должен ими добровольно выполняться, во-вторых, участник не может ссылаться на положения своего внутреннего права в качестве оправдания для невыполнения им договора.

Другими словами, нормы международных договоров имеют приоритет перед нормами национального законодательства.

По общему правилу договоры не имеют обратной силы, то есть, положения международного договора не обязательны для его участника (ов) в отношении любого действия или факта, которые имели место до даты вступления договора в силу для указанного участника.

Однако следует отметить, что обратная сила договора допускается, если это явствует из договора (ст. 18 Бернской конвенции, ст. 13 Договора ВОИС по авторскому праву, ст. 22 Договора ВОИС по исполнениям и фонограммам, ст. 9 и 14 Соглашения ТРИПС).

Россия, как и многие другие участники, при присоединении к Бернской конвенции сделали оговорку о том, что в ее отношениях с иными государствами-участниками данная конвенция будет применяться без обратной силы.

Рассмотрим некоторые особенности международно-правовой охраны авторских прав.

На международном уровне перечень охраняемых объектов произведений науки, литературы и искусства устанавливается международными конвенциями.

В соответствии с Бернской конвенцией, Соглашением ТРИПС, Договором ВОИС по авторскому праву и национальным законодательством в большинстве стран мира международно-правовой охране подлежат следующие объекты авторского права:

- литературные произведения;
- научные произведения;
- научно-технические произведения;
- произведения изобразительного искусства;
- произведения прикладного искусства;
- аудиовизуальные произведения;
- компьютерные программы;
- мультимедийные произведения;
- программное обеспечение.

Данный перечень не является исчерпывающим, следовательно, в списке охраняемых объектов авторского права могут быть и иные произведения литературы, науки и искусства.

Правовая охрана объектов авторского права и смежных прав наступает автоматически с момента их создания, а объектов промышленной собственности – после регистрации в патентном или ином ведомстве и получения охранных документов (патентов или свидетельств).

С точки зрения отечественного законодательства (ст. 1257 Гражданского кодекса Российской Федерации) все названные и не названные виды, лишь тогда становятся объектами авторского права, когда они являются результатом *творческой деятельности* и существуют в какой-либо *объективной форме*.

Творческой по общему правилу признается любая умственная деятельность, и результат этой деятельности охраняется авторским правом, если не доказано, что он является следствием прямого копирования или плагиата. Творческий характер произведения выражается в его новизне и

оригинальности, как по форме, так и по содержанию.

Однако следует подчеркнуть, что ни Парижская конвенция по охране промышленной собственности, ни Бернская конвенция об охране произведений литературы и искусства не содержат даже упоминания о творческом характере деятельности по созданию того или иного объекта (достаточно вспомнить о фонограммах, передачах организаций вещания и т.п.).

Примерный же перечень объективных форм произведений, выглядит следующим образом:

- письменная (рукопись, машинопись, нотная запись и т.п.);
- устная (публичное произнесение, исполнение и т.п.);
- звуко-или видеозапись (механическая, магнитная, цифровая и т.п.);
- объемно-пространственная (скульптура, модель, макет и т.п.).

В соответствии с Бернской конвенции (п. (1) ст. 2), для признания произведения выраженного в объективной форме не имеет значение способы и формы ее выражения. При этом отмечается, что произведения, не закрепленные в той или иной материальной форме, могут быть национальным законодательством стран Союза изъяты из охраны (п. (2) ст. 2). Согласно ст. 3 Бернской конвенции, охраняются как опубликованные так и не опубликованные произведения, под которыми следует понимать «произведения, опубликованные (выпущенные в свет) с согласия их авторов, вне зависимости от способа изготовления экземпляров, при условии, что эти экземпляры выпущены в количестве, способном удовлетворить разумные потребности публики», принимая во внимание характер произведения.

Экземпляром произведения именуется его копия, изготовленная в любой материальной форме.

В соответствии с действующим законодательством РФ (ст. 1266 ГК РФ), под опубликованием (выпуском в свет) понимается выпуск в обращение экземпляров произведения, представляющих собой копию произведения в любой материальной форме, в количестве, достаточном для удовлетворения разумных потребностей публики исходя из характера произведения. То есть, как видим, национальное законодательство обычно соответствует международным договорам, членами которых являются те или иные страны.

Основанием предоставления международно-правовой охраны авторских прав являются международные соглашения (конвенции) в сфере охраны авторских прав, которые определяют круг произведений, пользующихся конвенционной охраной, на основании нескольких критериев:

- 1) гражданства автора;
- 2) территориальный критерий;
- 3) принцип национального режима;
- 4) принцип наибольшего

благоприятствования.

На основании критерия гражданства автора, в соответствии с Бернской конвенции, охране подлежат как опубликованные так и не опубликованные произведения, авторы которых либо являются гражданами одной из стран участниц конвенции, либо не являющиеся гражданами одной из стран Бернского союза, но имеющие свое обычное место жительства в одной из таких стран.

Территориальный критерий предоставления охраны применяется только в отношении произведений авторов, которые не являются гражданами стран-участниц конвенции и не имеющих в них основного места жительства.

В таком случае, в соответствии с Бернской конвенции (п. 1 (b) ст. 3), охрана предоставляется, только если произведение впервые опубликовано в одной из стран – участниц или одновременно в стране, не входящей в Союз, и в стране Союза.

Аналогично этому, согласно Бернской конвенции (п. 4 ст. 3), сюда же относятся ситуации, когда произведения одновременно были опубликованы в нескольких странах в течение тридцати дней после первой публикации.

Принцип национального режима в соответствии со ст. II Всемирной конвенции; п. 1 ст. 5 Бернской конвенции, означает, что охраняемые произведения пользуются на территории другого государства-участника той охраной, которая предоставляется государством произведениям своих авторов, впервые опубликованным в данном государстве, или не опубликованным произведениям своих авторов.

При этом охрана в стране происхождения регулируется внутренним законодательством. Однако если автор не является гражданином страны происхождения произведения, в отношении которого ему предоставляется охрана в силу положений Конвенции, он пользуется в этой стране

такими же правами, как и авторы — граждане этой страны (п. 3 ст. 5 Бернской конвенции).

Принцип наибольшего благоприятствования. Несмотря на то, что ст. 3 Соглашения ТРИПС также устанавливает принцип национального режима, положения ст. 4 ТРИПС предусматривает режим наибольшего благоприятствования.

Суть положения данной статьи заключается в следующем: в том случае, если в отношении охраны интеллектуальной собственности государство – участник ТРИПС предоставит гражданам любой другой страны какую-либо льготу или иную привилегию, такая же льгота или привилегия незамедлительно и, безусловно, предоставляется гражданам всех государств – участников.

Литература

1. Судариков С.А. Право интеллектуальной собственности: учебник. М.: Проспект, 2013.
2. Международное частное право: учебник. Гл 11 /отв. ред. Г.К. Дмитриева. – М.: Проспект, 2009.
3. Судариков С.А. Право интеллектуальной собственности: учебник. М.: Проспект, 2013.
4. Блинец И.А., Леонтьев К.Б. Авторское право и смежные права: учебник /под. ред. И.А. Блинеца. М.: Проспект, 2011.
5. Городов О.А. Право промышленной собственности: учебник. М.: Статут, 2011.
6. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений (1883). – Режим доступа: СПС «Консультант Плюс».
7. Всемирная (Женевская) конвенция об авторском праве (1952). – Режим доступа: СПС «Консультант Плюс».
8. Парижская конвенция по охране промышленной собственности (1883). – Режим доступа: СПС «Консультант Плюс».

Сманалиев К.М.

доктор юридических наук,
профессор, декан
юридического факультета
КНУ им. Ж.Баласагына (КР, Бишкек)

Сыдыкова З.Д.

кандидат юридических наук,
доцент, заместитель декана
по воспитательной и научной работе
юридического факультета
КНУ им.Ж.Баласагына, (КР, Бишкек)

БЫТЬ ИЛИ НЕ БЫТЬ ИНСТИТУТУ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

K.M. Smanaliev

Doctor of Law, Professor, Dean of the Law Faculty
of the KNU them. J. Balasagyn (KR, Bishkek)

Z. D. Sydykova

Candidate of Juridical Sciences,
docent, Deputy Dean
for Educational and Scientific
Work of the Law Faculty
KNU named after J. Balasagyn (KR, Bishkek)

BE OR NOT BE AN INSTITUTE OF CIVIL SUIT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Аннотация. Данная статья посвящена важному институту в современных условиях права – гражданскому иску. В нем раскрывается вопрос о месте данного института в уголовном судопроизводстве. Институт гражданского иска в уголовном процессе всегда привлекал внимание ученых - процессуалистов. Автор остановился на одной из них, которая является более глобальной по сравнению с остальными: необходим ли вообще данный институт уголовному процессу? В статье проводится анализ современного состояния и перспективы развития механизма возмещения материального вреда в уголовном судопроизводстве. Характеризуя состояние советской уголовно-процессуальной науки 60-х годов и постсоветского периода об институте гражданского иска, автор привел взгляды ученых-правоведов по этому вопросу. Сделан вывод, что гражданский иск не имеет комплексный характер и не может содержаться в системе институтов уголовного судопроизводства. Указано, что возмещение материального вреда потерпевшему осуществляется посредством специализированного фонда.

Annotation. This article is devoted to an important institution in modern conditions of law - a civil lawsuit. It reveals the question of the place of this institution in criminal proceedings. The institution of civil lawsuit in criminal proceedings has always attracted the attention of scientists - processualists. The author dwells on one of them, which is more global in comparison with the rest: is the institution necessary for the criminal process? The article analyzes the current state and prospects of the development of the mechanism of compensation for material harm in criminal proceedings. Describing the state of the Soviet criminal procedure science of the 60s and the post-Soviet period about the institute of civil action, the author cited the views of legal scholars on this issue. It is concluded that the civil lawsuit is not complex and cannot be contained in the system of institutes of criminal proceedings. It is indicated that compensation for material harm to the victim is carried out through a specialized fund.

Ключевые слова: государственная пошлина, гражданский иск, комплексная правовая природа, метод регулирования, материальный ущерб, обвиняемый, потерпевший, специализированный фонд, уголовное судопроизводство.

Keywords: state duty, civil lawsuit, comprehensive legal nature, regulatory method, material damage, accused, victim, specialized fund, criminal proceedings.

Основными задачами судебной власти в Кыргызской Республике являются защита прав, свобод и законных интересов граждан и организаций, обеспечение исполнения Конституции, законов, иных нормативно-правовых актов, международных договоров республики. Статья 40 Конституции Кыргызской Республики гарантирует каждому судебную защиту его прав и

свобод.[1,ст.40] В случае нарушения таких прав, гражданин может обратиться в суд с иском о защите его прав. Как правило, такие иски рассматриваются в порядке гражданского судопроизводства.

В юридической науке спорным является вопрос о том, к какой отрасли права принадлежит институт гражданского иска – к уголовному или

гражданскому процессу? Соответственно, дискуссионными являются вопросы о предмете гражданского иска, содержании, субъектах, о процедуре процесса доказывания обстоятельств гражданского иска, о процедуре рассмотрения и разрешения гражданского иска, о пределах его действия. Представляется, что необходимо остановиться более подробно на некоторых проблемных вопросах, возникающих в связи с существованием института гражданского иска в уголовном процессе.

Проблемы института гражданского иска, неоднократно были предметом споров ученых, им посвящено большое количество исследований известных правоведов (Б.Т. Безлепкин, В.П. Божьев, П.П. Гуреев, К.Ф. Гуценко, В.Г. Даев, А.Ф. Клейнман, Н.Н. Кравченко, Э.Ф. Куцова, П.А. Лупинская, А.С. Малыкин, А.Г. Мазалов, Г.М. Махова С.Б. Россинский и др.). Учеными-процессуалистами бесспорно внесен значительный вклад в изучение и развитие института гражданского иска в уголовном процессе.

Как отмечает А.С. Малыкин, в тех случаях, когда гражданские права нарушены непосредственно преступными действиями, заявленный иск может быть предметом рассмотрения в уголовном деле. [2, с.117] В этой связи М.А. Гуревич уточняет, что “установление законом возможности совместного рассмотрения гражданского иска и уголовного дела обусловлено наличием единого юридического факта, лежащего в основе привлечения лица как к уголовной, так и к гражданско-правовой ответственности в тех случаях, когда преступлением причинен материальный ущерб”. [3, с.9]

Отдавая должное значимости научной традиции в этой сфере уголовного процессуального права советского периода, следует отметить, что ряд исследователей придерживается мнения, что институт гражданского иска необходимо сохранить в уголовном судопроизводстве.

Так, А.Г. Мазалов писал, что гражданский иск как один из важнейших способов защиты субъективных гражданских прав является единым правовым понятием для гражданского и уголовного процесса [4, с.4]. Этот вывод не колеблет имеющиеся особенности рассмотрения гражданского иска в уголовном деле, обусловленные спецификой уголовного судопроизводства. Гражданский иск и в этом случае остается иском о присуждении. В свою очередь В.Г. Даев акцентирует внимание на том, что как в гражданском, так и в уголовном судопроизводстве, гражданский иск характеризуется наличием особой процессуальной формы рассмотрения спора о праве с обеспечением процессуальных гарантий сторонам [5, с.5]. А.Ф. Клейнман усматривает в едином понятии иска две стороны: процессуальная – требование истца к суду о защите права, и материально-правовая – требование к ответчику [6, с.114-115].

На наш взгляд, данная позиция действительно согласуется со статьей УПК Кыргызской Республики 1999 г., согласно которой гражданским истцом в уголовном деле признается гражданин, учреждение, предприятие и организация, понесшие материальный ущерб от преступления и предъявившие при производстве по делу требование о его возмещении.

В отношении полной реализации гражданского иска в уголовном судопроизводстве высказывается В.Д. Божьев. В частности, он пишет: “Требование о возмещении материального ущерба, причиненного преступлением, может быть рассмотрено и в порядке гражданского судопроизводства. Не все гражданско-правовые отношения, возникающие в связи с совершением преступления могут быть установлены и реализованы в процессе производства по уголовному делу, а только те, которые возникли в результате причинения непосредственно преступлением ущерба, причем не любого, а только материального” [7, с.491-492].

В оправдании совместного рассмотрения гражданского иска с уголовным делом одни ученые видят ряд преимуществ. Так, по мнению В.Д. Божьева-это: а) ускоренный процесс восстановления нарушенных преступлением имущественных прав; б) способствует более полному и быстрому осуществлению доказывания иска и установлению лиц, обязанных нести гражданско-правовую ответственность за его причинение; в) создание оптимального процессуального режима для суда и сторон; г) экономия процессуальной силы и средств, когда не требуется повторного судебного заседания с вызовами сторон, свидетелей и т.п.; д) обеспечение в большей степени воспитательного и предупредительного значения уголовного судопроизводства; е) освобождении гражданских истцов от уплаты государственной пошлины [8, 491-492].

С этой позицией согласен и В.Г. Даев, отмечающий, кроме того, что “институт гражданского иска в уголовном процессе является комплексным, т.е. включает в себя на базе уголовно-процессуального законодательства элементы гражданско-процессуального метода регулирования. В силу этого при использовании в уголовном процессе исковой формы защиты прав допускается применение норм гражданско-процессуального права в той мере, в какой они восполняют пробелы уголовно-процессуального регулирования и не противоречат принципам уголовного процесса” [9, с.116]. По мнению Э.Ф. Куцовой, рассмотрение гражданского иска совместно с уголовным делом имеет ряд преимуществ по сравнению с отдельным решением этих вопросов. Такое рассмотрение позволяет осуществлять судопроизводство более оперативно и экономно. Оно освобождает заинтересованных лиц (истца, лицо, отвечающее по гражданскому иску) и других граждан (свидетелей

и т.п.) от необходимости участвовать в судебной процедуре дважды [10, с.94-95].

Ученые-процессуалисты советского периода отстаивали точку зрения, согласно которой гражданский иск являлся самостоятельным институтом уголовного судопроизводства и данный институт закономерно нашел свое отражение в Уголовно-процессуальных кодексах всех 15 союзных республик.

Вышеизложенные обстоятельства позволяли дать следующее определение гражданскому иску. *Гражданский иск – это заявленное при производстве по уголовному делу требование гражданина или юридического лица о возмещении имущественного и морального вреда, причиненного преступлением, к обвиняемому или лицам, несущим материальную ответственность за действия обвиняемого.*

После распада СССР во всех бывших союзных республиках были разработаны и приняты самостоятельные новые кодексы. Конечно, в большинстве случаев реформы не осуществлялись изолированно, а учитывали опыт других представлений и иного правопорядка. Уголовно-процессуальный Кодекс в Кыргызской Республике был принят 30 июня 1999 года. Судебная реформа в КР как одно из направлений формирования правового государства выступает началом преобразования государственных органов, осуществляющих судопроизводство, включает в себя издание новых прогрессивных законов.

Институт гражданского иска имел место и в принятых уголовно- процессуальных кодексах постсоветских государств, в том числе в Кыргызской Республике. Ученые-процессуалисты XXI века придерживались мнения, что гражданский иск является институтом уголовно-процессуального права.

Так, Б.Т.Безлепкин писал: ”Регулируя поведение участников уголовного судопроизводства, институт гражданского иска в уголовном процессе является уголовно-процессуальным. В то же время, определяя поведение участников спора о праве гражданском, институт гражданского иска в уголовном процессе включает черты гражданско-процессуального метода регулирования. Он является комплексным правовым институтом” [11, с.194]. Учитывая плюсы гражданского иска в уголовном процессе, о которых шла речь выше, автор подчеркивает важный момент: доказывать обоснованность своих исковых претензий следует по правилам судопроизводства, где бремя доказывания возлагается на истца.

Определяя гражданский иск в качестве самостоятельного института уголовного судопроизводства, П.А.Лупинская замечает: “Для лица (физического или юридического), понесшего ущерб от преступления, одновременное разрешение уголовного дела и гражданского иска удобно, так как освобождает его от явки в суд, рассматривающий уголовное дело, в качестве

потерпевшего или гражданского истца, а затем в суд, где рассматривается гражданский иск. Кроме того, при рассмотрении уголовного дела гражданский истец освобождается от уплаты пошлины” [12, с.81].

В уголовном процессе, определение гражданского иска как самостоятельного института отмечает и Г.М.Махова. В частности, она указывает на то, что “совместное рассмотрение и разрешение гражданского иска и уголовного дела обусловлено и тем, что точное установление размера ущерба имеет не только гражданско-правовое, но и уголовно-правовое значение, ибо в ряде случаев без этого не может быть решен главный вопрос уголовного судопроизводства – о виновности и мере наказания. В таких случаях, – акцентирует исследовательница, – установление ущерба становится неотъемлемой частью уголовного процесса” [13, с.228].

С.Б.Росинский следующим образом определяет место гражданского иска в уголовном процессе: “Институт гражданского иска обладает комплексной правовой природой. Он соединяет отдельные черты уголовного и гражданского судопроизводства, что дает гражданскому истцу очевидные преимущества. Так заинтересованное лицо не должно дважды (в уголовном и гражданском деле) отстаивать свои права и законные интересы, и в этом случае истец освобождается от уплаты государственной пошлины. Существование института гражданского в уголовном судопроизводстве положительно влияет на оптимизацию деятельности органов судебной власти. Объединение в одном производстве уголовного и гражданского дела исключает необходимость осуществления двух различных судебных заседаний, повторного вызова свидетелей и других участников процесса, производства во многом дублирующих друг друга судебных действий и иных мероприятий. А что, в свою очередь, сказывается на сокращении сроков судебного рассмотрения дел, повышении качества работы судей, исключение лишних процессуальных издержек” [14, с.303].

В настоящее время в Кыргызстане проводятся активные мероприятия по судебной-правовой реформе. Разработаны и приняты новые кодексы, законы. Проводимая в Кыргызской Республике с 2012 года судебная-правовая реформа была направлена на разработку и принятие в Кыргызстане нового Уголовно-процессуального кодекса. Он вошел в действие с 1 января 2019г. Действующий УПК КР не содержит в себе институт гражданского иска. Анализируя действующие новые кодексы постсоветских государств, таких как Казахстан, Украина и др., отметим, что в уголовно-процессуальном законодательстве этих государств имеется институт гражданского иска [16, ст.73, ст.50].

На наш взгляд, отсутствие данного института в УПК Кыргызской Республики – это существенный шаг вперед, прогрессивное

новшество для нашей страны. Это убеждение, в частности, зиждется на следующих основаниях.

Во-первых, гражданский иск – это не уголовно-правовой институт. Само название уже подтверждает, что это понятие гражданско-правовой сферы. Поэтому, мы в определенной части согласны с вышеизложенными мнениями коллег (С.Б.Россинский, Б.Т.Безлепкин), которые отмечают, что институт гражданского иска включает в себя черты гражданско-процессуального метода регулирования.

В этой связи В.П. Божьев совершенно обоснованно замечает, что возникшие в связи с совершением преступления гражданско-правовые коллизии не порождают соответствующих уголовно-процессуальных отношений, но лишь обуславливают появление у процессуальных отношений второй, производной задачи гражданско-правовых отношений [17, с.634]. Кроме того, как отмечает Н.Н.Кравченко, не все ученые и практические работники выступают за сохранение института гражданского иска в уголовном деле [18, с.110].

Во-вторых, анализ законодательства и практики применения гражданского иска в ряде зарубежных европейских государств (Германия, Австрия, Швейцария, Испания, Франция) позволил сделать вывод, что в этих странах вопросы возмещения вреда потерпевшему решаются преимущественно вне рамок уголовно-процессуальной деятельности [19, с.202].

В современный период данный институт, во-первых, может и должен быть гармонизирован с институтами гражданского судопроизводства и его процедуры должны регулироваться нормами гражданского судопроизводства. Во-вторых, в ходе уголовно-процессуальной практики не раз возникали вопросы, когда обвиняемый не всегда мог возместить потерпевшему материальный ущерб или вред.

Исходя из вышеприведенных подходов, в УПК Кыргызской Республики предусмотрена норма (п.10 ст. 41 кодекса), определившая, что, “если невозможно возместить материальный ущерб или моральный вред за счет подозреваемого, обвиняемого, осужденного, возмещение материального ущерба и/или морального вреда потерпевшему осуществляется за счет специализированного фонда в порядке, определенного законом” [20, с.46].

В-третьих, гражданский иск – это наследие периода советского уголовного процесса и он не может обладать комплексной правовой природой.

Подводя итог вышесказанному, полагаем обоснованным мнение о необходимости исключения института гражданского иска из уголовного судопроизводства.

Список литературы

1. Конституция Кыргызской Республики (В редакции Закона КР от 28 декабря 2016 года №218). Бишкек, 2016г., ст.40.
2. Мамыкин А.С. Понятие гражданского иска в уголовном процессе: в кн. Учебник уголовного процесса. М., 1995. с.117.
3. Гуревич М.А. Учение об иске. М., 1981. с.9.
4. Мазалов А.Г. Гражданский иск в уголовном процессе. М., 1977. с.4.
5. Даев В.Г. Современные проблемы гражданского иска в уголовном процессе. Л., 1972. с.5.
6. Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс. М., 1964. с.114-115.
7. Божьев В.Д. Понятие гражданского иска в уголовном процессе: в кн. Курс советского уголовного процесса. Общая часть. М., 1989. с.491-492.
8. Божьев В.Д. Понятие гражданского иска в уголовном процессе: В кн. Курс советского уголовного процесса. Общая часть // М., 1989. с.491-492.
9. Даев В.Г. Понятие, основание и предмет гражданского иска в уголовном процессе: в кн. Советский уголовный процесс. Л., 1989. с.116.
10. Куцова Э.Ф. Гражданский иск в уголовном деле: в кн. Советский уголовный процесс. М., 1975. с.94-95.
11. Безлепкин Б.Т. Понятие и значение гражданского иска в уголовном процессе: В кн. Уголовный процесс // М., 2001. с.194.
12. Лупинская П.А. Гражданский иск в уголовном деле: в кн. Уголовно-процессуальное право. М., 2001. с.81.
13. Махова Г.М. Понятие и основание гражданского иска: в кн. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации М., 2001. с.228.
14. Россинский С.Б. Гражданский иск в уголовном судопроизводстве: в кн. Уголовный процесс. М., 2009. с.303.
15. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики. Бишкек, 2017г. №20.
16. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №23-V с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2019г., Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 13.04.2012 №4651-VI с изменениями и дополнениями
17. Божьев В.Д. Уголовный процесс: учебник для студентов, обучающихся по специальности “Юриспруденция”. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2002. с.634.
18. Кравченко Н.Н. Гражданский иск в российском уголовном судопроизводстве. // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. 2010, №10. с. 110
19. Курс уголовного процесса / под ред. Л.В.Головки. 2-е изд., испр. М., 2017, с.202.
20. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики. Бишкек, 2017., с.46.

К ПРОБЛЕМЕ ПРАВА НАРОДОВ НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Magomedrasul Shabanov

*Student third year Law Institute of Dagestan State University
Makhachkala, Russia*

TO THE PROBLEM OF THE RIGHT OF PEOPLES TO SELF-DETERMINATION IN MODERN CONDITIONS

Аннотация. В данном исследовании затронуты вопросы права народов на самоопределение и реализации данного права на практике.

Annotation:— In this study, the issues of the right of peoples to self-determination and the exercise of this right in practice are touched upon.

Ключевые слова: право народов на самоопределение, принцип территориальной целостности, суверенитет, международное право.

Keywords: the right of peoples to self-determination, the principle of territorial integrity, sovereignty, international law.

Вопрос о самоопределении народов является достаточно дискуссионным и краеугольным камнем в современной правовой науке, в частности в международном праве. Основная суть данного принципа, как правило, заключается в праве народа определять форму существования своего государства в составе другого государства или в виде отдельного государства. Решение данного вопроса представляется исключительно важным и для теории и практики государственного строительства, особенно для тех государств, которые образованы на началах федерации.

Право народа на самоопределение является одним из основных принципов международного права, характеризующий права каждого народа (нации) самостоятельно решать вопрос о форме своего государственного существования, свободно устанавливать политический статус и осуществлять свое экономическое и культурное развитие.¹⁹ Особенно актуальный характер данный вопрос имел во второй половине XX века, а также в период 90-х гг. Он призван способствовать равноправию народов всего мира, основной целью которого является использования данного принципа как инструмента для решения вопросов национального характера и предотвращение вооруженных конфликтов. Однако именно право на самоопределение в современном мире является причиной возникновения этих конфликтов. К политическому хаосу и конфликтам приводит стремление этносов к собственной государственности. Некоторые из них признаны

международным сообществом, например, Эритрея, получившая независимость от Эфиопии в 1993 году. Статус других территориальных образований таких, как Косово, Абхазии, Южной Осетии, Нагорного Карабаха, Палестины, Турецкой Республики Северного Кипра до сих пор не определен, что естественно служит источником межнациональных, либо религиозных конфликтов. Термин “право на самоопределение” уже позволяет говорить нам о желании и отделении одной составной части от государства в целом, что является неблагоприятным последствием. Особо острый характер регулирования данного вопроса имеет место быть в современных условиях.

Впервые процесс становления данной норм начался в 1792 году, после присоединения папских Анклавов Авиньон и Венсенн к Франции, который произошел на основе плебисцита. Он получил признание в процессе распада колониальной системы таких держав как Великобритании, Франции и Испании и получил свое признание, вступивший в силу в 1945 году Устав ООН, а затем в Декларации о предоставлении независимости колониальным странам и народам и в последующих международно-правовых актах и декларациях ООН.²⁰ В Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах и Международном пакте о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 закреплен принцип: “Все народы имеют право на самоопределение”.²¹ Согласно данной норме они свободно устанавливают без вмешательства извне

¹⁹ Абудулаев М. И., Серкерев С. Э. “Право на самоопределении: конституционно-правовые и международно-правовые аспекты реализации” // Юридические науки М. 2014 С. 111.

²⁰ Галина Старовойтова. «Национальное самоопределение: подходы и изучение случаев», М., 1999.

²¹ Международный пакт о гражданских и политических правах Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966

своей политической статус и свободной обеспечивают свое экономическое, социальное и культурное развитие. В соответствии с данной декларацией способы осуществления права на самоопределение могут быть создание суверенного государства, присоединение к независимому государству или объединение с ним. Аналогичные принципы были закреплены в последующих нормативных актах. В России провозглашение права на самоопределение провозглашалось в начале XX века, особенный характер он приобрел после Октябрьской революции. Декларация прав народов России стала первым документов Советской России, провозглашенная председателем СНК В.И. Лениным закрепляла четыре основных принципа национальной политики, одним из которых был права на самоопределения народов России вплоть до отделения и образования суверенного государства. В результате данной политики Финляндия и Польша отделились от РСФСР и были образованы новые суверенные государства. Особый кризисный характер в отечественной истории стал “парад суверенитетов”, а именно распад Советского Союза, когда 15 союзных республик, некогда входившие в единое мощное государство объявили о независимости и суверенитете собственных границ. Россия не стала исключением и стала правопреемницей СССР, однако именно наша страна пережила самые что ни на есть минусы данного принципа. В одном из своих выступлений президент России на тот момент Б. Н. Ельцин объявил о предоставлении суверенитета всем составным территориям России и это привело к кризису государства и к угрозе распада. Данная политика, проводимая в начале 1990-х гг. негативно отразилась на состоянии государства в целом, достаточно вспомнить две кровопролитные чеченские войны и заключение единственного федеративного договора между Правительством РФ и Правительством Республики Татарстан.

Необходимо отметить, что право на самоопределение народов противоречит с другим немаловажным принципом, принципом территориальной целостности. Неспособность сторон найти мирное урегулирование данного противоречия приводит к усугублению национальных конфликтов, зачастую перестояющих в военное противостояние. Достаточно вспомнить косовский конфликт 1998 года, между албанскими повстанцами и Союзной Республикой Югославии, приведшие в многочисленным потерям среди

гражданского населения. После этого войска НАТО вмешались в военный конфликт и проводила активные бомбардировки на территории Югославии в результате чего произошел массовый отток неалбанского населения и в 2008 г. Косово было признано как суверенное государство.

Вплоть до начала 2000-х годов данный вопрос не имел единого мнения, что приводили к конфликтам в различных государствах. В 1999 году Венецианская комиссия изучив, данный вопрос с точки зрения конституционного права не нашла отражения данного принципа в конституциях стран. Напротив, большинство мировых конституций запрещают отделения составных частей от государства и провозглашают неделимость. Право на самоопределение в первую очередь означает как внутреннее самоопределение, т. е. государство предоставляет тем или иным территориальным единицам значительной части полномочий в решении определенных вопросов. В подтверждении вышесказанного необходимо привести резолюцию № 1832, принятая на заседании ПАСЕ в Страсбурге, согласно которой право этнических меньшинства на самоопределение не предусматривает автоматического права на отделение и в первую очередь должно реализовано методом защиты прав меньшинств в составе данного государства.²² Согласно, данной резолюции можно сказать, что отделение составных частей государства в одностороннем порядке признается нелегитимной. Таким образом, принцип территориальной целостности и принцип права на самоопределения являются противоречивыми между собой. По справедливому замечанию Г. К. Погосяна, оба принципа являются важными в международном праве, однако на его взгляд пока один из принципов не будет иметь преимущество на другим в тех или иных вопросах регулирование данного вопроса будет достаточно сложным, учитывая устойчивые современных реалий²³.

В заключении хотелось бы сказать, что проведенный политико-правовой анализ показывает, что данная проблема является одной из самых актуальных проблем в современном мире. На сегодняшний день не удастся иерархизировать нормы международного права, некоторые из которых противоречат друг другу. Принцип права на самоопределение является неотъемлемым принципом международного права, однако он противоречит с другим немаловажным принципом территориальной целостности государства.

года. "Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах" (Принят 16.12.1966 Резолюцией 2200 (XXI) на 1496-ом пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН). Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс» (дата обращения: 07.05.2019 г.)

²² Резолюция Парламентской Ассамблеи Совета Европы(ПАСЕ) № 1832 О национальном

суверенитете и государственности в современном международном праве” 2011 г.). Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс» (дата обращения: 07.05.2019 г.)

²³ Погосян Г. К. “Международно-правовые аспекты Нагорно-Карабахской проблемы” // Теория и практика общественного развития М. 2014 №6 С. 100.

Исторические прецеденты не являются определенными, поскольку исторические трактовки часто являются субъективными и зависят от геополитических интересов той или иной страны. Необходимо разработать единый правовой механизм в урегулировании данного вопроса, который находил бы некий паритет между противоречивыми на первый взгляд двумя наиболее важными принципами международного права: права наций на самоопределения и территориальной целостности. Универсальным решением этнополитических конфликтов и движения национального самоопределения можно найти, если в академической науке и международной практике ученые и юристы в области международного права придут к выводу о том, что один из принципов должен доминировать по отношению к другому, исходя из интересов населения с учетом исторических и иных местных традиций.

Литература:

- 1) Абдулаев М. И., Серкерев С. Э. “Право на самоопределение: конституционно-правовые и международно-правовые аспекты реализации” // Юридические науки М. 2014 С. 111.
- 2) Галина Старовойтова. «Национальное самоопределение: подходы и изучение случаев», М., 1999.
- 3) Международный пакт о гражданских и политических правах Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года.). Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс» (дата обращения: 07.05.2019 г.).
- 4) Резолюция Парламентской Ассамблеи Совета Европы(ПАСЕ) № 1832 О национальном суверенитете и государственности в современном международном праве” 2011 г.). Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс» (дата обращения: 07.05.2019 г.).
- 5) Погосян Г. К. “Международно-правовые аспекты Нагорно-Карабахской проблемы” // Теория и практика общественного развития М. 2014 №6 С. 100.

УДК: 342

*©Батырбаев Бактыбек Сулайманович
кандидат юридических наук, профессор,
кафедры Уголовного процесса и судебной экспертизы
КНУ им. Ж.Баласагына, Бишкек, Кыргызстан*

*©Рыспаева Гулзат Сыдыкбековна
ORCID 0000-0002-3353-8953,
кандидат юридических наук, ст.преподаватель
кафедры Уголовного процесса и судебной экспертизы
юридического факультета КНУ им. Ж.Баласагына, Бишкек, Кыргызстан*

СВОЙСТВЕННЫЕ ПРИЗНАКИ КЛАССИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ АНГЛИЙСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В СУДАХ С УЧАСТИЕМ ПРИСЯЖНЫХ ЗАСЕДАТЕЛЕЙ В КЫРГЫЗСКОЙРЕСПУБЛИКЕ

*©Batyrbaev B.S.
Ph.D., Professor,
Department of Criminal Procedure and Forensic Examination
of the KNU. J. Balasagyna, Bishkek, Kyrgyzstan*

*© Ryspaeva Gulzat Sydykbekovna
ORCID 0000-0002-3353-8953,
Candidate of Laws
of the Department of Criminal Procedure and Forensic Examination
of the Faculty of Law of the KNU. J. Balasagyn, Bishkek, Kyrgyzstan*

PROPERTY SIGNS OF THE CLASSICAL MODEL ENGLISH SHIP PROCEEDINGS IN SHIPS PARTICIPATED BY JURY IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Аннотация. Исследованы признаки суда присяжных классической модели Английского судопроизводства, которые стали присущими для суда с участием присяжных заседателей Кыргызской Республики. Изучается отправление правосудия с участием народа как необходимый атрибут демократического начала и как фактор в разрешении судебного спора в судах присяжных заседателей классической модели.

Предметом данного исследования является классическая модель суда присяжных, возникшего в Англии в начале 13-века и дошедшего до наших дней без особых изменений сохранены элементы суда присяжных как судьи - факта (присяжные заседатели) и судьи - права (судья профессионал).

В Кыргызской Республике конституционная норма, как и в Английском судопроизводстве предоставляет гражданам на равных условиях участвовать в осуществление правосудия. Принять вердикт в качестве присяжного заседателя в уголовном судопроизводстве Кыргызской Республики. Коллегиальное рассмотрение уголовного дела и принятие решение с участием народа является новацией в уголовном судопроизводстве Кыргызстана.

Abstract. The features of the jury of the classical model of the English legal proceedings, which became inherent in the trial with the jury of the Kyrgyz Republic, are investigated. The administration of justice with the participation of the people is studied as a necessary attribute of a democratic principle and as a factor in the resolution of litigation in juries of the classical model.

The subject of this study is the classical model of a jury trial, which arose in England at the beginning of the 13th century and has survived to this day without any changes to the elements of a jury trial as a judge - fact (jury) and judge - law (professional judge).

In the Kyrgyz Republic, the constitutional norm, as in the English legal proceedings, allows citizens to participate in the administration of justice on equal terms. Accept the verdict as a jury in criminal proceedings of the Kyrgyz Republic. A collegial review of a criminal case and a decision with the participation of the people is an innovation in the criminal proceedings of Kyrgyzstan.

Ключевые слова: судья профессионал, присяжные заседатели, коллегиальность, классическая модель, уголовное судопроизводство, судья - факта, судья – права, вердикт.

Key words: professional judge, jury, collegiality, classical model, criminal proceedings, judge of fact, judge of law, verdict.

Участие народа в отправлении правосудия в Кыргызской Республике как необходимый институт для развития государства и общества введен в Основной Закон Кыргызской Республики и поэтому является конституционной нормой, которое направлено на защиту правовых интересов граждан. Данная норма предоставляет гражданам на равных условиях участвовать в осуществление правосудия и принятие решение как присяжные заседатели в уголовном судопроизводстве Кыргызской Республики[1].

Рассмотрение уголовного дела с участием граждан является одним из демократических начал уголовного судопроизводства Кыргызской Республики. Рассмотрение присяжными уголовного дела и принятие решение является характерной чертой института суда присяжных в уголовном судопроизводстве Кыргызской Республики [2].

Исследование в статье участия народного представительства в осуществлении правосудия приводит на то что, каждое государство подходил в разрешении этого вопроса по-разному, и для этого предшествовали разные аспекты, определяющие состояние государства. Устанавливается фактическое отправление правосудия с участием присяжных как необходимая черта демократического начала в разрешении судебного спора народным представительством. Анализируется присущие характерные черты суда присяжных заседателей классической модели Англо-саксонской правовой системы.

Предметом данного исследования является классическая модель суда присяжных, возникшего в Англии в начале 13-века и дошедшего до наших дней без особых изменений сохранившие элементы суда присяжных как судьи - факта (присяжные заседатели) и судьи - права (судья профессионал).

Интерес к исследованию нового участника уголовного судопроизводства Кыргызской Республики «присяжного заседателя» проявляется для выявления присущие признаки присяжного заседателей суда присяжных классической модели, которыми являются независимость и самостоятельность присяжных в судебном процессе и вынесения вердикта. Участие присяжного заседателя в уголовном судопроизводстве КР располагается в отдельной главе 45 «Особенности рассмотрения дел в суде с участием присяжных заседателей»[3].

В Кыргызской Республике проявляется интерес к основным признакам присущие к суду с участием присяжных заседателей, так как данный институт не вводится в действие с 15.07.2009 года из-за отсутствия глубокого понимания принятого Закона КР «О присяжных заседателях в судах Кыргызской Республики»²⁴ и из-за отсутствия правовой судебной практики.

Исследовать основные начала суда присяжных заседателей т.е. именно участие присяжного в уголовном судопроизводстве в целом а также в частности законность участие присяжных заседателей в уголовном судопроизводстве Кыргызской Республики.

Основные начала уголовного судопроизводство с участием присяжных заседателей исследуются учеными и нами рассматриваются их позиции в образовании, становлении и развитии суда присяжных в уголовном судопроизводстве.

Булелуев Б.Т., и Пашин С.А.отмечают что, практика присяжного судопроизводства зародилась в Древней Греции, затем была развита в Древнем Риме и Средневековой Европе. [4] Прообразом наиболее интересного для нас суда присяжных является древнегреческая «гелиэя»[5]. Само слово «гелиэя», образованное от слова «гелиос» – солнце,

²⁴ Закон КР от 15.07.2009 г. «О присяжных заседателях в судах Кыргызской Республики», НАКР № 35 с.3.

первоначально означало народное собрание, которое существовало в каждом древнегреческом полисе и проходило только в течение светового дня. При формировании гелиэи греческий законодатель впервые предоставил всему народу право участия в суде, причем судьи избирались по жребию, что также считалось особо демократическим условием, гелиэя или античный суд присяжных в период расцвета демократии становится главным судебным органом.

Фоков А.П., о появлении признаков судопроизводства с участиями присяжных заседателей считает, что «в седьмом веке Король Дании Рагнар Дадброк образует определенную систему правосудия, состоящую из 12 судебных мужей. Данная система функционировала и осуществляла правосудие с участием данных присяжных по всей Скандинавии и северной части Европы. Количество 12 человек как составная часть количества классической модели прослеживается в Английском уголовном судопроизводстве, где количество присяжных 12 остается без изменения как установленная классическая форма» [6].

Шмелев А.Н., указывает, что «в средние века за совершение определенного правонарушения лица должны были предстать перед двенадцати «мужами». Последние должны были решать о виновности или не виновности данного лица. Указанные признаки судопроизводства являются первыми элементами института присяжных в русском уголовном судопроизводстве» [7].

Ларин А.М. подтверждает мнение Апаровой Т.В. которая, утверждала, «появление суда присяжных в Английском судебном процессе связано сподписанием закона в Латеранском соборе что, приостановила действия ордалия как старого метода отправления правосудия» [8].

Фойницкий И.Я. утверждает, что, «в Англии в 17 и 18 века было большое трение огромных элементов присяжного производства, которые заметны исследованной судебной практикой. Между коронными судьями и присяжными шел долгий процесс чтобы, присяжные самостоятельно решали вопросы и выносили вердикты, а судьи права решали только вопросы права и назначали наказание» [9].

Чельцов-Бебутов М.А., считает, «что начало участие народного представительства в разрешении правосудия в Англии уже наблюдались еще в VII-IX веках, когда рассматривались судебные дела в сельскохозяйственных общинах – «галимотах», с участием старосты, священника и четырех самых уважаемых людей в собраниях сотни и всего графства, состоящего из нескольких сотен». Далее отмечает, что «рассмотрение дел с участием двенадцати лиц, от сотни и четыре человека от жителей деревни с участием шерифа началом института суда присяжных». Далее подтверждает «появление присяжных в Англии в одно время с разъездными королевскими судами, которые выезжали на все окружные

представительства округов и графства королевства. Образование разъездных судов считает, «происходило королевским указанием, и судьям распределялись определенные полномочия для выполнения административных, финансовых и судебных вопросов. Уголовное судопроизводство с участием присяжных в Англии приобрел форму рассмотрения дел с участием коронного судьи» [10].

Жидков О.А. и Крашенинникова Н.А., подтверждают «появление института английского судопроизводства и указывают что «во время правления короля Генриха II разъездные суды проводят процессы по всей территории королевства и приобрели название «судов ассизов». Суды ассизов руководствовались нормами судебной практики, и собранная практика рассмотрения вошла в традицию. Каждое рассмотренное дело сохранялся, составляла огромную судебную практику, которая до сегодняшнего дня составляет основу Английского судопроизводства и имеет в применении юридическую силу» [11].

Корнеева И.В., имеет совершенно иное мнение, согласно которому образование первых признаков судопроизводства с участием присяжных считает, что «появился в начале 9 века во Франции. Поэтому принятие институтов от классической модели несостоятельны» [12].

Гуценко К.Ф., отмечает что, «появляются представители народа в судопроизводстве в период правления короля Генриха II в 1166 годы, которые выбирались каждый из сотни человек по 12, а в малых селениях по 4 человека. Они были началом появления института большого и малого жюри» [13].

Тесля А.А., считает, что, народное представительство в разрешении вопросов правосудия в Англии появился еще до становления на данной территории христианства где споры решались путем применения ордалия, обращаясь сверхъестественным силам. Он же уточняет период применения ордалия, и указывает, что «Ордалия как способ разрешения вопросов о виновности или невиновности лица в Англии применялся до начала 13 века, которое с принятием Великой Хартии вольностей, священникам ставится запрет применения ордалия» и отмечает что, «далее можно заметить рассвет института присяжных в уголовном судопроизводстве англо-саксонской правовой системы» [14].

Из вышеприведенных определений становления и развития суда присяжных заседателей классической модели видно, что действительно, в средневековье рассмотрении дел с участием присяжных заседателей в Европе не применялся, так как был утрачен как форма судопроизводства, причиной явилось, господство инквизиционного процесса. Поэтому все выше перечисленные формы судопроизводства стали началом зарождения не только суда присяжных заседателей, но и еще других форм – суда

присяжных ассизов и шеффенов т.е. развивается континентальная модель суда присяжных в Европе.

Из вышеизложенного, мы считаем возможным обнаружения института присяжных в уголовном судопроизводстве в следующих признаках, которыми являются, что в начале институт присяжных заседателей выполняли функцию свидетеля и подтверждали им известные обстоятельства в судебных процессах. Далее они начали давать оценки на сведения, поступившие на рассмотрение и решать вопросы. После становятся полноправными лицами, выслушивающими свидетельские показания и давать оценку на доказательства и принимали объективные решения и становились полноправными судьями - факта.

Английское судопроизводство в выборе присяжных имеет два основных этапа которые разделяются до 1971 года и после, что заметно с вопросом подбора присяжных шерифами на местах которая относится к первому этапу и ко второму этапу относится формирования присяжных лорд канцлером, что закрепляется с законом 1971 года где предоставляется полномочие лорд-канцлеру формирование состава присяжных суду короны, высокому суду и судам графств, куда относились полностью вопросы организационного характера и соблюдение правилу ведения процесса и соблюдения законности и объективности ведения процесса[15].

В контексте определения место суда присяжных в судебной системе нами проводится сравнительно-сопоставительный анализ уголовного судопроизводства в суде присяжных, и мы склоняемся позиции Апаровой Т.В., которая предлагает рассматривать образование суда присяжных заседателей с момента принятия Великой хартии вольностей, подписанной английским королем Иоанном Безземельным в 1215года. Она считает началом уголовного судопроизводства с участием присяжных с момента образования единого государства Англии и предлагает начало института суда присяжных классической модели с 826 года. С этого момента разрешается вопросы правосудия в сельскохозяйственных общинах, где разрешались судебные вопросы главами графств, шерифами, тэнами и старостами, а доказательства собирались старостами, которые, занимались поиском краденых вещей, и рассматривали мелкие преступления[16].

Такого же мнения Чельцов-Бебутов М.А., который указывает что, уголовное судопроизводство с участием народного представительства на собраниях в количестве сто человек, которыми принимались решения о виновности или невиновности лица, «Тэны являлись ответственными лицами, за сотни, живущие на его территории лиц, они же решали дела о тяжких преступлениях и споры между сельскохозяйственными общинами, решение о виновности и наказании принимали все присутствовавшие на собрании люди их

количество должно равняться сотням человек» [10].

Мы соглашались с позициями ученых и представляем уголовное судопроизводство с участием присяжных принимающего определенный оттенок системного правила ведения процесса. Участие в процессах обязательного лица, которые в одно и то же время были и свидетелями, и решающими лицами вопросов факта. К этому составу двенадцати лиц входили и соседи, и все информаторы или доносители имеющие определенные сведения о факте преступного деяния.

Важно отметить, что принятие присяжными заседателями в судебных процессах решения и принятие вердикта, дает толчок появления развития института судьи - права, которые должны были решать вопросы квалификации преступления.

По нашему мнению ведение института суда присяжных в Кыргызской Республике является одним из важнейших направлений судебной реформы и шагом к правовому государству. Решается быть или не быть суду присяжных в Кыргызстане, если есть закон. Но в, то, же время нет бюджетных финансовых средств, нет воли и желания у тех, от кого зависит внедрение этого института, - когда речь идет о возможно пожизненном заключении подсудимого[17, 124]. Суд присяжных является ярко выраженным показателем принципов демократии, при которой права и свободы человека являются высшей ценностью для государства.

Использованные литературы:

1. Конституция Кыргызской Республики. – Б.: Издательство Академия, 2017. С.96.
2. Рыспаева, Г.С. История развития суда с участием присяжных заседателей [Текст] / Г.С. Рыспаева // Вестник КНУ имени Ж. Баласагына – Б., 2013. С.345-351.
3. Закон КР от 15.07.2009 г. «О присяжных заседателях в судах Кыргызской Республики», НАКР № 35 с.3.
4. Булелуев Б.Т. докторская диссертация на тему «Суд с участием присяжных заседателей: проблемы становления и перспективы развития в Республике Казахстан», Алматы. С.32-33
5. Пашин С.А. Судебная реформа и суд присяжных. – М.: Российская правовая академия МЮ РФ, 1995.
6. Фоков А.П. Организационные и процессуальные проблемы деятельности суда присяжных в России //Российский судья. – 2006. № 1. –с. 2
7. Шмелев А.Н. «Русская рулетка» правосудия или к вопросу об установлении объективной (материальной) истины в уголовном процессе» // Мировой судья. 2012. № 12. С. 9-15.
8. Ларин А.М. Из истории суда присяжных в России. Изд. Российская правовая Академия МЮ РФ, 1995. с. 10.

9. Фоницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. / Под ред. А.В. Смирнова СПб.: Альфа, 1996. 607 с
10. Чельцов-Бебутов М.А. Курс советского уголовно-процессуального права. – т.1: Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. – СПб: Равенна, 1995. – 294 с.
11. Жидков О.А., Крашенинникова Н.А. История и государства и прав зарубежных стран М.: Издательская группа НОРМА, 2004. Часть 1. с. 624.
12. Корнеева И.В. Функционирование суда с участием присяжных заседателей в Российской Федерации Диссертации по праву. — автореферат канд. дисс. 07.00.09.- С.23
13. Гуценко, К.Ф., Головкин, Л.В. Филимонов, Б.А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр. – М.: ЗерцалоМ, 2002. -С.31
14. Тесля А.А. История государства и права средневековой Англии VI – XII вв.: Хрестоматия / Сост., ред. и вст. ст. Тесля А.А. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2006. – 161 с.
15. Уолкер Р. Английская судебная система. Москва. 1980. с. 272 – 274.
16. Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия. – М.: 1996. с. 51
17. Рыспаева, Г.С. Институт присяжных в Кыргызской Республике и немного грусти о дне сегодняшнем. [Текст] / Г.С. Рыспаева // Таврический научный обозреватель. – Ялта, 2017. – №2(19). – С.122-125.

#11 (51), 2019 część 7
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#11 (51), 2019 part 7
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>